



**Roskilde
University**

Arbejde - fortællinger om læring i, om og til arbejde

Eleverfaringer fra de forberedende grunduddannelser

Niemeyer, Beatrix; Jensen, Christine Revsbech; Sommer, Finn M.; Zick, Sebastian;
Niemeyer, Beatrix; Zick, Sebastian; Dreier, Jan-Willem; Nielsen, Lena; Wiesbach, Antonia;
Sommer, Finn M.; Jensen, Christine Revsbech

Publication date:
2020

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):

Niemeyer, B. (red.), Jensen, C. R. (red.), Sommer, F. M. (red.), Zick, S. (red.), Niemeyer, B., Zick, S., Dreier, J.-W., Nielsen, L., Wiesbach, A., Sommer, F. M., & Jensen, C. R. (2020). *Arbejde - fortællinger om læring i, om og til arbejde: Eleverfaringer fra de forberedende grunduddannelser*. Roskilde Universitet.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact rucforsk@kb.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Arbejde – fortællinger om læring i, om og til arbejde - eleverfaringer fra de forberedende grunduddannelser



**Beatrix Niemeyer, Christine Revsbech Jensen,
Finn M. Sommer og Sebastian Zick (Red.)**

Arbejde - fortællinger om læring i, om og til arbejde - eleverfaringer fra de forberedende grunduddannelser

Beatrix Niemeyer, Christine Revsbech Jensen, Finn M. Sommer og Sebastian Zick (red.),
Europa-Universität Flensburg, Roskilde Universitet.

Forfattere:

Beatrix Niemeyer, Sebastian Zick, Jan-Willem Dreier, Lena Nielsen, Antonia Wiesbach (alle Europa-Universität Flensburg), Finn M. Sommer og Christine Revsbech Jensen (Roskilde Universitet)

Oversættelse: Esther Bertling

Forsidefoto: Anja Medenwald.

1. udgave, 1. oplag 2020

© Forfatterne

ISBN: [978-87-7349-133-1](#)

JUMP-projektet er medfinansieret af Den Europæiske Fond for Regionaludvikling, Interreg 5A.



**Arbejde – fortællinger om
læring i, om og til arbejde
- eleverfaringer fra
de forberedende grunduddannelser**

**Beatrix Niemeyer, Christine Revsbech Jensen,
Finn M. Sommer og Sebastian Zick (Red.)**

Forord

Denne bog er et resultat af et samarbejde med faglærere fra produktionsskolerne Multicenter Syd (nu Forberedende Grunduddannelse (FGU) Lolland-Falster) og Klemmenstrupgaard (nu Forberedende Grunduddannelse (FGU) Midt- og Østsjælland) i Danmark, samt Bildungs- und Arbeitswerkstattstatt Südtondern gGmbH og Berufsausbildungs- und Qualifizierungsagentur Lübeck GmbH i Tyskland. Vi har i samarbejde gennemført forsknings- og udviklingsprojektet *JUMP*, der er et akronym for *Jobs gennem Udveksling, Mobilitet og Praksis*. Projektet blev gennemført fra februar 2016 til september 2020. Vi vil gerne takke for et åbent og tillidsfuldt samarbejde med ledelse og lærere på produktionsskolerne, som har gjort det muligt at opnå de indsigter, erfaringer og resultater, som blandt andet denne bog er et resultat af. Og vi vil gerne takke alle de elever, som vi har mødt gennem projektet, og som gennem interviews og diskussioner har givet os indsigter i deres personlige livshistorier og livsbetingelser.

De forskellige aktiviteter i projektet er gennemført i samarbejde med eller understøttet af projektpartnere og netværkspartnere i Danmark og Tyskland. Vi vil gerne rette en stor tak til:

CVJM Lübeck e.V., Baltic Facility Solutions GmbH & Co. KG, Landgasthof Achtruper Stuben, North-Tec-Biogas, Service 2 Solution GmbH, Kreishandwerkerschaft Nordfriesland-Nord, Handels- og Gewerbeverein Niebüll, DEHOGA Schleswig-Holstein, The Pigion Plan, StaySail, The Coffee Connection, Hotel Niels Juel, Scandiloc A/S, Herfølge Kleinsmedie A/S, MFA Midtfalsters Autolakereri A/S, projekt Fit4Jobs@WattenC, Guldborgsund Kommune og Dansk Cykelturisme.

Samarbejde med et stort antal studerende fra Europa-Universität Flensburg og Roskilde Universitet har været afgørende for udgivelsen af denne bog. Vi takker de studerende for deres medvirken i projektaktiviteter og for medvirken ved gennemførelse af interview, transskribering og analyse af interviewene.

Endelig ville det tysk-danske samarbejde om denne bog ikke have været muligt uden oversættelsen, der er udført af Esther Bertling.

JUMP-projektet blev medfinansieret af Den Europæiske Fond for Regionaludvikling, Interreg 5A.
www.interreg5.eu

Yderligere publikationer fra JUMP-projektet kan findes på følgende hjemmesider:

<http://www.jump-projekt.eu>

<https://forskning.ruc.dk/da/projects/jobs-gennem-uddannelse-mobilitet-og-praksis-jump-projekt/publications/>

Hjertelig tak til alle, som har bidraget til, at elevfortællingerne om læring i, om og til arbejde kunne publiceres.

Europa-Universität Flensburg og Roskilde Universitet, september 2020

Beatrix Niemeyer, Christine Revsbech Jensen, Finn M. Sommer, Sebastian Zick

Indhold

Konteksten: JUMP-projektet – eller hvordan et socialt integrativt, grænseoverskridende arbejdsmarked kan fremmes	8
Projektaktiviteter.....	8
Arbejde og læring	10
Metode.....	12
Livshistoriske dimensioner af arbejde	13
 Fortællingerne	 17
Luise: <i>Nogen skal jo en gang imellem vise vejen</i>.....	20
Maria: Jeg understøtter mig selv	24
Moritz: <i>Jeg har i princippet slået mig gennem livet</i>	29
Ruben: <i>Jeg ser mig selv som storebroren, som vil prøve at redde det hele</i>	35
Tanja: <i>Ingen forstår mig, jeg er et kompliceret menneske</i>	39
Sigrid: <i>Jeg er kommet på d’Angleterre i de beskidteste tømrersko der eksisterer</i>.....	44
Jette: <i>Et eller andet skal der nok blive ud af mig</i>.....	69
 Publikationer fra JUMP-projektet	 82
Forfattere	83

Konteksten: JUMP-projektet – eller hvordan et socialt integrativt, grænseoverskridende arbejdsmarked kan fremmes

Denne bog er et af resultaterne fra JUMP-projektet. JUMP er et akronym for *Jobs igennem Udveksling, Mobilitet og Praksis*. Projektet blev gennemført fra februar 2016 til september 2020. Projektet blev gennemført af to tyske og to danske produktionsskoler¹ samt et dansk og et tysk universitet (se infoboks).

Projektaktiviteter

Som led i JUMP-projektet blev der planlagt, organiseret og gennemført en række forskellige praktiske, eksperimentelle og målrettede aktiviteter under temaet "det gode liv og det gode arbejde i den region, vi lever i". Som led i projektet blev en række forskellige modeller til fremme af elevernes kompetenceudvikling og integration på arbejdsmarkedet i den dansk-tyske grænseregionen udviklet og afprøvet². De centrale projektaktiviteter gjorde det muligt at arrangere kortere eller længere udvekslings- og praktikophold i nabolandet. Målet var at give så mange elever som muligt mulighed for at gennemføre et praktikophold i nabolandet, bl.a. ved at arrangere gradvise udvidelser af deres ophold i nabolandet, for herigennem øge deres uddannelses- og beskæftigelsesmuligheder på det interregionale dansk-tyske arbejdsmarked. Udvekslinger og praktikophold blev forberedt og understøttet undervejs af produktionsskolelærere samt støttet af projektets netværkspartnere (se Forord). Det var samtidig et væsentligt formål at gøre (de involverede) virksomheder opmærksomme på de arbejdskraftpotentialer, som produktionsskoleelever udgør.

Ud over inspirationsture til uddannelsesinstitutioner og virksomheder, værkstedsudveksling samt praktikophold, der sigtede mod at fremme individuel motivation for mobilitet, så bidrog andre projektaktiviteter, blandt andet "Future camps" og de såkaldte "special

Infoboks

Projektpartnere i JUMP-projektet

Tyskland

- Berufsausbildungs- und Qualifizierungsagentur Lübeck (BQL)
- Bildungs- und Arbeitswerkstatt Südtondern gGmbH, Niebüll (BAW)
- Europa-Universität Flensburg (EUF)

Danmark

- Multicenter Syd, Nykøbing Falster (MCS) (i dag FGU Lolland-Falster)
- Produktionshøjskolen Klemmenstrupgård, Køge (PHK) (i dag FGU Midt- og Østsjælland) (Projektpartner indtil 2019)
- Roskilde Universitet (RUC)

¹ I 2019 blev produktionsskolerne i Danmark sammenlagt med andre kommunale og statslige forberedende uddannelsesstilbud for unge under 25 år, og der blev dannet en ny uddannelsesinstitution: Forberedende Grunduddannelse (FGU). Da denne sammenlægning fandt sted undervejs i JUMP-projektet, vil vi i denne bog både bruge betegnelserne produktionsskoler og produktionsskoleelever, hvor det er hensigtsmæssigt i forhold til det tidspunkt, hvor aktiviteter fandt sted, og betegnelsen FGU og elever på de forberedende grunduddannelser, hvor det findes hensigtsmæssigt.

² En detaljeret oversigt over de forskellige mobilitets- og kompetenceudviklingsmodeller, som er udviklet i JUMP-projektet, kan ses i disse projektpublikationer:

Sebastian Zick (2018): *Mobilitetsmuligheder og mobilitetsmodeller i JUMP*: <http://www.jump-projekt.eu/cms/wp-content/uploads/2019/02/2018-12-Mobilit%C3%A4tsphasen-d%C3%A4nisch-2.pdf>

Beatrix Niemeyer, Christine Revsbech Jensen, Finn M. Sommer og Sebastian Zick (2021): *På vej – fortællinger om mobilitet, læring og livshistorie*. Frydenlund Academic.

Publikationer fra JUMP-projektet er tilgængelige på: <https://forskning.ruc.dk/da/projects/jobs-gennem-uddannelse-mobilitet-og-praksis-jump-projektet/publications/>

events”, til fælles, interkulturelle aktiviteter og styrkelse af projektsamarbejdet. Disse aktiviteter havde også til formål at fremme social og beskæftigelsesmæssig integration på det interregionale dansk-tyske arbejdsmarked, og rummede derudover også faglige aktiviteter rettet mod især oplevelses- og turismeerhverv.

På projektets future camps blev der primært tilrettelagt to former for samarbejde mellem danske og tyske elever: Den ene form for samarbejde blev tilrettelagt gennem *fremtidsværkstedsmetoden*, hvor der blev etableret et udviklingsrum, hvor eleverne inviteredes til at udvikle egne ideer til at forme deres hverdag i skolen og fremme en bedre uddannelse, et godt arbejdsliv og et bedre fritidsliv. Desuden arbejdede eleverne med udvikling af ideer, som mere målrettet kunne bidrage til opfyldelse af JUMP-projektets formål.

Den anden form for samarbejde blev tilrettelagt som forskellige praktiske workshops, hvor eleverne kunne udvikle idéer og fremstille produkter, som kunne indgå i de forskellige udviklingsaktiviteter og events, både i JUMP-projektet og på skolerne, samt komme befolkningen i regionen til gavn. Et gennemgående tema har været genbrug og upcycling af forskellige materialer, for eksempel genbrug og upcycling af udtjente skateboard til stole, borde, spejle, lysestager, med mere.

Det blev gennemført en række 'special events' i projektet³. Gennem disse events blev nye beskæftigelsesmuligheder, primært inden for (cykel-)turismeområdet, afsøgt. En række events blev forberedt og gennemført på baggrund af ideer, som for det meste var udviklet af elever og faglærere på projektets Future camps. Som eksempler kan nævnes, at danske og tyske elever i 2016 arbejdede sammen i tre stande på det årlige sildemarked i Stege, blandt andet i en stand der tilberedte og solgte pandekager samt fiskeretter. Etableringen af dette samarbejde blev muliggjort gennem et samarbejde med Handelsstandsforeningen og to virksomheder på Møn, som var netværkspartnere i JUMP-projektet. Ideen om at etablere kortvarige (pop-up-) samarbejder med virksomheder kom fra produktionsskoleeleverne på en future camp. Eleverne ønskede at kunne indgå i ”virkelige produktioner” med ”virkelige arbejdsgivere”, så de både fik reelle joberfaringer og kunne vise arbejdsgiverne, at de havde de nødvendige kompetencer, og at de var interesseret i at lære og i at få et arbejde.

I 2017 blev der arrangeret en 2 dages cykeltur langs den tysk-danske grænse fra Niebüll til Padborg. Denne event fik titlen *JUMP & Bike*. Undervejs på cykelturen blev den dansk-tyske grænse krydset ved forskellige grænseovergange. Cykelturen, indkvartering, service og forplejning undervejs blev planlagt og organiseret som et fælles projekt af lærere og elever fra de medvirkende produktionsskoler. Under cykelturen blev potentielle praktikvirksomheder besøgt.

I 2018 og 2019 blev der gennemført større, årlige event i en tidligere skolebygning i Toreby i Danmark. Skolen var overtaget af en af de danske produktionsskoler i JUMP-projektet. På 4-5-dages events blev der arbejdet med at designe og omdanne den nedlagte folkeskole til et overnatnings- og servicecenter for (cykel)turisme. Arbejdet omfattede design og indretning af et receptionslokale, et opholdsrum for gæsterne, et cykelværksted, en række mobile stande, en urtehave, forskellige kreativt designede cykler og kunstværker samt skiltning og udsmykning af bygningsfacader og det ydre miljø. Desuden udviklede eleverne to alternative cykelruter, som blev gennemført på 2 events, hvor offentligheden var inviteret til at deltage.

³ Yderligere oplysninger om Future camps, special events og andre JUMP-aktiviteter kan findes i: Beatrix Niemeyer, Christine Revsbech Jensen, Finn M. Sommer og Sebastian Zick (2021): *På vej – fortællinger om mobilitet, læring og livshistorie*. Frydenlund Academic.

Både praktikophold i nabolandet, future camps og special events var orienteret mod social, kulturel og faglig integration på det interregionale dansk-tyske arbejdsmarked gennem at give eleverne erfaringer med at arbejde, lære og leve i et andet land. Aktiviteterne søgte at fremme elevernes personlige, sociale, faglige, sproglige og interkulturelle kompetencer. Aktiviteterne var tilrettelagt med henblik på at fremme udsatte unges personlige, sociale og faglige integration ved overgangen fra skole til erhverv.

Arbejde og læring

Temaet *arbejde* spillede en central rolle i JUMP-projektet ud fra flere perspektiver:

Produkt- og arbejdsorienteret læring – produktionsskolernes pædagogiske grundprincip

Alle aktiviteter i JUMP-projektet og på de deltagende produktionsskoler refererer på en specifik uddannelsesinstitutionel måde til *arbejde*. Grundlæggende tager alle former for arbejde udgangspunkt i en produkt- og arbejdsorienteret læring, som er typisk for produktionsskoler. I modsætning til andre former for læring, f.eks. læring i folkeskolen, så fokuserer produktionsskolens pædagogik mere konsekvent på læreprocesser, som bliver formidlet gennem produktionsaktiviteter. Gennem elevernes produktion af specifikke produkter eller serviceydelser bliver arbejdet genstand for en mulighed for at forme og skabe verden - og derigennem sig selv. Denne forståelse af arbejde som led i fremstilling af produkter og som pædagogisk grundprincip er et gennemgående træk ved undervisningsaktiviteterne i de danske og tyske produktionsskoler og har også stået centralt i alle projektaktiviteter i JUMP-projektet. Dette arbejds-pædagogiske princip tilrettelægger læreprocesser gennem udførelse af praktiske arbejdsprocesser. Opnåelse af fagpraktisk og teoretisk viden søges derved opnået i en sammenhæng, som forventes at give mening for eleverne gennem deres aktive deltagelse i "autentiske" arbejdsprocesser, gennem opnåelse af anerkendelse af deres arbejde og gennem identitetstilknytning til et specifikt fagområde, f.eks. tømrerfaget.

Erhvervsorientering

Produktionsskolernes institutionelle virke er rettet mod arbejde som lønarbejde. De erhvervsforberedende aktiviteter, som eleverne i både Danmark og Tyskland deltager i, er rettet mod erhvervsarbejde som et kortere eller mere langsigtet mål, dvs. integration på arbejdsmarkedet. Logikken og den strukturelle opbygning af det danske og det tyske uddannelsessystem er, at formel uddannelse, læring og kompetenceudvikling er forudsætninger for at få adgang til og kunne bestride et erhvervsarbejde på kvalificeret måde. Produktionsskoler og de forberedende grunduddannelser søger i overgangen mellem folkeskole og erhvervsarbejde at tilrettelægge undervisningsaktiviteter, hvor eleverne kan tilegne sig de formelle kompetencer, som anses for at være forudsætningen for at få et erhvervsarbejde eller en kompetencegivende ungdomsuddannelse, f.eks. en erhvervsuddannelse. Det endelige mål er opnåelse af et erhvervsarbejde, og tilegnelsen af de nødvendige kompetencer hertil skal muliggøre et erhvervsarbejde.

Arbejdsmarkedsorientering

Produktionsskolerne er som uddannelsesinstitutioner lokalt forankret med fokus på det regionale arbejdsmarked og netværk. Skolerne samarbejder med virksomheder, kommuner og andre lokale aktører. Skolernes udbud af uddannelser og erhvervskompetencer tager også sigte på de regionale arbejdskraftbehov. Selv om udbudet af værksteder var lidt bredere på de danske produktionsskoler end på de

tyske skoler, som var mere direkte orienteret mod aktuelle arbejdskraftbehov, bl.a. som følge af mangel på lærlinge, så var der en vis grad af parallelitet i uddannelsesudbud og værksteder på begge sider af den dansk-tyske grænse.

I JUMP-projektet var formålet at udvide elevers (og produktionsskolelæreres) arbejdsmarkedshorisont for eleverne. Det afspejlede sig dels i etableringen af praktikmuligheder i nabolandet, future camps, events, m.fl. I projektets udviklingsaktiviteter var der en fokusering mod udvikling af turismeerhvervet. Det havde til dels at gøre med, at regionen er præget af landdistrikter, hvor der var en økonomisk og beskæftigelsesmæssig fremgang inden for turismeerhvervet, og dels at gøre med, at projektet også orienterede sig mod innovative beskæftigelsesmuligheder i forhold til "det gode liv i den region, vi lever i", dvs. til økologisk, økonomisk og socialt bæredygtige aktiviteter.

Forestillinger om arbejde

De elever på produktionsskoler og forberedende grunduddannelser, som kommer til orde i denne bog, befinder sig i starten af deres beskæftigelsesforløb på arbejdsmarkedet. Deres hidtidige arbejds erfaringer stammer hovedsagelig fra arbejde udført i en uddannelsesinstitutionel sammenhæng. De deltager ikke på en erhvervsforberedende uddannelse, fordi de har "mistet" deres arbejde og er blevet arbejdsløse, men fordi de ikke har fundet et arbejde eller ikke har mulighed for at starte på en erhvervsuddannelse, f.eks. på grund af karakterkrav til uddannelserne, eller fordi de er faldet fra en erhvervsuddannelse. Det kan der være forskellige grunde til, som også siger noget om det differentierede elevgrundlag på skolerne: Nogle har ikke kunnet finde en læreplads, nogle vil gerne tilegne sig de nødvendige kompetencer for at kunne få en uddannelse i det fag, som de ønsker at uddanne sig til, og andre bruger uddannelsen som led i at orientere sig mod fremtidige uddannelses- og beskæftigelsesmuligheder eller for at stive sig selv af personligt. En del af eleverne betragtes som "udsatte og sårbare unge" som følge af deres hidtidige, livshistoriske skole- og arbejdsmarkedserfaringer, og hvor deres livs- og fremtidsperspektiver kan være uklare og også kan være præget af vanskelige og usikre livsvilkår, f.eks. som følge af psykisk sygdom, misbrugsproblemer eller andre problemer, som er grundlagt i deres opvækst. For mange af eleverne er der tale om en kombination af de nævnte forhold. Mange elevers syn på arbejde ved overgangen mellem skole og arbejde er sjældent baseret på arbejds erfaringer fra et ordinært lønarbejde, men er et livshistorisk, socio-kulturelt formet blik på fremtidige muligheder for en kompetencegivende ungdomsuddannelse eller et arbejde.

I denne bogs *elevfortællinger om læring i, om og til arbejde* træder en række fælles – men også divergerende – dimensioner af arbejde frem, som de tager sig ud set fra socialt udsatte unges perspektiv. I fortællingerne kan vi følge, hvordan elever, som deltog i aktiviteter i JUMP-projektet, opfatter arbejde ud fra deres aktuelle livssituation. Vi får mulighed for at høre, hvilken betydning arbejde har for dem, hvilke erfaringer de har med arbejde, hvilke forventninger de har til arbejde, og hvad de anser for vigtige indhold og kvaliteter ved et arbejde. Elevernes fortællinger bidrager efter vor mening til en forståelse af samfundsmæssigt arbejde, som sætter spørgsmålstegn ved den mere instrumentelle afgrænsning og forståelse af arbejdet som lønarbejde og den aktuelle kvalificering til lønarbejdet på de forberedende grunduddannelser. Det skyldes ikke mindst, at elevernes fortællinger om og opfattelse af arbejde tydeligt viser, hvordan elevernes socio-kulturelle, livshistoriske erfaringsbaggrund præger deres forståelse af arbejde og fremtidige kvalificerings- og beskæftigelsesmuligheder, men det skyldes også personlige, sociale og institutionelle selektionsmekanismer, som fremmer eller hindrer læring i, om og til arbejde.

Det fremgår af fortællingerne, at produktionsskolen for eleverne er en "holdeplads", hvor de tilegner sig faglige kompetencer, der peger frem mod et lønarbejde. Men nok så fremtrædende i deres fortællinger er beskrivelserne af, hvordan produktionsskolen er med til at forme deres holdninger og relationer til andre mennesker. Eleverne befinder sig i overgangen mellem barndom og voksendom, i ungdomslivet. Ungdomslivsfasen betyder rigtig meget for disse elever. Mange af eleverne er på grund af den opvækst, de har haft, blevet tidligt voksne. Nogle er blevet forældre tidligt. Nogle af dem tager et stort ansvar for søskende, kæreste eller anden familie. Nogle har – evt. med støtte fra familie, venner eller lærere på produktionsskolen – gjort op med deres tidligere liv og er slået ind på en ny livsbane. Med sig ind i ungdomslivet bærer eleverne erfaringer med nederlag i skolen, hyppige skole- og uddannelsesskift, bl.a. fordi de er droppet ud eller er "smidt" ud af uddannelser samt erfaringer med sygdom, misbrugsproblemer, vold, kriminalitet, m.m. Deres baggrund gør, at mange af disse elever ikke inkluderes i erhvervsuddannelser eller på arbejdsmarkedet som jævnaldrende unge i ungdomslivsfasen. Den "holdeplads", som produktionsskolen er for mange af eleverne, er derfor en meget central holdeplads, som det fremgår af deres fortællinger, både forhold til faglig kompetenceudvikling og i forhold til tilegnelse af sociale kompetencer i forhold til at kunne begå sig i uddannelsessystemet og på et arbejdsmarked. Disse personlige og sociale kompetencer omfatter meget mere end "blot" at kunne møde hver dag, møde til tiden, holde sig ædru, fastholde en stabil hverdag med en fast bopæl, håndtere økonomi, og lignende basale socialiseringer til et lønarbejde.

Som det fremgår af fortællingerne, er eleverne meget bevidste om, at produktionsskolen er en midlertidig holdeplads, som de skal videre fra. Skolen er en overgangsfase til noget andet, ikke mindst et fast arbejde, en uddannelse, en tilværelse som voksen og andre drømme, som eleverne fortæller om. Men disse drømme og målsætninger er ofte forbundet med usikkerheder, f.eks. usikkerhed om deres drømme og mål faktisk er realistiske muligheder for dem. Netop fordi mange af disse elever ikke inkluderes i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet på grund af deres livshistoriske baggrund og på grund af personlige, sociale og institutionelle selektionsmekanismer, så er elevernes forståelse af arbejde set ud fra et livshistorisk, aktuelt og fremtidsorienteret perspektiv væsentlig. Deres forståelser er centrale forudsætninger for, at der kan tilrettelægges udviklende institutionelle holdepladser med rum for alsidige kvalificeringsprocesser i ungdomslivsfasen, inden eleverne skal videre.

Metode

Med det formål at få elevernes opfattelse af arbejde set ud fra et livshistorisk, aktuelt og fremtidsorienteret perspektiv har vi talt med mange elever undervejs i JUMP-projektet. Denne bog bygger på otte samtaler - seks med tyske og to mere omfattende med danske elever, der alle på forskellig måde har været involveret i JUMP-projektets projektaktiviteter. I JUMP-projektet lærte vi eleverne at kende i forskellige sammenhænge. Nogle af eleverne mødte vi kun for at interviewe dem. Andre elever blev interviewet som led i de projektaktiviteter, vi etablerede i JUMP-projektet, f.eks. under Future camps. Et af interviewene, interviewet med Jette, er gennemført under hendes praktikophold på et praktiksted. Samtalerne bygger på livshistorisk, narrative spontanfortællinger, men også på forud, tematiske spørgsmål om arbejdets betydninger for eleverne. Vi spørger eleverne om de vigtigste biografiske oplysninger og om erfaringer og oplevelser, som har præget deres holdninger og blik på arbejde. Vi ville gerne vide, hvad arbejde betyder for dem, hvilke arbejds erfaringer de har gjort hidtil, hvordan de vurderer deres aktuelle arbejds- og livssituation samt hvilke forventninger, håb og bekymringer de har, når de ser fremad. Med udgangspunkt i de tilrettelagte udvekslings- og praktikophold i JUMP-projektet spurgte vi også om deres erfaringer med praktikophold i udlandet og om forskelle mellem at arbejde og leve i henholdsvis Danmark og Tyskland.

Fortællingerne i denne bog er skrevet af medarbejdere Roskilde og Flensborg universitet samt studerende fra Flensborg Universitet. Ved fremstillingen af fortællingerne har vi bestræbt os på ikke at lade vores position og vore holdninger træde i forgrunden. I vores redigering af elevernes fortællinger har det været et stadigt formål at fortolke så lidt som muligt. Elevernes fortællinger giver en stort set ukommenteret indsigt i de oplevelser og erfaringer, som de otte danske og tyske elever har med arbejde og levevilkår. Til gengæld har bestræbelsen bestået i at søge at gøre de subjektive, meningsdannende lærings- og udviklingsprocesser, som eleverne har gennemgået, synlige i form af deres egen fortælling herom. Fortællingerne fremstår efter vores opfattelse som eksemplariske for socialt udsatte unges specifikke erfaringer med og holdninger til bl.a. arbejde. Vi har valgt at publicere disse fortællinger, fordi vi er af den opfattelse, at disse fortællinger har betydning ud over JUMP-projektets kontekst.

Livshistoriske dimensioner af arbejde

Fortællingerne om arbejde giver indblik i orienteringsprocesser hos unge, som har en tung livshistorisk bagage⁴. Fortællingerne kaster lys over de betingelser, som elever i overgangen mellem skole og arbejde må leve med og lære og arbejde under. Eleverne fortæller om erfaringer med vold under opvæksten, stofmisbrug, kriminalitet, (voldsomme) problemer med forældre, søskende, kærester eller andre unge, nederlag i skolen, mobning, udstødelse, m.m., men de fortæller også om støtte, (nye) livsorienteringer, oplevelse af anerkendelse, succeser og fremtidshåb i forhold til erhvervsarbejde eller livet i det hele taget.

Når man læser elevernes fortællinger i denne bog, så ser man dimensioner af arbejde, som rummer mere end lønarbejde i snæver forstand, eller som er tavse dimensioner, når arbejde sidestilles med lønarbejde: Fortællingerne giver et indblik i de sociale og identitetsdannende betydninger af arbejde og af det at udføre et arbejde. De illustrerer, at eleverne vil påtage eller påtager sig et ansvar for sig selv og andre, hvordan de er eller vil være selvstændige og uafhængige, samt hvilke barrierer de møder på deres vej. De fortæller om oplevelser af egen formåen, meningsfuldhed og anerkendelse, som ofte står i modsætning til erfaringer med passivitet og af bedømmelser af dem i deres opvækst, som de synes er forkerte. Fortællingerne rummer også forventninger til et arbejde såsom, at det skal være sjovt, give glæde, være afvekslende eller underholdende, og rummer håbet om, at den uddannelse, de gerne vil have, kan forbindes med deres personlige interesser og prioriteringer. Fortællingerne viser, hvordan eleverne på baggrund af deres livshistoriske erfaringer håndterer de vanskeligheder, som de møder ved overgangen fra skole til erhvervsarbejde. Fortællingerne understreger, hvor mangfoldigt værdien, formålet eller meningen af og med arbejde individuelt kan fortolkes: Nogle gange giver arbejde mening, når det er samfundsnyttigt, og nogle gange giver det mening, når kunderne er tilfredse. Mens nogle af eleverne (kun) ser arbejde som en materiel nødvendighed og som middel til opnåelse af materielle goder og social velstand, så forbinder andre arbejde med muligheder for personlig udvikling, voksendannelse, mulighed for selvrealisering, "helbredelse" af påførte skader, ønsket om opnå selvstændighed og uafhængighed eller som mulighed for udvikling af en egenidentitet gennem dialog med sig selv, andre og omverdenen. Fortællingerne dokumenterer på den måde de mangfoldige muligheder for at forbinde sig selv med (erhvervs-)arbejde og bryder dermed med perspektiver, som kun ser på faglig kvalificering i forhold til at få et arbejde, og de bidrager med at give et indblik i elevernes

⁴ I denne publikation fra JUMP-projektet er elevernes baggrund beskrevet mere fyldigt: Beatrix Niemeyer, Finn M. Sommer, Christine Revsbech Jensen, Sebastian Zick: *Mobil mit schwerem biografischem Gepäck. Auslandserfahrungen benachteiligter Jugendlicher in der Berufsvorbereitung*. Wbv Publikation, Bielefeld 2020. <https://www.wbv.de/artikel/6004622>.

livsverdener. Fortællingerne tydeliggør, at det sjældent er erfaringer med lønarbejde, som får eleverne til at tænke over og tale om arbejdet. Lønarbejdet fungerer snarere som en projektfelade for dem.

Når vi læser fortællingerne, så ser vi et væld af erfaringer og karakteristika ved elevernes livsverdener, som eleverne selv opfatter som livshistoriske hindringer. Disse hindringer eller barrierer relaterer sig sjældent direkte til lønarbejde, men kan ofte være relateret til det som en konsekvens. Som "ødelæggende" faktorer på vejen til voksenalderen nævner eleverne, at de har oplevet eller udøvet vold, har taget stoffer eller har oplevet alkohol- eller stofmisbrug i familien, mobning, nederlag i skolen, personlige forhold, fysiske begrænsninger, psykiske sygdomme, opbrud i familien, fattigdom og vanskelige boligforhold. De beskriver disse faktorer som nogen, der har præget og ofte stadig præger dem. Mange af fortællingerne rummer flere af disse erfaringer og "ødelæggende" faktorer. Med direkte henvisning til deres livshistoriske erfaringer beskriver eleverne grundlæggende vanskeligheder med relationer til andre mennesker. De beskriver sig selv som "kolde" eller beskriver, hvor svært det kan være at opbygge tillidsfulde sociale relationer til andre. På denne baggrund ses et mønster af en meget skrøbelig selvstændighed. De individuelle erhvervsorienteringsprocesser, integration i de meget strukturerede forløb i overgangen mellem skole og arbejde og den normative orientering mod kvalifikationer gennemløbes ud fra disse livshistoriske forudsætninger og betingelser og undertiden efter bearbejdninger af individuelle traumer og problemer.

De strukturelle hindringer, som eleverne fortæller om, f.eks. at de ikke kan finde en læreplads eller et arbejde, ikke har en afgangseksamen fra folkeskolen, og ikke har adgangsgivende kompetencer til at komme ind på en erhvervsuddannelse, er i mange tilfælde symptomer på individuelle og sociale problemer. Men de er også strukturelt betingede. De er ofte kombinationen af individuelle, sociale og strukturelt betingede hindringer, som har begrænset og ofte stadig indskrænker elevernes muligheder i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet. Fortællingerne i bogen giver et indblik i elevernes forskellige livsverdener ved overgangen fra skole til erhverv og tydeliggør blandt andet, hvilke livshistoriske erfaringer eleverne bringer med sig i overgangsperioden, og hvordan disse erfaringer præger deres syn på sig selv, på andre og på deres fremtidige arbejde og egen fremtid.

Men elevernes livshistoriske erfaringer er ikke kun barrierer for den individuelle udvikling og skal ikke kun ses som hindringer for at få et erhvervsarbejde. Det drejer sig derimod om erfaringer i socialiseringen, som ifølge eleverne selv har en særlig stor betydning, og som danner baggrund for udviklingen af deres forhold til og forståelse af sig selv og andre. Når eleverne i fortællingerne forholder sig til deres fremtid, så sker det altid på baggrund af egne erfaringer og ud fra et bestemt livshistorisk perspektiv. Elevernes syn på fremtiden er derfor også afhængig af den forståelse af deres fortid, som de har på det tidspunkt, hvor interviewet blev gennemført. Det betyder, at eleverne ikke er "ofre", men derimod aktører i deres egen livshistorie. Det ses mange gange i fortællingerne, at eleverne omdefinierer negative erfaringer til noget produktivt. Undertiden har erfaringen med mobning gjort det tydeligt, hvor vigtige sociale relationer er. Når man har oplevet fattigdom i barndommen, kan det være en anledning og motivation til at tage et erhvervsarbejde og påtage sig ansvaret for yngre søskende. Oplevelsen af social udstødelse kan føre til, at man bliver særlig følsom over for social ulighed. Set i bakspejlet vurderes egne tidligere beslutninger nogle gange som forkerte, eller "forkerte" sociale kontakter ses som årsag til negative udviklingsforløb. Med store krav til sig selv og med valg af strategier og målsætninger for fremtiden viser eleverne, hvordan de håndterer erfaringer og beslutninger, som de har gjort i fortiden: *tage livet seriøst, stive sig selv af, genopbygge sig selv, blive mere moden* eller *leve det rigtige liv* er nogle af de udtryk, som eleverne vælger for at vise den udviklingsvej, som de er slået ind på eller vil tage, når de analyserer deres egne livshistoriske erfaringer. Samtidig lægger de også åbent frem, at de beskrevne veje og strategier for dem personligt blandt andet indebærer at måtte sige farvel, skilles fra

familie og venner og (radikalt) ændre deres liv. Ud over de nævnte tværgående livshistoriske temaer, der er nævnt ovenfor, så spiller også den direkte henvisning til et lønarbejde en vigtig rolle i fortællingerne. Den måde, som eleverne taler om arbejde på, viser, at deres subjektive opfattelse af arbejde generelt består af få erfaringer med lønarbejde. Opfattelsen af arbejdet knyttes snarere til forventninger, bekymringer og håb om et fremtidig lønarbejde. Elevernes hidtidige erfaringer med et lønarbejde består hovedsagelig af praktikophold eller kortvarige, midlertidige job. Bortset fra Jette har ingen af eleverne afsluttet en uddannelse, og ingen har haft et erhvervsarbejde, som krævede kompetencegivende kompetencer.

Ikke desto mindre har eleverne specifik viden om "arbejde" og har egne begreber om arbejdserfaring. Selvom enkelte aspekter i deres fortællinger ikke altid stemmer lige godt overens med realiteten, så fortæller de nogle gange meget detaljeret om kravene inden for specifikke job eller om krav i den uddannelse, som de gerne vil tage. Fortællingerne viser, at elevernes viden om arbejde ikke i særlig grad er baseret på egne erfaringer, men hovedsagelig stammer fra det, de har fået fortalt af vigtige personer i deres omgangskreds eller af personer, de har tillid til. Det gælder både grundlæggende bestemmelser af (løn-)arbejdet betydning og formål samt konkrete forestillinger om hverdag, arbejdsopgaver og udfordringer i en arbejdsmæssig realitet. Forskellige aktører bliver dermed relevante i den individuelle orientering mod beskæftigelse og et lønarbejde.

I næsten alle fortællinger er det først og fremmest familien, især forældrene, som eleverne tillægger betydning, når det drejer sig om orientering mod et lønarbejde. Valg af uddannelse eller arbejde samt forestillingen om arbejde bliver, efter fortællingerne at dømme, hovedsageligt formidlet gennem familiær socialisering og erfaringer fra den nære omgangskreds. Her viser det sig, at arbejde bliver formidlet på forskellige måder. Nogle gange følger eleverne en tradition i familien, når de vælger et arbejde. Deres valg af erhverv er baseret på rollemodeller, som de finder i familien eller blandt personer, som er betydningsfulde for dem. Andre gange har det haft indflydelse på valg af fag, at de blev gjort opmærksom på egne styrker. Nogle gange fungerer forældrene eller andre familiemedlemmer som rådgivere, nogle gange er de rollemodeller, som de unge gerne vil live op til - både med hensyn til valg af uddannelse og job, men også med hensyn til den normative forståelse af arbejde. For de elever, som vi har talt med, synes familien at være en central referenceramme i forhold til arbejde. Det gælder også på trods af meget negative oplevelser i familien.

Ud over familien og i enkelte tilfælde kammerater så betragter eleverne produktionsskolen som en meget vigtig faktor i deres livshistorie, selvom dens betydning varierer i fortællingerne. Nogle af eleverne beskriver især kontakten til mentorer og faglærere i produktionsskolernes værksteder som centrale. De fleste gange er det ikke faglærernes faglige kvalifikationer eller deres formidling af faglige kompetencer, som står centralt i historierne. Det er derimod de personlige relationer og den opmærksomhed og anerkendelse, som faglærere giver dem. I andre fortællinger har de aktiviteter, som gennemføres i produktionsskolens værksteder derimod en orienterende betydning. I nogle fortællinger bliver uddannelsen på produktionsskolen generelt opfattet som positiv og ses som en kontrast til erfaringer fra folkeskolen, både socialt og i forhold til formerne for læring. Folkeskolen bliver stort aldrig nævnt som betydningsfuld i forhold til erhvervsorientering. I fortællingerne er elevernes erfaringer fra folkeskolen ofte forbundet med modgang, nederlag, mobning og bedømmelser af dem, som de set i bakspejlet opfatter som forkerte, samt med hyppige opbrud undervejs i folkeskolen. Erhvervsorienterende faktorer fra folkeskolen bliver ikke nævnt af eleverne.

Selv uden direkte henvisninger til arbejdsmarkedet og uden at have personlige erfaringer med et lønarbejde, så bliver den livshistoriske betydning af et lønarbejde meget betydningsfuld i interviewene.

Lønarbejde er forbundet med håb og fremtidsperspektiver, som ikke kun er rettet mod at have et lønarbejde. Lønarbejdet er naturligvis central, men de identitetsskabende funktioner, som et lønarbejde har, bliver altid inddraget. Et arbejde er det, der muliggør erfaringer med selvstændighed, og forestillingerne om at fremtidigt arbejde forbindes med forventninger om selvstændighed. Forestillingen om arbejde rummer ønsker om social anerkendelse og af at høre til. Den livshistoriske betydning af sociale bånd og relationer bliver knyttet til forestillingerne om et fremtidigt arbejde. Det gøres helt tydeligt: Arbejde skal give mening. Når man (endnu) ikke selv har erfaret, at et arbejde kan give mening, så bliver andre dimensioner af mening forbundet med det: At få en familie, få et tilhørsforhold, få anerkendelse og opnå positive erfaringer med selvstændighed er noget af det, der karakteriserer forventningerne til arbejde - især når der bliver talt om konkrete håb om et bestemt arbejde.

Fortællingerne peger på, at de forberedende uddannelsers generelle syn på arbejde, som ofte begrænser sig til kompetencer til udøvelse af et arbejde, må udvides, så de i højere grad vægter dimensioner af arbejde, som eleverne synes er relevante og motiverede for. Eleverne ser med kritiske øjne på, hvordan erhvervsforberedende tiltag, vejledning og uddannelse i sin nuværende form inddrager elevernes ønsker og behov, men de fortæller også om deres egne forudsætninger og personlige udfordringer. Eleverne fremhæver blandt andet sociale grænser og generationsforskelle. De fortæller, at "voksne", her forstået som personer hvis arbejde består i at støtte og kvalificere eleverne til at få et arbejde eller en ungdomsuddannelse, nogle gange har et andet perspektiv på arbejde end eleverne, blandt andet fordi "voksne" i højere grad har *erfaringer med arbejde* og ikke (kun) *forventninger til arbejde*. Uddannelsesplanlæggere, lærere, arbejdsmarkeds-, uddannelsespolitikere og andre, som arbejder professionelt med eller i uddannelsessystemet, kan have en tilbøjelighed til at planlægge uddannelser og beskæftigelsestiltag ud fra deres egne livshistoriske, sociale og generationsmæssige arbejdsmarkeds- og beskæftigelsesperspektiver, som ikke nødvendigvis eller primært orienterer sig efter de unges livsverden og erfaringer, og som i nogle tilfælde kan stå i modsætning til dem. For at tydeliggøre disse forskelle, er det vores opfattelse, at det kan være betydningsfuldt og gavnligt at orientere sig efter elevernes livshistoriske erfaringer. Og for at kunne gøre det, må man kende dem.

Med denne introduktion og rammesætning vil vi ønske god læselyst til elevernes fortællinger om læring i, om og til arbejde. I fortællingerne er alle person- og stednavne blevet ændret for at sikre eleverne anonymitet.

Fortællingerne

Eliau: Bare leve det rigtige liv

Lena Nielsen

Familie, miljø og venner

Eliau er 18 år gammel, da han bliver interviewet. Han har et stabilt hjem, som støtter ham og bakker ham op. Elians far er født i Albanien, og moren er oprindelig fra Tyskland. Da bedsteforældrene bor i Albanien, besøger Elian dem en gang imellem, og han taler sproget. Elian er født i Tyskland. Han har fem søskende og synes, at de er *lidt irriterende*. Han fortæller ikke mere om sine søskende i løbet af interviewet. Forældrene spiller en mere afgørende rolle for ham. Begge forældre er i arbejde og er gode forbilleder for ham. Elian interesserer sig for begge sine forældres arbejde. Hans far har sit eget autoværksted. Værkstedet har fascineret ham lige siden han var barn. Elian synes også, at moren har et interessant job: *Min mor arbejder på kontor... Hun laver også noget fedt... Altså, noget er også sjovt*. Det er tydeligt, at Elians familie er et stærkt sikkerhedsnet for ham, og at den spiller en vigtig rolle i hans liv. Et af hans tre største ønsker er sundhed for familien: *Det er det vigtigste... Fremfor alt min mor*. Elian ser sin mor som en god rådgiver, som han lytter til, og hvis råd han tager seriøst, især når det drejer sig om hans fremtid:

Min mor sagde også til mig: "Det er bedre at gå ud og tage din 9. klasses eksamen om, lav ikke noget ballade, du skal ikke have for meget at gøre med vennerne, gør dine ting, 9. klasse, og så uddannelse."

Eliau bor i Lübeck med sin familie. Det fremgår ikke af Elians fortælling i hvilken bydel, han bor, men han identificerer sig tilsyneladende meget med bydelen Einfeld, som han selv beskriver som et *ghetto-område*. I interviewet fortæller han udførligt om egne og bekendtes oplevelser i området: *Altså, området det er lidt... og der er kun knivstikkeri*.

Erfaringer og vejvisere

Eliau har gennemført forskellige praktikker inden for restaurations- og metalbranchen. Hans konklusion på praktikopholdene var: *Hellere reparere noget!* Elian ved på grund af sin fars arbejde, hvordan man laver biler. Han er stolt af det, han har lært af sin far, og det han kan i dag: *Ja, jeg er vokset op med biler, ik'.* Min far, han laver rigtig, rigtig, rigtig meget med biler... *Jeg kan mange ting selv nu*. For Elian er det grundlæggende vigtigt at kunne selv. Han har derfor besluttet sig for ikke at tage en uddannelse i farens virksomhed: *Det er altid bedre, at stå på egne ben*. Faren er et forbillede for ham, som han gerne vil leve op til både materielt og arbejdsmæssigt. På den baggrund har Elian allerede sat sig mål for fremtiden: *Gennemføre uddannelsen til mekaniker, tre et halvt år. Når jeg klarer den, håber jeg at blive mester med det samme*. Dette ambitiøse mål er han nået frem til via de forbilleder, som han har søgt gennem de senere år, og som har motiveret ham. Hans ven Leve er - set fra Elians perspektiv - et godt eksempel, da han står for værdier, som Elian betragter som positive og maskuline: *Han har vist mig en god vej, ikke*. Han beskriver Leve som disciplineret og fokuseret. Leve tager sig af sin mor, Leve træner meget, og Leve passer på, hvad han spiser. Elian beundrer ham for hans disciplin og fysiske udseende: *Sådan et dyr har jeg aldrig set*. I den sammenhæng ser han mere og mere sig selv

som et eksempel for andre, da han mener, at han har lært sin lektie: *Jeg har lært respekt frem for alt. Jeg har lært, at jeg også kan hjælpe andre mennesker.*

Holdning til arbejdet

Elian har gået på produktionsskolen i et år, på malerværkstedet, men han mener ikke, at hans arbejde i malerværkstedet har den samme værdi som en erhvervsuddannelse. På spørgsmålet, om det er det "rigtige arbejde" for ham, svarer han: *Det går ok. Når folk siger, at du skal gøre det eller det, og hvis du ikke gør det, så får du bare dårlige karakterer, ik'.* Det fremgår af hans fortælling, at han ser produktionsskolen som et middel til at nå et mål. Han synes, at det i dag nemmere for ham at rette sig efter reglerne, end det var i folkeskolen. Elian har ingen afgangseksamen fra folkeskolen. Set i bakspejlet mener han, at det var hans egen skyld:

Jeg lavede en masse lort, kunne ikke altid følge med, og så klarede jeg ikke min 9. klasse på grund af fravær. Jeg var altid fokuseret på vennerne, og det var forkert. Man forstår altid først senere, hvad der var rigtigt, og hvad der var forkert.

I dag siger han om sig selv, at han har gennemgået en udvikling og har valgt vennerne fra: *Jeg sagde til dem, og det sagde jeg også til min mor: Hold jer væk! Det er altid bedre.* Han vil ikke have noget at gøre med sine tidligere venner. Han understreger: *Aldrig mere. Jeg har også slettet mange af mine venner fra mobilen... Det er bare de forkerte venner!*

På spørgsmålet om, hvad arbejde betyder for ham, svarer Elian: *Tjene penge.* Han siger, at det tidligt gik op for ham, at der er en sammenhæng mellem arbejde og penge: *Min far spurgte mig hele tiden, om jeg ville lave lidt på hans bil. Fik nogen penge for det.* Alligevel er penge ikke alt for Elian. Da vi spørger nærmere ind, forstår vi, at økonomiske faktorer spiller en mere underordnet rolle for ham. Elian fremhæver mere værdien af nye venskaber, og at han blev mere moden og maskulin, hvad han ser som helt centralt i sin udviklingsproces:

Min mor sagde jo altid: Når man tager en uddannelse, bliver man også mere moden, fordi det med at stå tidligt op om morgenen, og så... skal du lægge dig i selen, du lærer også meget... og så ved du altså, hvad det vil sige at arbejde, ik'. Så bliver du også automatisk mere mand, mere moden i hovedet.

Elian fortæller, at arbejde kun giver mening, *når man gør det omhyggeligt og ordentligt.* Og han fortæller, at arbejde er vigtigere for ham end fritidsinteresser: *Næ, job er meget vigtigere.* Han er selv nået til den konklusion, at hårdt arbejde og anstrengelser betaler sig. Det er lykkedes Elian at få en læreplads, og det er han stolt af: *Jeg har gjort meget for det... skrevet ansøgninger, kæmpet. Jeg var i praktik der i fem uger... Og først bagefter blev jeg accepteret. Det var heller ikke nemt.*

På produktionsskolen har Elian fundet faglærere, som han har det godt med, og som er der for ham. *Hr. Kohne og hr. Lorenzen, meget korrekte fyre.* Han anerkender deres holdninger: *Han er altså mester, man skal [være] venlig, vise respekt.* Det viser, hvordan man, set fra Elians perspektiv, skal omgås autoriteter. Temaet *respekt* synes at være stærkt forankret i Elian. Han nævner det gentagne gange. På spørgsmålet, om tiden i produktionsskolen har gavnet ham, svarer han:

[Der] var seje venner. Har... Jeg har lært meget derfra. Lært rigtig, rigtig meget... Jeg har lært respekt fremfor alt.

Elian mener, at han i dag er god til at håndtere, hvad autoritetspersoner siger til ham: *Eller når han siger til dig, læreren, at du skal gøre det og det, så skal du bare gøre det og det. Ikke stikke af eller*

noget. Han understreger, at han efterhånden har lært at opføre sig på en måde, som gør, at han kommer frem i livet. Når han ser tilbage på folkeskolen, så siger han, at han først måtte lære lektien: *...fordi når man er ung, ved man ikke, hvad man gør senere, vel?* Han mener, at skolerne burde gribe hårdere ind over for pjæk. Han mener, at det vil få elever på den rette vej, når de bliver smidt ud, da han – som han ser det – har lært meget af den form for disciplinering:

De har fortjent det. Og på et tidspunkt kommer det ind i hans hoved, og han tænker: 'Jeg gør aldrig sådan noget igen'.

I løbet af interviewet bliver det mere og mere tydeligt, hvor meget Elian ser frem til at starte på erhvervsuddannelsen: *Den har jeg allerede i hånden*, siger han tilfreds, da vi taler om hans uddannelsesaftale: *Jeg gennemfører bare nu... Bare leve det rigtige liv.* Når Elian tænker på fremtiden, så tænker han ikke kun på den uddannelse, han snart skal i gang med. Han har også lagt planer for tiden efter erhvervsuddannelsen, hvor han gerne selv vil være mester: *Jeg vil også undervise mennesker. Jeg vil, altså hvis jeg var mester, så ville jeg også uddanne andre.* Men i første omgang skal Elian tage sin 9. klasses afgangseksamen, som han ikke fik i første omgang.

Indflydelse og prioriteringer

Det synes som om, Elian prøver at opfylde bestemte forventninger, som han mener gør en til en voksen mand. I den sammenhæng refererer han andres råd eller henviser til rollemodeller, der afspejler den form for mand, som han gerne vil være. Og han refererer til morens udsagn om, at uddannelse gør en moden, og modenhed gør en til mere mand: *Når man tager en uddannelse, bliver man jo også mere moden... Så bliver du automatisk mere mand, mere moden i hovedet.* Elian har tydeligvis gennemgået en socialisationsproces, hvor han har hentet de fremherskende selvbilleder og sit syn på verden fra sin nære omgangskreds. Elias lange fortælling bliver mere kortfattet, da vi spørger ham om, hvem han har lært mest af. Han nævner sin ven Leve, som bor i bydelen Einfeld, som et eksempel. I forlængelse heraf fortæller Elian om begivenheder, som han ikke selv har oplevet eller kun har set fra sidelinjen, men som han identificerer sig med: *Jeg havde også et skænderi med én, det var for kort tid siden, altså ikke min, min bror...* Bydelen Einfeld bliver til et referencepunkt for ham, selvom hans familie ikke bor der.

Det grundmønster, som Elian stiler efter, har fokus på biler og er orienteret mod autoriteter og voksenverdenen. Elian ser ud til at være under en vist pres for at opnå de samme mål i form af statussymboler, som hans far og hans bror har opnået:

Min far kører en Audi A8, og sådan en kunne jeg også godt tænke mig, ik... Min bror kører også i den. Jeg må selvfølgelig også køre i den, men det er bare anderledes, når det er din.

Elians forestilling om arbejde er forbundet med afkald, disciplin, respekt og underordning under autoriteter. Når han fortæller om temaet arbejde, så synes hans udsagn at være tilegnet fra andre, og de ser ud til at være baseret på voksne, mandlige forbilleder. Han afspejler mange gange generelle forventninger, når han i sine sætninger bruger "du" eller "man" i stedet for "jeg": *Jeg kommer bare igennem, uden afgangseksamen kommer man ikke videre.* På denne måde henviser det, der bliver sagt, til almene opfattelser, et bestemt generelt mønster eller en forventet livsstil, som han orienterer sig efter.

Luise: *Nogen skal jo en gang imellem vise vejen*

Jan Willem Dreier

Luise er atten år gammel og går på en forberedende grunduddannelse på en produktionsskole i Tyskland. Hun har en storebror og en lillesøster. Hun er vokset op i Nordfrisland, hvor begge forældre stadig bor, hver for sig. Luise fortæller i starten af interviewet, at livet indtil videre *ikke [har været] så nemt, fordi min familie, også begge for... er alkoholikere.*

Barndom og skole

Når Luise ser tilbage på sin barndom, så fortæller hun, at hun, siden hun var helt lille, ofte har været på sygehuset:

Lige efter fødslen, der fik jeg konstateret et par ting, for eksempel luft- og spiserør var vokset sammen, alt hvad der følger med, og ja så skulle, så havde jeg for lidt blod i mig, ja (griner), der har jeg også stadig et par ar og så videre.

Hun svarer ja på spørgsmålet, om hun er rask i dag. Luise føler, at hun allerede tidligt i livet skulle mobilisere mange kræfter på grund af de helbredsmæssige begrænsninger: *Og jeg måtte hævde mig meget... øhm, ja, egentlig bare hævde mig.*

Senere blev situationen i familien også mere og mere belastende for hende. Hun husker, at faren arbejdede meget og var meget lidt til stede, og at moren gik hjemme. Luise fortæller, at moren på grund af sin alkoholisme ofte ikke var i stand til at reagere og ikke kunne tage sig af børnenes basale behov:

Jeg kunne ikke engang se min mor i øjnene, derfor så jeg hende heller ikke som min mor, når hun var fuld. Jeg så hende bare som en person, som bare var der, og min far var der jo næsten ikke, det har jeg jo allerede sagt, at han var på arbejde, og øhm, ja, han stak bare af, da han ikke kunne klare, øhm, situationen.

I denne tid hjalp især bedstemoren og storebroren til med husførelsen. Luise taler ikke om sin egen rolle.

Da morens tilstand blev værre, flyttede Luises far. Luise mener, at hun var mellem otte og ti år gammel på det tidspunkt. Faren hentede Luise og hendes søster hjem til sig i første omgang. Da farens lejlighed var for lille, så boede begge piger, da Luise var 10-11 år gammel hos bedstemoren en overgang og kom derefter på en institution. Faren fandt sig en ny kæreste, da Luise var tolv år gammel. I dag mener hun, at faren også er alkoholiker, men at man ikke lagde mærke til det dengang, da han ofte var fraværende:

Nu lægger man mærke til det, at han drikker en lille øl hver dag, og pludseligt er min sprut væk (griner), altså, det lægger man hurtigt mærke til, ja, og også flaskerne i kælderen, der lægger man jo mærke til det hele, altså, det virker som en alkoholiker på mig.

Luise forlader folkeskolen efter niende klasse uden en afgangseksamen. Forældrenes alkoholisme var en yderligere belastning i skoletiden og førte efter hendes mening til, at hendes resultater i skolen blev meget dårligere, da hun var i niende klasse:

På grund af stress og så videre. Jeg deltog meget aktivt, jeg havde ambitioner, men på et tidspunkt, sådan ottende, niende klasse, var det forsvundet... gad ikke, jeg lod altid kun som om, og jeg var stædig, tænkte: Nytteløse ikke længere noget, på grund af det derhjemme og så videre.

Luise ser alligevel modsætningsfyldt på den belastede familiesituation og synes, *at jeg jo også på grund af det, øhm ja, blev mere selvstændig.*

Overgang og på afstand

Efter folkeskolen tog Luise sin niende classes eksamen om på en erhvervsskole. Hun husker det som et vigtigt skridt, hvor hun viste, *at jeg ville det. Jeg gjorde mig endda umage i engelsk.* En uddannelsesvejleder visiterede hende til den forberedende grunduddannelse på produktionsskolen. *På produktionsskolen blev jeg meget selvstændig og ja, det var rigtig godt for mig.* Det er et vigtigt mål for Luise i hendes nuværende livssituation at opnå større selvstændighed og komme på afstand af familiesituationen. På hverdage bor hun på produktionsskolens kollegium og i weekenderne hos sin far. På den måde kan hun se sin lillesøster, som bor hos faren, to dage om ugen. Luise har et godt forhold til lillesøsteren. Samtidig kan hun holde afstand til faren og *ja, generelt, situationen derhjemme*, hvad hun synes er positivt.

Men vejen til mere selvstændighed er også ambivalent for Luise. Selvom hun nu har lagt mere afstand til familien, så betegner hun spøgende sig selv som *mors pige* og antyder dermed følelsesmæssige bindinger og et særligt forhold til moren. Luise synes, at kontakten til moren i dag er blevet forbedret:

Der gik endelig et lys op for min mor, og hun har heller ikke drukket i et stykke tid nu og er blevet mere selvstændig, altså, jeg er rigtig stolt af hende, ja.

Luise beskriver sin mor som et vigtigt holdepunkt og en vigtig samtalepartner: *Hun er en meget vigtig person for mig.* Luise taler anerkendende om morens kamp imod alkohol og ser positivt tilbage på de perioder, hvor hun var ædru og i stand til at støtte Luise. I disse dele af fortællingen er Luise beskyttende over for sin mor og skubber sine egne skuffelser i baggrunden:

Hun har jo også prøvet, at vi, øhm, kigger fremad og ikke tilbage, altså... Hun har... altid, øhm, givet os mange muligheder, altså hun har prøvet, at, øhm, for det første også, at vi har en fritidsinteresse, for at vi kan lave noget udviklende, sådan. Altså hun har lavet mange kreative ting med os altid, øhm, ja, hun, hun sagde også det meste af tiden, øhm, ja sagde sådan, at vi øhm, også, ja, skal gøre noget for fremtiden, ikke altid kigge tilbage.

Luise citerer flere gange morens motto om at *se frem og ikke tilbage* og nævner i den sammenhæng, at moren er den person, som hun har lært mest af i sit liv.

I modsætning til moren, så er Luisers syn på faren koldere, mere distanceret og mindre beskyttende. Hun taler ikke meget om ham og formidler et billede af en far, som løb fra sit ansvar. Også forholdet til broren er distanceret:

Han er ligesom min far, derfor. Han var næsten selv blevet alkoholiker, hvis han ikke havde mødt sin kæreste (griner), det synes jeg er hårdt (griner).

Alkoholproblemerne i familien har præget Luise. Hun distancerer sig især fra mændene i familien. I bestemte situationer viser Luisers erfaringer med alkohol i familien sig også i sit forhold til andre:

Når jeg er til fest eller så noget, kan jeg, når de er rigtig fulde, ikke se dem i øjnene på grund af det.

Orientering mod et arbejde

Med hensyn til den aktuelle overgang fra produktionsskolen til et arbejde, synes Luise, at det er positivt, at hun får meget støtte fra produktionsskolen. Hun fortæller for eksempel om faglæreren fru Nellemann, som kender hendes familiesituation, og uddannelsesvejlederen fru Kehlet, som prøver at skaffe hende en læreplads inden for husholdning på produktionsskolen. Som en del af erhvervsforberedelsen prøvede Luise at arbejde som pædagog i en børnehave. Erfaringen var:

Det var ikke noget for mig (griner). Ekspedient er heller ikke noget for mig. Altså, bortset fra husholdning og maler kunne jeg ikke lide noget. Jeg ville også gerne have lavet noget med dyr, det er også sådan noget, når der er for mange dyr, jeg er allergisk over for for mange dyr (griner).

Det overraskede Luise, at husholdning er det område, som hun kan lide:

Det tænkte jeg overhovedet ikke før, at det var noget for mig (griner), og jo, det kan jeg rigtig godt lide, og jeg lærer jo også hurtigt, når jeg er interesseret i det (griner).

Også i produktionsskolens køkkenværksted oplever hun vanskeligheder: *Fordi jeg bare ikke rigtig ved, hvad man nu sådan kunne lave der.* Når hun rydder op eller gør rent i lokaler, føler hun sig mere kompetent: *Der har jeg mere en idé om, hvad man skal.* Kontrol, overblik, renhed og viden om de enkelte arbejdsopgaver synes at være vigtige faktorer for Luise, som gør, at hun kan føle sig tilpas i arbejdet.

Luise er glad for at have opdaget sin interesse for husholdning på produktionsskolen. Hun fortæller, at hun allerede overtager små ledelsesopgaver inden for sit arbejdsområde:

Vi får jo også opgaver af fru Tesdorph, og så siger jeg så: Ja, den gør det eller det, når vi lige ordner et lokale sammen, fordi ellers står de jo allesammen kun der uden at lave noget (griner), ja, altså nogen skal jo en gang imellem vise vejen.

Men når Rigmor, en dominerende elev, er på samme hold som Luise, kan der opstå konflikter:

Altså vi er mere tilbøjelige til at skændes... det meste af tiden prøver jeg at ignorere det og laver alligevel det, jeg laver (griner) eller øhm, jeg lader hende bare snakke.

Eksemplet viser, at Luise - ud over forholdet til sin mor - også er ambivalent på et andet område: På den ene side er hun opfattet af, at hun altid skal følge sin egen vilje, men på den anden side viser hun, at hun har meget behov for støtte, og at hun har en tendens til at underordne sig i konflikt-situationer eller ignorere situationen. I fortællingen distancerer Luise sig ofte fra tyngende erindringer eller konflikter ved hjælp af et afværgende grin.

Ønske om arbejde og arbejdets betydning

Selvom hun godt kan lide arbejdet inden for husholdning, så er det ikke hendes første ønske om et arbejde. Hvis hun frit kunne vælge frit, hvad hun ville lave, uden at tage hensyn til betingelser, så ville hun tegne eller male. Luise bruger begreberne *at tegne* og *at male* som synonymmer. *Altså, jeg elsker bare at tegne, øhm ja, og jeg kan det, og det er ikke svært for mig, jeg skal bare male og så lykkes det.* Luise fortæller, at hun tegnede eller malede meget med sin bedstemor, da hun var barn, hvor faren så

på et tidspunkt spurgte: *Hvad med [at blive] maler? Og så gik jeg i praktik. Ja, fordi jeg jo godt kan lide at male, og jeg har blik for det.* Hun fremhæver, at det i praktikken var en særlig positiv erfaring at blive værdsat af kunderne, og *bare hvordan de er glade for det.* Især den kreative proces med at oversætte kundernes ønsker og ideer til konkrete muligheder samt kundernes glæde og tilbagemeldinger på resultatet synes at være det, som gjorde malerarbejdet særligt meningsfyldt for Luise.

Men hun måtte også konstatere, at hun ikke kan arbejde som maler. Hun fortæller, at det skyldes, at hun på grund af sine allergier ikke kan tåle slibestøvet. Hun fortæller ikke mere om at måtte opgive sit oprindelige ønske om at blive maler. For Luise er det vigtigt, at arbejdspladsen passer til hende; men hun opfatter den tilsyneladende ikke som et sted, hvor man "realiserer sig selv" - det vil sige bruger og udvikler sine personlige færdigheder og interesser. Luise kunne ikke tænke sig et fremtid uden et arbejde. Det begrundes hun med, at hun ikke kunne holde til *at sidde derhjemme hele dagen (griner), altså jeg skal bare arbejde. Altså, det synes jeg også er bedre på den måde.*

Perspektiver

Luise vil hurtigst muligt ud og stå på egne ben. Personlig udvikling spiller måske derfor en underordnet rolle i forhold til et arbejde. Tætte relationer til familien motiverer og støtter Luise i at blive ved. Fremfor alt motiverer tanken på sin lillesøster hende til at stå op om morgenen. Luisers personlige interesser plejer hun i fritiden med sin bedste veninde eller gennem sine hobbyer. Udover at tegne eller male læser hun mangaer, *altså, jeg er en rigtig læsehest*, ser animeer og kunne godt tænke sig at tage ud at rejse med sin veninde: *Til London, Tokio eller USA.* Luise håber, at hun vil få råd til det engang i fremtiden. Med hensyn til målsætningen om mere selvstændighed så ønsker Luise sig sin egen lejlighed snart, nok penge til at tage et kørekort og mere kontakt med sin søster. Hun ser optimistisk på fremtiden: *Det eneste, som står i vejen... er altid mine allergier (griner). Men ellers ikke noget.*

Maria: Jeg understøtter mig selv

Antonia Wiesbach

Maria er 17 år gammel, da vi interviewer hende. Maria går på en forberedende grunduddannelse på en tysk produktionsskole.

Familie og venner

Maria fortæller om sin barndom: *Ja, altså jeg havde egentlig en forholdsvis skøn barndom.* Maria bor sammen med sine forældre og tre brødre. Hun fortæller, at hun delvist er ansvarlig for den yngste bror, som er omkring et år gammel, da moren tager sig af husholdningen, og de to ældre brødre ikke viser interesse for pasning af den yngste bror. Hun taler ikke om farens rolle her. Brødrene er henholdsvis et og seks år yngre end Maria, så hun er storesøsteren i familien. Men brødrene ser hende som en *lorte-storesøster*, og når de så har problemer, så tuder de hos mig, og, ja (griner), der er egentlig ikke rigtig mere at fortælle, bortset fra at jeg altså kommer rigtig godt ud af det med mine forældre, og vi egentlig **aldrig** har problemer. Marias tilbringer sine weekender sammen med familien: *Altså om lørdagen er der kold mad, øhm, om søndagen er det en tradition fra min fars side, at der er frokost på bordet klokken tolv.* Bagefter spiller man brætspil sammen. Om eftermiddagen er der kaffe og kage, og om aftenen ser dem, der gerne vil, en gyserfilm sammen. Selvom de, set fra Marias synsvinkel, ikke har et godt forhold i søskendeflokken, så er familien sammen hele weekenden.

Hvis forældrene blev syge, så er Maria sikker på, at hun med det samme ville holde op med at arbejde for at tage sig af dem. Da vi spørger hende, hvem hun har lært mest af i sit liv, så nævner hun moren som den *klart* vigtigste person. I den sammenhæng nævner hun, at hun især har lært, hvordan man omgås andre mennesker og forholder sig socialt over for andre.

Venner spiller tilsyneladende også en vigtig rolle for Maria:

Altså jeg laver meget med vennerne. Jeg er næsten ikke hjemme (griner), øhm, bortset fra weekenderne... altså jeg har virkelig kun to-tre venner, der bor i Lübeck, som jeg virkelig laver noget sammen med om dagen... Vi tager ud og shopper, vi tager til Femern, vi går ud og spiser på restaurant, eller hvad ved jeg, altså vi laver faktisk meget.

Mobning

Maria fortæller, at hun blev mobbet meget i folkeskolen, hele vejen fra første til niende klasse, delvist med trusler om vold.

[Det] begyndte så med, at jeg blev lukket inde på toilettet, i klasselokaler, der blev sat ild til mit hår, æhh, mine ting forsvandt og... jeg skulle nogen gange hentes fra skolen, fordi der var folk, der fulgte efter mig på vej til og fra skole og ville have mig ned og, øhm, slå mig og så videre... Ja, det har bare ødelagt min selvtillid i den forstand, mh, og det har jeg nu genopbygget gennem uddannelsen, også med fru Ehrlichs hjælp [vejlederen på produktionsskolen].

Ud over den støtte, Maria får fra vejlederen, fru Ehrlich, så forklarer hun, at tonen på produktionsskolen er meget anderledes end i folkeskolen:

Æhm, på produktionsskolen var det bare sådan: Man ankommer, de siger pænt goddag, alle er søde ved en, æhm, omgangstonen med folk er anderledes end i folkeskolen. Der er ingen, der sådan rigtigt lægger mærke til: Har han nu Nike på eller Adidas, og hvad ved jeg. Og, æhm, på produktionsskolen er det bare sådan, folk har ikke mange penge selv, så de kan forstå en, situationen.

Maria fortæller, at omgangstonen er meget bedre på produktionsskolen: *Man siger pænt goddag, alle er søde ved en.* Udseende virker mindre vigtigt. Maria forklarer det med, at mange elever *ikke har mange penge*, så ens status, om man går i Nike eller Adidas, er ikke relevant. Alle bliver accepteret, som de nu engang er.

Maria taler ikke direkte om det, men ens ydre, udseendet, har åbenbart spillet en stor rolle tidligere i hendes liv. Det fremgår også af andre udtalelser fra forskellige sammenhænge i løbet af interviewet. Vi interviewer Maria, da hun deltager i en future camp i Danmark. Da vi spørger hende, om hun kan lide Danmark og Future campen, bliver det mere klart, hvorfor det ydre spiller så vigtig en rolle for Maria:

Også de mennesker her er egentlig rimelig venlige, altså... det kender man slet ikke fra Lübeck, der er menneskerne bare sådan, ahr, hun ligner lort, æhm, så ignorerer vi, og her prøver folk jo at kommunikere med hinanden.

Marias erfaring er, at udseende hænger sammen med bedømmelse af folk. Man må gå ud fra, at det er en erfaring, hun selv har gjort sig i Lübeck. Senere i interviewet tilføjer hun:

Jeg tænkte faktisk sådan, at der kommer sådan nogle arrogante piger rundt om hjørnet, men det er ikke på den måde, æhm, dem kommer man godt ud af det med.

Også Marias svar på spørgsmålet om, hvad hun har lært på produktionsskolen, viser, at mobningen i folkeskolen har præget hende meget, og at hun er overrasket over, at der tilsyneladende også findes mennesker, som er venlige over for hende:

Puhh. Meget. Altså jeg ville sige, bare måden, de andre omgås på, altså ikke at se det hele negativt hele tiden, at der... også findes venlige mennesker, og at man måske heller ikke altid burde stille spørgsmålstejn ved det hele.

Skoleforløbet og arbejdets betydning

Maria har en afgangseksamen fra niende klasse, men da det ikke lykkedes hende at finde en læreplads, har hun gået på den erhvervsforberedende uddannelse i fem måneder. Hvis hun ikke finder en læreplads, mens hun går på produktionsskolen, skal hun på et grunduddannelsesforløb med forskellige praktikker for at finde ud af, hvilke arbejdsområder hun kan lide.

Før Maria kom på produktionsskolen, har hun været i praktik i en dyrehandel. Men i stedet for de planlagte to uger tog praktikken kun to dage, da det viste sig, at Maria har en fobi mod edderkopper og krybdyr og for eksempel ikke var i stand til at gøre terrarierne rene. Maria har også haft et job på et pizzeria, som leverer ud af huset, men hun kunne ikke lide jobbet, da det hele foregik meget hektisk, og hun havde svært ved at udføre arbejdsopgaverne korrekt, som for eksempel lave forskellige pizzaer med de rigtige ingredienser.

På spørgsmålet om, hvilken en læreplads hun kunne tænke sig, svarer Maria, at hun gerne vil arbejde i detailhandlen, og at hun allerede har søgt om en læreplads der. Hendes begrundelse er, at hun godt kan lide at kommunikere med mennesker:

*Jeg synes, at detailhandlen er bare, æhm, jeg kan godt lide at kommunikere med mennesker. Det har jeg altid godt kunnet lide. Har talt med dem, hvis der er noget, de ikke ved, altså om bestemte ting, som jeg er god til, som jeg også **ved**, og hvor jeg **kan**. Jeg har for det meste også samtaler om det i tre timer (griner), så folk til sidst forstår det helt.*

Som et andet arbejdsønske nævner hun lastbilchauffør, som står i skarp kontrast til ønsket om arbejde i detailhandlen. Maria forklarer, at det er fordi, hun interesserer sig for andre lande og kulturer, som hun kunne lære at kende på den måde. Ønsket opstod, fordi Marias bedstefar var lastbilchauffør, og han tog hende med flere gange.

Begrebet *arbejde* forbinder Maria først og fremmest afveksling i arbejdet:

Altså ikke at sidde derhjemme og lave det samme hver dag. På den måde. Fordi jeg mener, på arbejde gør du noget nyt hver dag.

Et arbejde, som giver mening, er for Maria kendetegnet ved, at *du har haft det sjovt på dit arbejde, og du kan gøre det i timevis.*

Produktionsskolen

Tiden på produktionsskolen ser Maria som en overgangsløsning på vejen til en erhvervsuddannelse:

Og på produktionsskolen der er jeg kun, fordi jeg ikke har fundet en uddannelse. Jeg har min niende klasses eksamen og, æhm, jeg er her kun for at bygge bro over den tid.

Der kan spores en vis ambivalens, når Maria fortæller, at hun kun ser tiden på produktionsskolen som en form for overgangsforløb, men samtidig opfatter hun produktionsskolen som det sted, hvor hun er i stand til at genopbygge sit selvværd og forstod, at mennesker kan være venlige over for hende, samt har oplevet, at gruppearbejde skaber en merværdi. På produktionsskolen har hun lært *ikke at se det hele negativt hele tiden, og at man måske heller ikke altid burde stille spørgsmålstejn ved det hele.*

I begyndelsen gik Maria på træ-, have- og landskabslinjen, men på grund af rygproblemer kunne hun ikke fortsætte arbejdet på det område, så hun skiftede til produktionsskolens kreativ-værksted, hvor hun værdsætter den afslappede og venlige atmosfære. Maria har det sjovt på produktionsskolens kreativ-værksted og kan godt lide de afvekslende, kreative opgaver som at male mandalas (symmetriske figurer), designe og trykke mærkater til biler eller trykke t-shirts.

Pædagogisk støtte

I begyndelsen af interviewet fortæller Maria, at hun *så at sige* er fru Ehrlichs *forlængede arm*, da hun er den eneste af i alt seks elever, som altid er til stede. Fru Ehrlich synes at være en vigtig referenceperson for Maria uden for familien og vennerne. Når det drejer sig om at *genopbygge* sit selvværd eller afklare erhvervsønsker nævner Maria ud over sin mor fru Ehrlich som en afgørende person. De to har tilsyneladende et godt, nærmest venskabeligt, forhold:

[Vi] forstår også hinanden, og jeg og fru Ehrlich sidder der altid, os to om morgenen, med vores te eller kaffe, (griner) ja, og æhm, ser, hvad vi skal lave i løbet af dagen.

Aktiviteter i JUMP

Det er første gang, Maria deltager i en Future camp i JUMP-projektet. Hun sætter pris på de kreative processer på campen og *måske bare, æhm, fordelen, at mennesker kan klare mere sammen end en*. Samarbejde i grupper er det vigtigste, som Maria tager med fra campen. Maria giver udtryk for, at hun heller ikke så menneskesky længere: *Nå ja, altså jeg synes, at man måske bare ikke er så menneskesky længere på grund af det, som man var før, og at man måske virkelig burde gennemføre sine ideer, også hvad fremtidsværkstedet angår*. Maria refererer her til de ideer, som eleverne udviklede på fremtidsværkstedet på Future campen, og som hun synes skulle føres ud i livet.

På spørgsmålet om, hvilke forskelle der er mellem arbejdet på produktionsskolen og på Future campen, svarer Maria, at arbejdstiden er længere på Future campen. Og så er reglerne ikke så skrappe på Future campen. Man behøver for eksempel ikke at spise frokost sammen, som man skal på produktionsskolen. Hun kommer godt ud af det med de danske elever på Future campen, selvom hun ikke taler flydende engelsk.

Hvad nu? Jeg kan selv vælge, hvad jeg vil gøre

Maria mener, at hun er en nysgerrig, videbegærlig person, som interesserer sig for forskellige lande og kulturer og gerne vil opleve, *hvad der sådan sker i verden*. Desuden ser det ud til, at det kreative arbejde tiltaler hende meget, og at hun værdsætter afveksling, i det mindste i arbejdslivet. Privat har hun fået men faste venskaber, og weekenderne tilbringer hun altid sammen med familien.

Udseende og status spiller en stor rolle i Marias liv, sandsynligvis på grund af de oplevelser, hun har haft med mobning. Hun prøver ikke at tillægge det ydre og udseendet stor betydning, men hun er tilsyneladende vant til, at andre definerer hende efter, om hun har mærketøj på, og hvor mange penge hun eller hendes familie har.

Det viser sig, at Maria værdsætter fælleskab og arbejde i grupper, men ikke for at hævde sig over for andre. Hun føler sig tryk i gruppen og oplever, at individer kan være mere kreative og effektive, når de arbejder i en gruppe. Maria vil nå sine mål ved hjælp af egne kræfter og vil tilsyneladende kun acceptere hjælp i begrænset omfang. Hun vil selv træffe sine beslutninger:

Jeg mener, jeg kan selv vælge, hvad jeg vil gøre. Når jeg nu vil noget, hvor man har brug for en studentereksamen, åh gud, så starter jeg bare med tiende klasse og tager HTX [teknisk studentereksamen], mh, og så skal jeg nok klare det.

Det kunne lyde som et perspektiv, som Maria har tilegnet sig gennem samtaler på produktionsskolen, for eksempel med fru Ehrlich. Maria kunne godt tænke sig at gå i skole igen. Hun har negative erfaringer med mobning i folkeskolen, men har fået en anden oplevelse af tonen og miljøet på produktionsskolen.

Når Maria refererer til personer, som bidrager til hendes orientering mod en fremtidig uddannelse eller et arbejde, så henviser hun først og fremmest til sin mor. Af moren har hun lært meget om livet. Det ser ud til, at Maria værdsætter en fast, social struktur med venner og familie, hvor hun føler sig tryk og har et afsæt for at bruge sine evner og opnå de mål, som hun har sat for sig selv.

Som et ønske for fremtiden fremhæver Maria, at hun gerne vil fastholde den måde, som hun har lært sig at omgås andre på: *Æhm, at bibeholde den måde at være på, som jeg er nu, altså, at omgås åbent og ærligt med andre.*

Moritz: *Jeg har i princippet slået mig gennem livet*

Sebastian Zick

Moritz er tysker. Han har en meget dramatisk livshistorie: Erfaringer med vold allerede i den tidlige barndom, mobning i skolen, psykologhjælp siden han var seks år gammel, et skoleforløb med flere opbrud, perioder som hjemløs, en ungdom på institution eller i psykiatrien og den konstante oplevelse af at være udsat for eller selv udøve vold. Disse erfaringer præger gennemgående hans fortælling og hans syn på sig selv, andre og verden. Moritz fortæller sin livshistorie sagligt, afklaret, nærmest stoisk. Den lyder næsten (ind-)øvet. Han fortæller lange passager uden afbrydelser. Det er næsten ikke nødvendigt at stille yderligere spørgsmål. Moritz har sikkert skulle fortælle sin historie mange gange til forskellige personer, og han ved åbenbart, hvilke facetter af hans liv der er særlig spændende eller rystende. Han afslutter flere gange meget dramatiske beskrivelser med et stort grin.

I modsætning til mange andre elever, som vi har talt med i JUMP, fortæller Moritz allerede fra starten meget detaljeret om sin vej gennem livet. Denne indledende fortælling indeholder næsten alle aspekter, som Moritz har brug for for at karakterisere sig selv og fortælle sin livshistorie fra tidlig barndom til i dag. Han fortæller:

Ja, jeg starter bare helt forfra: Jeg er født i Bielefeld, er vokset op med min familie, indtil jeg var elleve år gammel, og blev tævet af min far hver dag, fra jeg var et halvt år gammel øhm, delvist med stålstænger, derfor er mine knæ også smadrede og min ryg. Så kom jeg på børnehjem, da jeg var elleve, fordi min mor havde depressioner og ikke gad mig mere. Hun har sagt, at jeg drev hende ind i depressionen. Jeg sloges hvert frikvarter i skolegården, har i princippet slået mig gennem livet, da jeg, øhm, i princippet blev valgt som mobbeoffer, men jeg forsvarede mig med næverne. Ja, så kom jeg på institutioner, da jeg var elleve. Først var jeg, øhm, på en institution tæt ved Oldenburg, der var jeg så i to eller tre år, så kom jeg til Wilhelmshaven, der var jeg i alt i et år, men så var jeg, øhm, permanent på psykiatrisk afdeling, på grund af selvmord, og øhm, ja, selvpåførte skader. Øhm, den første gang jeg var i psykiatrien, da var jeg syv, på grund af selvmordsforsøg, men det var ikke på den måde, fordi som barn kan man lide at klatre i træer, og der havde jeg allerede en vejleder tilknyttet, som så synes, det var selvmordsforsøg, fordi jeg klatrede op i et træ og hoppede ned, som man bare gør som barn, øhm, kom på en psykiatrisk afdeling i tre måneder. Ja, så, jeg ved ikke, hvor gammel jeg var, var jeg på en psykiatrisk afdeling i cirka et halvt år, på grund af selvmord og øhm, selvpåførte skader, det ser man også på mine arme (griner), øhm ja, og så var jeg i terapi med den besked fra institutionen, at hvis jeg gik i terapi, så kunne jeg blive på institutionen. Jeg havde ikke engang været der i en uge, så sagde de, at de havde fundet en ny plads til mig. Så kom jeg til Nortorf på en institution, så til Neumünster på en institution, så til Rendsburg på en institution, så da jeg var 18, øhm, der prøvede jeg igen at lave noget med min far, som så fik mig ud af institutionen. Øhm, det endte så sådan til sidst, at jeg brækkede et par ribben på ham og skulderbenet, fordi han begyndte på noget, der var æreløst og så videre, så sagde jeg altså bare til ham, ja, med, øhm, otte børn og uden at betale børnebidrag til nogen af dem eller gøre noget ellers, øhm, det er æresløst for mig, øhm joh, så sloges jeg med ham, blev smidt ud, var på

gaden igen indimellem, har boet på gaden af og til, øhm, ja. Så joh. Det var en meget hurtig gennemgang (griner). Øhm havde, da jeg var et lille barn, øhm, syv eller otte terapeuter, psykologer, om ugen, tider, siden jeg var seks. Øhm, var et meget aggressivt barn, ja. Siden jeg var tolv, var jeg angiveligt ikke længere skoleparat, øhm, har for fire år siden gennemført en IQ-test, hvor resultatet var meget positivt. Øhm, tallet var 158, har ingen anelse om det er godt eller dårligt. De sagde, det var positivt (griner). Ja i den tid, hvor jeg var i Lübeck, havde jeg en kæreste, som til sidst blev en forlovet, som er psykisk syg, som jeg skulle tage mig af, og derfor ikke havde noget arbejde, fordi hun ikke var i stand til at være alene. Da hun havde det bedre, var hun mig utro og fik et barn med en anden, vi fortsatte på den måde, indtil vi slog op fra godt et år siden, så kom jeg med det samme ind på uddannelsen, fordi jeg bare gerne vil være lastbilchauffør, og jeg prøvede at få kørekort, som jeg har fået nu, og den 1. august begynder mit grundforløb [med afsluttende vurdering af], om jeg er egnet til uddannelsen, og det tager seks måneder og så ni måneder, øhm, og så en tre måneders uddannelse til lastbilchauffør, ja, og det er i princippet også grunden til, at jeg er på den forberedende grunduddannelse.

Familien

Moritz' forældre blev skilt, da han var fire eller fem år gammel. Siden da har han kun i perioder haft kontakt med sin far. Forbindelsen er nu helt afbrudt efter det sidste møde, der, som Moritz fortæller, endte i slagsmål. Grunden til, at Moritz tog kontakt til faren, da han var 18 år, og flyttede hjem til ham med sin daværende kæreste, var ikke, at han ville "normalisere" familieforholdet, men at han ikke længere ville bo på institutioner, hvor han på det tidspunkt havde boet i syv år. Da det kun var muligt at komme ud af institutionen, hvis han flyttede hjem til en forælder, så kontaktede han faren, som boede i Lübeck. Moritz bor stadig i Lübeck og går nu på en erhvervsforberedende grunduddannelse på produktionsskolen.

Det fremgår ikke af Moritz fortælling, hvorfor han valgte at flytte hjem til sin far og ikke til sin mor. Han taler generelt ikke om sit nuværende forhold til moren. Moritz nævner kun en telefonsamtale, som må have fundet sted under et af hans mange ophold på institutioner eller i psykiatrien:

Og lige et lille tip: Når din mor ikke længere siger: "Jeg elsker dig" i telefonen, når man ellers plejer at afslutte med at sige det, så spørg ikke hvorfor, for så kommer det frem til sidst: "Skal jeg lyve over for dig eller hvad?" Ja. Sådan var forholdet dengang (griner). Ikke så godt.

Vi får ikke at vide, hvordan kontakten er i dag. Storesøsteren, som han kun nævner en gang, og også kun efter at være blevet spurgt, har han kun sporadisk kontakt med over telefonen. Han taler ikke om sine syv halvsøskende.

På det afsluttende spørgsmål i interviewet: Om der er detaljer om ham som person, som vi ikke har talt om, så nævner Moritz i forbifarten, at han er far til en dreng på fem år. Moren er hans ekskæreste, som han har fortalt om, og som han slog op med for et år siden. Lige nu bor Moritz stadig i deres fælles lejlighed, hvor ekskærestens nye kæreste allerede er flyttet ind. Hans søn bor hos plejeforældre. Moritz fortæller kun lidt om hvorfor: *Så kom barnet, æhm, og så sagde statsamtet: "Nej, barnet skal fjernes."* Da det tyske statsamt åbenbart ikke gør noget for, at barnet holder kontakt med de biologiske

forældre, så er besøg kun muligt efter aftale med plejeforældrene. Men det sker ikke så tit ifølge Moritz.

Kold

Moritz har store udfordringer i forhold til at fastholde sociale relationer, få et forhold til andre og føle med eller have empati for andre. Moritz beskriver flere gange sig selv som *kold*, men han siger samtidig, at han gør sig umage for at opbygge stabile sociale kontakter:

Jeg er meget kold. Altså, jeg er ikke god til at sætte mig ind i folk, når det drejer sig om smerte, følelsesmæssigt eller fysisk, for eksempel. Jeg har ikke det følelsesmæssige, jeg kan ikke på den måde mærke følelser. Jeg arbejder på, at jeg bliver bedre til det, men det er bare meget svært. Det er også sådan, at jeg har en kæreste, ja, men ja, jeg vil også kun være tæt på nogen i den forstand, at man kan læne sig op ad dem en gang imellem og sådan.

Kold-metaforen bruger Moritz ikke kun til at beskrive sig selv. Han bruger den også i en fortælling fra sin tid på forskellige institutioner, som også giver et yderligere indblik i forholdene under hans opvækst:

Ja, er bare meget kold, stort set, altså jeg kan fortælle om en situation: Jeg havde brækket hånden, der var jeg så lige i den fase: Jeg slår ikke længere på folk, som gør mig aggressiv, så vil jeg hellere slå noget andet, og der valgte jeg så en væg en gang, æhm, der ødelagde jeg min femte mellemhåndsknogle, og den hang på tværs, altså opad og forsvandt nedad, og øhm, så tog jeg derhen [til vejlederen], og sagde: Jeg tror, jeg har brækket hånden, men så blev der bare sagt: "Ja, lægevagten er ikke til stede. Du må komme igen i morgen." Øhm, i sidste ende skulle jeg så opereres otte gange på grund af det, og øh, den eneste tilbagemelding var: "Ja, jeg troede ikke, at man kunne sove, når man har så ondt." Der var jeg tretten eller fjorten eller sådan noget lignende.

Moritz karakteriserer flere gange sig selv som *kold* på grund af sine oplevelser i barndommen og ungdommen. Han mener, at han er blevet *kold* på grund af den kulde, som han har mødt. Men samtidig søger Moritz nærhed og nogen, som *man kan læne sig op ad en gang imellem*. Nogle gange synes Moritz, at hans indstilling til verden er en fordel, som gør det nemmere for ham at klare sig, når noget ikke går, som han ønsker, som for eksempel den boligsituation, som han befinder sig i:

Da han på grund af få billige boliger på markedet ikke har fundet sin egen lejlighed, efter at han og kæresten slog op, så bor han i en 2 1/2-værelses-lejlighed sammen med sin ekskæreste og hendes nye kæreste, det vil sige moren til deres fælles søn og manden, som hun har været Moritz utro med. Moritz' ekskæreste og hendes nye kæreste har et fælles barn, som - ligesom Moritz' biologiske barn - åbenbart ikke bor i deres fælles lejlighed. Det kan være, at det barn også bor hos plejeforældre. Men den usædvanlige boligsituation synes ifølge Moritz ikke at være et stort problem for ham:

Der er min fortid en stor fordel, fordi som tidligere nævnt er jeg ikke så god til følelser. Det er bare sådan, at jeg er fuldstændig ligeglad. Så længe de opfører sig fornuftigt, kan jeg bo sammen med alle mulige, det er jeg fandeme ligeglad med, fordi jeg har ikke det, som mange har, det kærlige, og den skuffelse, øhm, det har jeg bare ikke, og derfor er jeg meget god til at håndtere det, fordi jeg jo heller ikke

kender det, kærlighed, skuffelse, hip som hap, ja. Altså, derfor, det er, æhm, ligesom en god veninde, som jeg bor sammen med, som gør et par ting for mig, hvis hun så lige opfører sig fornuftig og ikke brokker sig hele tiden (griner).

Selv med hensyn til afstanden til sit eget barn synes Moritz kun at være lidt påvirket af det, selvom han erkender og reflekterer over risikoen ved en sådan holdning til sit eget barn:

Ja, som sagt, jeg har et ødelagt forhold til den slags menneskelige følelser, øhm, derfor, jeg ved, at det er min søn, men jeg føler det ikke. Det er altså et barn ligesom alle andre. Jeg prøver så at få det bedste ud af det, ikke at vise ham det, fordi i sidste ende er det mit barn, og han har fortjent lige så megen kærlighed som alle andre børn.

Mobning

Moritz har, ligesom mange andre unge, som vi har lært at kende gennem JUMP-projektet, erfaringer med mobning, som han beskriver som alvorlig, og som han fortæller detaljeret om. Hans måde at håndtere vold på - *aldrig at græde* - fører han tilbage til de erfaringer med vold, som han gjorde tidligt i sin barndom, og det, som han lærte af det:

Ja, øhm, jeg var altså altid den rødhårede med fregner, som øhm, var meget spinkel, meget, meget spinkel. Øhm ja, jeg var bare altid, ikke sådan det tilbagetrukne barn, det stille barn, det rolige barn, som man nu kender det, men jeg var bare den, som gik lige på, som ikke ville ned med nakken. For fire år siden talte jeg med en tidligere klassekammerat, øhm, som også engang sagde, da han stadig huskede, hvordan det var før, øhm, hvordan klarede jeg aldrig at græde, selvom de allesammen gik løs på mig, også æhm, gik løs på mig fysisk, ikke kun psykisk, og øhm, ja altså, jeg har nok hele tiden haft det sådan: "Gør det bare, er ligeglad", da jeg heller ikke kendte til andet. Hvis jeg... dengang havde sagt noget om, hvad min far gjorde, så havde han bare gjort endnu mere, fordi jeg var bare... han levede bare efter mottoet: "Jeg slår ikke kvinder", hvad der også er rigtigt, selvfølgelig. I stedet bankede han så mig, hvis han fik stress over noget, fordi jeg bare... var den eneste mandlige person i nærheden, hvor han heller ikke var bange for, at jeg ville forsvare mig, hvad der også er meget svært i den alder, vil jeg sige.

(Ikke-)skoletiden

Moritz' vej igennem uddannelsesinstitutionerne er også meget forskellig fra et klassisk uddannelsesforløb. Et første brud var overgangen til de mellemste klasser:

Altså, det hele startede, da jeg kom i Hauptschule [5.-9. klasse]. Jeg havde dengang, øhm, en anbefaling om at gå i realen, men min mor sagde: "Nej, du går på Haupt, det er bedre for dig." Og øhm, på den almindelige Hauptschule var jeg, phh, i to uger, og så blev jeg smidt ud. På grund af, øhm, igen sådan en mobnings-ting, hvor jeg altså forsvarede mig mod en fra niende, som så i sidste ende kom på sygehuset, fordi øhm, enden på det var, at han fik en lampe i hovedet... øhm, og derefter gav skolen min mor den anbefaling, at få mig sygemeldt resten af mit skoletid. Så kom jeg på en skole for børn, som er svære at opdrage, hvor alle sagde, der hørte jeg

ikke til, jeg var for normal (griner). På den måde. Øhm, og så gik jeg bare på institution. Altså mellem, øhm, mellem Hauptschule og skolen for adfærdsvanskelige børn, øhm, indtil skoleåret var slut, var jeg derhjemme uden at lave noget (rømmen).

Moritz har ingen afgangseksamen, og han har ikke gået på almindelige folkeskoler, siden han var tolv år gammel. Han har boet på børnehjem, institutioner eller på psykiatriske afdelinger - kun afbrudt af korte faser, hvor han var hjemløs. Livet på gaden er flere gange endt med, at politiet fulgte ham tilbage på institutionen, fordi han var mindreårig. Livet på institutioner endte først, da han flyttede hjem til sin far, da han var 18 år gammel.

Og arbejde?

Moritz' livshistorie viser, at normale tilbud om erhvervsorientering i skoletiden, gennem ens kammerater, familien, skoler eller andre institutioner, kun ses i meget begrænset omfang i Moritz' liv. Da Moritz, som han fortæller, permanent skulle tage sig af sin psykisk syge ekskæreste, var det ikke muligt for ham at få en læreplads eller begynde på en erhvervsuddannelse: *Derfor ikke noget arbejde, fordi hun ikke var i stand til at være alene.* Efter at de gik fra hinanden, begyndte Moritz på en uddannelse, som han betragter som en overgang til en egentlig uddannelse som lastbilchauffør. Moritz tvivler ikke på sit mål om at arbejde som lastbilchauffør. Her spiller familien også en afgørende rolle for hans beslutning:

Det har bare været min drøm, siden jeg var fem, det var en oplevelse, hvor jeg så en lastbil, da jeg var fem, foran virksomheden Heisterkamp, og så sagde jeg: "Det vil jeg." Og siden er jeg ikke [kommet] fra det. Og altså hele min familie er bare vokset op i det erhverv, min bedstefar var lastbilchauffør, min mor er... var lastbilchauffør, min far var lastbilchauffør, min bedste ven, som også er min... søsters kæreste, er også lastbilchauffør, min bedstemor ville altid gerne have været lastbilchauffør, men har så i sidste ende åbnet en kiosk for lastbilchauffører, øhm, joh, altså det er sådan en familieting. Og altså, øhm, man vokser op med det, og jeg personligt, det er der mange, der siger: Enten elsker du lastbiler, eller også gør du ikke. Det er ligesom, øhm, med fodbold. Enten spiller du og er afhængig af at stå på pladsen altid, eller også siger det dig ikke ret meget (griner).

Moritz placerer sig dermed i en bestemt familiekronologi. Beslutningen om at arbejde som lastbilchauffør begrundes han med familietraditionen, at han er vokset op med erhvervet, og at hans opvækst derfor har været præget af lastbiler. Ud over familietilknytningen til ønskejobbet forklarer Moritz også, hvad det er ved jobbet, der tiltrækker ham mest:

Ja, øhm, for det første er det ansvaret. Du har de her 40 tons inde bagved. Du skal altid holde øje med dem alle sammen, du skal se, hvem gør hvad, du skal gætte lidt, hvad gør bilisten, hvad gør lastbilchaufføren, hvad laver barnet på gaden, øhm, du har ikke hele tiden chefen ved siden af, som iagttager dig (griner)... Øhm, du har altså din egen plads, lastbilen, selvom du ikke ejer den, men i sidste ende ejer du den jo alligevel, den er dit livsrum, du bor der, du arbejder der, du får din ro, altså stort set...

Men hensyn til spørgsmålet om, hvilke forudsætninger der kræves for, at et arbejde giver mening, mener Moritz, at præstation eller udvikling i ens arbejde skal være tydelig. På den måde passer arbejdet som lastbilchauffør til ham. Det fremgår desuden af hans udtalelser om en lastbilchaufførs "hverdag", at han har et klart billede af den arbejdsrealitet, han kan forvente som lastbilchauffør:

Arbejde er altid sjovt for mig, når man ser udviklingen, når man kan se, hvad man har lavet. Når man, øhm, for eksempel hugger brænde, bunken bliver større, ja, og så forsvinder den, og så kommer der nyt træ, det er jo, som du arbejder hele tiden for ingenting, og du laver det samme lort hele tiden, det gider jeg bare ikke. Jeg vil ikke kun lave det samme lort hele tiden, jeg vil, øhm, nogen gange det, og nogen gange det, og nogen gange det. Ja, og man vil også gerne have sit frirum, og det har du i princippet ellers aldrig, fordi over det hele, selv i lastbilen, har du det i virkeligheden ikke længere. Og du har det bare ikke som mig, som bliver mest generet af det med, at du vågner om morgenen, tager tøj på, tager på arbejde, tager hjem fra arbejde, går i seng, om morgenen tager du tøj på, færdig. Det gør du i to uger, og så er du død. Med lastbilen, søndag aften, mandag morgen, enten søndag aften, klokken 22, tager du ud til lastbilen, er der klokken 22, pakker dine ting, kører, går i seng på et tidspunkt, den næste dag står du op, og du kører et andet sted hen. Du har ikke den daglige rytme, fordi så kører du nogle gange tre gange om dagen, kun fordi ladepladserne siger: "Næ, ikke mere i dag". Så kører du nogle gange, der har du nogle gange dine skift på femten timer, det vil sige at køre i ti timer, og så arbejde i fem timer. Det er det, mange tænker, at køre lastbil det er, at du kører, men det passer ikke på den måde. Du kører meget, jo, men du skal læsse på, du møder nye mennesker hver dag, som du skal, øhm, tale med. Du må selv lave papirerne, jo. Du er altid nye steder. Præcis.

Moritz har han en omfattende viden om lastbilchaufførers hverdag på arbejdet. Han har også en klar forestilling om de næste skridt, som han skal tage for at gennemføre uddannelsen som lastbilchauffør. Vores interview finder sted tre måneder inden den såkaldte "uddannelsesparathedsvurdering", som er forudsætningen for at begynde på uddannelsen som lastbilchauffør. Han har tilsyneladende indhentet udførlige oplysninger om det.

Præcis, ja, uddannelsesvurderingen er i princippet, altså vurderingen er i princippet, øhm: Kan jeg yde det, som der er brug for, det vil sige, øhm, i bedømmelsen til sidst ser de, kan jeg læsse fornuftigt, kan jeg, øhm, køre gaffeltrucken, øhm, har jeg de fysiske forudsætninger for det, at udføre det job? Det tager seks måneder, det er bare i princippet, stort set ligger det allerede i uddannelsen, fordi i de tre måneder efter, der tager jeg, øhm, gaffeltruckcertifikatet, krancertifikatet, lastbilkørekortet plus de fem moduler, som man har brug for, og så er det i tre måneder bare at læse, læse, læse.

Ud over at have et detaljeret kendskab til uddannelsen og arbejdet så udviser Moritz også stor selv-tillid, når han fortæller om uddannelsen og jobbet. Han mener, at han kan klare det. Han tvivler på intet tidspunkt i fortællingen på sig selv.

Efterskrift:

Moritz fik en negativ uddannelsesparathedsvurdering og kunne derfor ikke starte på uddannelsen som lastbilchauffør.

Ruben: *Jeg ser mig selv som storebroren, som vil prøve at redde det hele* Sebastian Zick

Ruben er 17 år gammel og går på en produktionsskole i Lübeck, hvor han arbejder i køkkenet. Ruben har indtil videre ikke taget en afgangseksamen fra folkeskolen. Han forklarer, at det skyldes en udvikling, som startede, da han var syv eller otte år gammel - *lige, da man lagde mærke til det hele* - og som startede med, at familien flyttede.

Men så kom det store, det første store problem for mig personligt var den første flytning. Jeg skulle væk fra mine venner, fra mine mennesker, som jeg var vokset op med og skulle flytte til en anden landsby, for at sige det sådan, og starte forfra. Og det var så problemet for mig, fordi jeg kom godt ud af det med dem, sådan rigtig, på det tidspunkt, og så skulle jeg væk. Og starte forfra. Og det, det gad jeg egentlig ikke, og så blev jeg mere og mere stille, og holdt mig mere tilbage, indtil jeg så holdt mig alt for meget tilbage, så man næsten ikke længere lagde mærke til mig, så at jeg også i skoletiden lagde mærke til, at jeg egentlig ikke havde lyst til at lave noget, og (rømmer sig)... ja, øhm, det endelige resultat var, at jeg havde en trist tilgang til det hele, meget lidt energi, da jeg ikke længere syntes, det var sjovt at gøre noget. Og til sidst havnede jeg så på produktionsskolen, og nu er jeg her. Og jeg prøver at genopbygge mig selv.

Den flytning, Ruben fortæller om, var "kun" en flytning i Lübeck, til en anden bydel, men det er Rubens opfattelse, at han mistede vigtige kontakter, og at det miljø, han var vokset op i, ikke længere var til stede, og at denne omvæltning kom til at præge ham meget. Flytningen var starten på en udvikling, hvor han trak sig tilbage både socialt og i skolen, og som endte med, at han ikke fik en afgangseksamen. Til disse forklaringer af årsager til, at han *blev mere og mere stille* og holdt sig *alt for meget tilbage*, tilføjer Ruben et andet sted i interviewet, at han betragter sig selv som *doven*. At han trak sig tilbage og var *doven*, mener han, hænger sammen, og han mener, at det var afgørende for nederlaget i skolen:

Ja, når det kommer til stykket, til sidst, drejede det sig bare om, at jeg var doven. Lærerne så, at jeg kunne noget, men jeg ville ikke vise det, da jeg ikke ville vække opmærksomhed, så, altså holdt jeg mig snarere tilbage, og efter en tid gik det sådan: "Oah næ, jeg gider ikke længere at gøre det, så derfor gør jeg det ikke længere", og så var det virkelig bare dovenskab til sidst, og derfor fuckede jeg det bare op.

Familie og ansvar

Under vores samtale giver Ruben et indblik i sine familiære forhold, hvor især den økonomiske situation og Rubens lillesøster på to år spiller en vigtig rolle. Ruben beskriver flere gange familiens økonomiske situation som vanskelig:

Ja, altså, vi er altså ikke de rigeste. Mine forældre har, hvis jeg er ærlig, lavet en masse lort, da de var på min alder. De åbnede en konto, trak i minus, fordi de tænkte, der sker ikke noget, så, og nu er vi næsten ved at gå fallit, og vi burde egentlig arbejde os op igen.

Ruben mener, at han selv er i en position med ansvar for at rette op på den økonomiske situation i familien og de problemer, der følger med. Når han beskriver familiens økonomiske situation, er det for det meste ukonkret, og der er mange ting, der ikke bliver sagt. Men det fremgår tydeligt, at materiel fattigdom har præget Ruben og stadig gør det. Han føler sig især ansvarlig for sin lillesøster:

Og det er min opgave, fordi jeg ser mig selv som storebroren, som vil prøve at redde det hele på en eller anden måde, at min lillesøster ikke har det, som jeg havde, og at hun får lov til at sige: "Ey, jeg vil det her!" og så får hun det.

Rubens søster spiller en afgørende rolle i den måde, han tilrettelægger sit liv på, og giver hans liv mening. I sine udtalelser viser han en ansvarsbevidsthed, som ligner en forælders:

Altså, at stå op om morgenen, det gør jeg for min lillesøster, så hun ikke behøver at opleve det samme som mig. Altså, for mig ville det egentlig, i sidste ende, for mig personligt ville det være den største glæde, ligemeget hvad jeg arbejder med, at hun er glad, altså, egentlig arbejder jeg for hende, altså jeg er ligeglad så, om jeg skal i Forsvaret, blive tagdækker eller kok. Men for mig er det vigtigste, at det stadig er sjovt.

For at leve op til den opgave og at kunne sørge for, at *min lillesøster ikke skal opleve det samme som mig*, orienterer Ruben sig efter positive eksempler, som han bruger til at *genopbygge* sig selv og sin familie:

At kigge på mennesker, der har succes, som har en lignende baggrund som mig, som næsten ikke havde noget, men blev til noget, og dem prøver jeg at bruge til at trække mig op, eller nu, for eksempel min fætter, som kommer fra lige præcis de samme forhold, som jeg gør, og tjener ca. 3.000 € om måneden nu.

At tage ansvar for familien, og især for sin søster, er et gennemgående mønster i Rubens fremstilling af sig selv som person og af sin rolle, når han taler om sit nuværende liv og sine fremtidsplaner. I Rubens udtalelser er det ikke "jeg'et" eller ønsket om at realisere sig selv, som står i centrum, men et "vi", hvor han indordner sig og er parat til at tage ansvar. Det fremgår blandt andet tydeligt, da Ruben i løbet af interviewet bliver bedt om at fortælle os tre ønsker for sin personlige fremtid.

Øhm, sundhed til min familie, øhm, meget held og lykke til min søster og ja, det sidste vil jeg gemme, hvis der nu skulle ske noget vigtigt (griner).

Rubens ønsker står for en fremstilling af sig selv, hvor han først og fremmest er ansvarlig for familiens velbefindende, og det er tilsyneladende så vigtigt at overtage ansvaret for den, at jeg'et går helt op i det. Et "jeg" bliver kun nævnt, når det drejer sig om at opnå eller gøre noget muligt for andre.

Ansvar for andre

I løbet af interviewet viser det sig, at Rubens måde at ind- og underordne sig på i en social gruppesammenhæng ikke begrænser sig til familien, men er et gennemgående mønster i hans forståelse af selv og verden. I forhold til sine ønsker om et fremtidigt arbejde og hans definitioner af arbejdets mening

fremhæver Ruben, at han også håber, at han vil få det sjovt på arbejde. Men der er andre faktorer, som er vigtigere:

Øhm, i sidste ende, bare gøre noget, tjene penge. I, ja, hvordan skal jeg sige det... øhm, arbejde er bare, at man gør noget for samfundet, at man er del af noget og hjælper andre, lige meget om det er som politimand, eller om man arbejder på sygehuset, eller Forsvaret, når noget sker, at man er der, eller tagdækker, når nogen har en tagskade, at man kan hjælpe og er glad for arbejdet, i hvert fald skal være.

Ud over det økonomiske synes Ruben, at arbejde giver mening, fordi det giver mulighed for at hjælpe andre. Han kan få glæde af et arbejde, når resultatet bliver, at det kan gavne andre. Han tegner derved et billede af samfundet, som viser et solidarisk fælleskab, som kun kan opretholdes, når medlemmerne gør en indsats:

Ja, i hvert fald, man ser det jo ved politiet, at det giver mening, at man hjælper, fordi jeg mener, hvis man siger, sådan: "OK, næ, jeg er ligeglad", så falder det hele egentlig sammen, altså ser jeg det som rimelig vigtigt, at man hjælper hinanden.

Ruben er også parat til at gøre en indsats for andre og tage ansvar, og han ser sig selv mere som en holdspiller end en, der kæmper alene. Det fremgår tydeligt, når han bruger enkelte beskæftigelsesområder for at forklare, hvilken position han kan se sig selv i, og hvilken værdi han synes et godt samarbejde har:

At man sådan er i en højere position, men ikke for høj, at man har noget at sige, men heller ikke for meget at sige, fordi, det kan jeg ikke tage på mig, når jeg nu siger ok, I går derover, så sker der et eller andet, det samme også ved tagdækkeren, at jeg [får] sådan en egen gruppe. Der hvor jeg har været i praktik, der var der seks forskellige grupper, og en leder for hver, altså gruppeleder, som organiserede det hele, og der kan jeg se mig selv, ikke sådan en, der leder en hel virksomhed, altså mere sådan en mellemting.

Tilhørsforholdet til, og fælleskabet i, en social gruppe er aspekter, som Ruben fremhæver gentagne gange. Både når han fortæller om arbejdet på produktionsskolen og om de tysk-danske JUMP-aktiviteter, han har deltaget i, så fremhæver han samarbejdet og fælleskabet i gruppen som positive aspekter. Han taler til gengæld ikke om faglig læring på produktionsskolen eller i JUMP-projektet. Med hensyn til arbejdets subjektive kvalitet er det derfor især det sociale, som er afgørende for Ruben.

Erhvervsvalg

Helt konkret taler Ruben om tre forskellige erhvervsområder, som han kunne tænke sig at arbejde i. Det drejer sig om et uddannelsesforløb i det tyske forsvar, et arbejde som tagdækker eller som kok. Med en uddannelse som kok ville han kunne bygge videre på det, han har lært på produktionsskolen. Men han nævner kun kok som en *tredje mulighed, sådan fordi kok, personligt synes jeg, at det er sjovt, men det vil jeg så hellere gøre i fritiden end på arbejde*. Med hensyn til sit andet valg, uddannelsen som tagdækker, så har Ruben allerede fået praktiske erfaringer med faget gennem to praktikophold, og han har fået positive tilbagemeldinger på sit arbejde i praktikken. Hans holdning til tagdækkerfaget viser sig tydeligt, når han fortæller om det praktiske arbejde:

[Det] kunne jeg meget godt lide. Og arbejdsgiveren sagde endda, at jeg har meget stort potentiale, da jeg med det samme forstod, hvordan det fungerer, hvordan man

hurtigst gør taget færdig og så noget, og jeg tror, hvis jeg er færdig med uddannelsen som, æhm, i Forsvaret, så vil jeg måske starte en anden uddannelse der.

Men Rubens første prioritet er det tyske forsvar, og her følger han en tradition i familien, som tilsyneladende ikke kun skaber forventninger, men også forpligtelser:

Det [en karriere i det tyske forsvar] er på en måde i familien sådan: Min bedstefar var, min oldefar, min far var, min fætter, de var der bare allesammen. Og så vil jeg ikke være den eneste, som så siger, nej, jeg vil ikke, men personligt vil jeg også på en måde, jeg ved ikke hvorfor, men jeg vil derhen, det... er sådan et eller andet, som trækker mig, som man egentlig også så på museet⁵, det er sådan, en verden for sig selv, det mennesker kan opnå der. Vi kan næsten flyve med fly, og det vil jeg også bare, ja, ingen anelse, jeg ved ikke, hvordan jeg skal sige det, hvordan det er der, om jeg så kan lide det, om jeg kan falde til der, eller om det så ikke er noget for mig alligevel, og jeg så må finde noget andet."

Selvom Ruben ellers argumenterer klart og præcist, så udtrykker han sig her påfaldende diffust. Han beskriver kun relativt vagt, hvad der tiltaler ham ved Forsvaret eller som *trækker* ham. Han siger indledende, at han vil arbejde i militæret, da han ikke vil afvige fra traditionen i familien. Om han mener grunduddannelsen, en bestemt uddannelse, de civile eller militære uddannelsesmuligheder i det tyske forsvar, eller om han overhovedet kender de forskellige muligheder og afdelinger, forbliver uklart. Man kunne måske forvente, at han tydeligere kunne sige noget om arbejdet i Forsvaret, når både hans fætter, far, farfar og oldefar har været i Forsvaret. Efter at han relativt tydeligt i starten siger, at han ser sig selv i Forsvaret, så nævner han til sidst muligheden af at måtte *finde noget andet*. Det viser, at han nok ikke er så sikker på, om det tyske forsvar passer til ham og hans ønsker.

Traditionen i familien gør i dette tilfælde erhvervsorienteringen nemmere, men er på den anden side også en individuel belastning, da den synes at skabe en social forventning, som gør det svært for Ruben at sige fra. For Ruben fører det til, at det tyske forsvar er hans første prioritet, men at han vil holde andre muligheder åbne i tilfælde af, at han ikke kan få sig selv og arbejdet i det tyske forsvar til at passe sammen subjektivt. Det tyske forsvar er på den måde ikke Rubens ønskejob, men mere en slags familiær "værnepligt", hvilket også kan ses i sammenhæng med Rubens mønster med at indordne egne ønsker og idéer under familiens behov og "*redde det hele*".

⁵ Som led i Future campen besøgte de danske og tyske elever koldkrigsmuseet Langelandsfortet.

Tanja: *Ingen forstår mig, jeg er et kompliceret menneske*

Sebastian Zick

Tanja er tysker. Samtalen med hende finder sted på tredjedagen ved JUMP-eventen Bed and Bike i Danmark i 2019. Eventen varer en uge, men Tanja har allerede pakket sin taske, da hun umiddelbart efter interviewet vil forlade eventen før tid. Hun havde på forhånd lavet en aftale om, at hun måtte rejse hjem før tid, da hun ikke troede, at hun kunne klare et ophold i Danmark på fem dage. Hun var derfor glad for, at der opstod en mulighed for, at hun kunne tage hjem allerede efter tre dage. Da hun snart skal rejse, bliver det hele lidt hektisk. Vi bliver under interviewet afbrudt flere gange med besked om, hvor lang tid vi har tilbage.

Tanja havde givet sit samtykke til interviewet, men inden vi starter, fortæller hun os, at hun er i dårlig humør. Hun vil fortælle os mere om det i løbet af interviewet. Hun siger også, at hun i princippet gerne fortæller om sig selv, men at der findes faser og begivenheder i hendes liv, som hun ikke vil snakke om. I løbet af interviewet understreger hun det flere gange ved pludselig at afbryde interviewet og sætte tydelige grænser verbalt: *Jeg vil ikke tale om det*, eller ved at tie stille eller bruge en afvisende gestus som for eksempel en voldsom hovedrysten. Tanjas fortælling om sin livshistorie kommer derved til at fremstå ufuldstændig med "huller" i forhold til en samlet afrundet fortælling om sit liv. Fortællingen rummer livshistoriske brud og modsætninger, som hun ikke i fortællingen søger at binde sammen eller "ordne".

I en alder af 20 år ser Tanja tilbage på en række brud i sit liv, som viser sig gennem hendes mange flytninger. Tanja bor i Lübeck. Der blev hun også født for 20 år siden. Kort tid efter fødslen flyttede familien til Wismar. Forældrene blev skilt, da hun var to år gammel. Hun blev derefter boende hos moren sammen med storesøsteren, mens broren boede hos faren. Senere flyttede hun til Bayreuth sammen med moren og søsteren, hvor hun gik på en specialskole. Hun bestod ikke sin afgangseksamen i niende klasse efter to forsøg. Hun måtte derfor forlade skolen uden en afgangseksamen. Efter otte år i Bayreuth flyttede hun til Bremen med moren, efter at moren var blevet separeret fra sin daværende kæreste. Søsteren blev boende i Bayreuth og har siden selv fået børn. Tanja fortæller, at hun stadig har en god kontakt til søsteren.

I Bremen gik Tanja på en erhvervsskole for at tage sin afgangseksamen fra 9. klasse om, men det lykkedes ikke for hende at bestå. Efter to år i Bremen vendte hun tilbage til sit fødeby Lübeck, hvor hun nu går på en forberedende grunduddannelse på en produktionsskole. Her kan hun også tage sin afgangseksamen fra 9. klasse. Efter den forberedende grunduddannelse vil hun starte på en lærlinguddannelse hos en dyrehandler i Lübeck.

I Bremen boede hun sammen med sin daværende kæreste, men i Lübeck bor hun på et bosted for unge sammen med andre elever fra produktionsskolen. Moren flyttede fra Bayreuth til Bremen samtidig med Tanja, men flyttede fra Bremen til Lübeck, før Tanja flyttede til byen. Da Tanja blev smidt ud af sin lejlighed i Bremen på grund af en *meget dum historie*, som hun ikke vil fortælle mere om, flyttede Tanja også til Lübeck. Hun boede først hos sin mor og senere - sandsynligvis fordi der ikke var plads nok hos moren - hos sin bror i et stykke tid, inden hun flyttede til bostedet. Hun mødes regelmæssigt med sin bror for at drikke cocktails. Hendes far bor også i Lübeck. Hun fortæller, at hun har god kontakt med broren og faren, men den vigtigste person for hende er moren. Tanja fortæller, at hun har et

meget godt forhold til moren. Vi får ikke at vide, hvorfor Tanja bor på bostedet og for eksempel ikke hos sin mor. Tanja forklarer, at hun gerne vil bo hos sin mor, men at det ikke kan lade sig gøre af grunde, som hun ikke vil fortælle om. Da vi til sidst spørger om hendes ønsker for fremtiden, så siger hun, at hun *ville ønske, at moren var rig og glad*.

Kærester og andre mennesker

Under interviewet understreger Tanja, at hun er i dårlig humør, da hun er gået fra sin kæreste for kort tid siden. Hendes tidligere kæresteforhold er generelt meget vigtige for fremstillingen af hendes livsforløb. Udover bruddet med kæresten i Bremen fortæller hun om to andre kæresteforhold. Tanja fortæller, at hun er biseksuel og at hun ønsker sig en kvindelig kæreste igen i fremtiden. Når hun kigger tilbage på forholdet med en kvindelig kæreste, så mener hun nemlig, at piger eller kvinder passer bedre til hende:

Når jeg er sammen med en pige, så er hun også en pige, og hun forstår, hvad jeg vil, fordi hun også er en pige, hun tænker bare, ligesom jeg gør.

Tanja fortæller om et andet forhold helt tilbage fra tiden i Bayreuth, som også var af stor betydning for hende. Da hun var 15 år gammel, spurgte hendes daværende kæreste, om hun var interesseret i at prøve stoffer. Tanja sagde ja og begyndte at tage stoffer: *...også hårdere stoffer, og det tog jeg et halvt år i træk*. I bakspejlet ser hun med blandede følelser på den tid. På den ene side *var det en god oplevelse, jeg fortryder det ikke*, men på den anden side *kørte det hele ad helvede til på et tidspunkt*. Hun forklarer, at *mennesker ændrer sig, når de tager stoffer*. Selvom det forbliver uklart, hvad der præcist skete, så fremgår det tydeligt flere steder i Tanjas fortælling, at disse erfaringer med hårde stoffer har præget hende. Et brud med det daværende miljø og med kæresten var de første skridt ud af den situation, hun var i: *Og så afbrød jeg kontakten til alle folk, ja (griner), og så har jeg nogenlunde fået mit liv tilbage på sporet. Jeg har prøvet*. Flere steder i fortællingen ser Tanja kritisk tilbage på den tid i sit liv. Hun vil vise sin mor, at hun *tager livet seriøst, da jeg jo ikke gjorde det før* og hun har *ikke lyst til at blive trukket ned igen af folk, som det var før*.

At *tage livet seriøst* er et krav, som Tanja ikke kun stiller sig til selv, men også til andre. Den holdning spiller en vigtig rolle for hende, når det drejer sig om at få nye venner. Det med at få venner er noget, som bekymrer Tanja. Indtil videre har hun kun få venner i Lübeck. Der er kun en eller to personer, som hun vil kalde sine venner, og hun vil gerne have venner *og samtidig tage livet seriøst*. *Så går jeg ud og får noget at drikke med dem og ellers, egentlig ingenting, ah, jeg keder (rømmer sig) - jeg keder mig også altid derhjemme. Det er virkelig noget lort*.

Tanja synes ikke, at de andre elever på produktionsskolen tager livet seriøst, og der er ikke nogen, som hun har lyst til at blive venner med:

Ja (griner), men alle de andre, de interesserer mig heller ikke, altså jeg ser det på den måde: De fleste er ligeglade, og de vil kun lave lort der, og jeg vil gerne have noget med folk at gøre, som tager livet seriøst, altså arbejdslivet, og resten kan jeg være ligeglad med, og hvis, ja hvis ikke, så ser jeg ikke, at det giver mening at blive venner med dem på nogen måde eller noget.

Tanja fortæller flere gange, at hun generelt har det svært med andre mennesker. Hun *kan bedre lide dyr end mennesker*, og synes, at der er *alt for mange mennesker ude på vejen eller på caféerne*. Hun synes, at deres *blotte tilstedeværelse* forstyrrer. Hun ser mere sig selv som et *alene-menneske*. Under

JUMP Bed and Bike-eventen i Danmark, hvor vi interviewer hende, fortæller hun, at hun ikke kunne finde ro: *Det var også mit problem, da de var over det hele, [der] er jo mennesker over det hele.*

At få venner eller en kæreste er tilsyneladende noget, som optager hende:

Jeg er ikke et forkert menneske eller noget (griner), jeg ved ikke, jeg gør egentlig det hele rigtigt, tænker jeg, jeg er ikke nogen utro eller sådan noget, det er alligevel det værste, der findes i verden for mig. Jeg ved ikke, det forstår jeg ikke.

Tanja synes ikke selv, at hun gør noget forkert, så hun forstår ikke, hvorfor hun ikke kan finde venner eller en kæreste. Det viser sig også i afslutningen af interviewet, hvor Tanja svarer på spørgsmålet om, hvad man ellers burde vide for at forstå hende eller lære hende at kende: *Ingen forstår mig, ingen forstår mig, jeg er et kompliceret menneske.*

Dyr

Når Tanja taler om dyr, så udtrykker hun på en helt anden måde:

Jeg kan bedre lide dyr end mennesker (griner), jeg kan virkelig meget bedre lide at være sammen med dem.

Dyr spiller på mange måder en stor rolle i hendes liv. Tanja har en tigerpython derhjemme⁶, og hun har før haft andre slanger, gekkoer, rotter, mus, hamstere, katte, hunde og fisk som husdyr. Da vi spørger hende om hobbier, så svarer hun: *Kun min slange.*

Også uden for hjemmet kan hun godt lide at være sammen med dyr. Hun vil gerne arbejde som frivillig i et dyreinternat, men kan ikke komme til det, fordi internaterne ligger for langt væk, men i sin fritid vil hun gerne lave noget med dyr: *...fritidsmæssigt også gerne noget med dyr, når jeg får mulighed for det.*

Arbejde

Med hensyn til et fremtidigt arbejde så er det også noget med dyr, som er vigtigst. Tajjas drømmejob er at arbejde i en zoologisk have eller i et dyreinternat. Uddannelsen til dyrehandler tiltrækker hende, fordi den kan føre til, at hun kan have med dyr at gøre. Tanja har besluttet sig for et job i detailhandlen. Da hun traf valget, så afvejede hun sine relationer til mennesker og dyr. Egentlig, siger Tanja, er *detailhandlen ikke noget for mig... da jeg ønsker - jeg er ikke så glad for kontakt til mennesker, ærlig talt, men nu arbejder jeg jo også i detailhandlen, men også kun hvis der er dyr (griner), ellers ville jeg ikke gøre det.*

At have et arbejde er vigtigt for Tanja. Og det er muligheden for at være i kontakt med dyr, som gør, at Tanja synes, at et arbejde er attraktivt og giver mening for hende:

Arbejde er meget, meget vigtigt, fordi jeg kan ikke, vil ikke sidde derhjemme, fordi jeg synes, det går bare ikke. Altså, når jeg arbejder, så skal jeg noget, som jeg synes er sjovt, og jeg kan meget godt lide at arbejde sammen med dyr. Dyr er meget vigtige for mig, derfor er det også vigtigt, at jeg har et arbejde med dyr.

⁶ En tigerpython er en kvælerslange, som kan blive meget stor. Af den grund er det forbudt i Danmark at holde en tigerpython som kæledyr.

Tanja definerer i første omgang arbejde ved hjælp af arbejdets modsætning: ikke at arbejde eller at sidde derhjemme. Da det af grunde, som hun i første omgang ikke vil fortælle mere om, ikke er en mulighed for hende, så er et arbejde nødvendigt for hende. Hun stiller også det krav til et arbejde, at det skal være sjovt. På grund af Tanjas tætte personlige forhold til dyr, så er det arbejde med dyr, som interesserer hende. På den måde forbindes ønsket om et arbejde med nødvendigheden af at få et arbejde, som hun har personlig interesse i. Ønsket om at *arbejde sammen med* dyr virker i første omgang usædvanlig, da "sammen" kan udtrykke, at to parter arbejder sammen på lige fod med hinanden. Sådant et forhold mellem menneske og dyr kan virke mærkeligt ved første øjekast. Et sådant samarbejde kunne måske tænkes i relationen mellem en rytter og en hest, men virker måske ikke så oplagt i forhold til et arbejde med dyr i en detailhandel, som det Tanja har valgt. Men den måde at udtrykke relationen på understreger, hvor vigtigt forholdet til dyr er for hende. Omvendt siger det også noget om, hvor problematisk sociale relationer til mennesker synes at være for hende.

En yderligere motivation for et arbejde, som ikke har at gøre med hendes forhold til dyr, er tilsyneladende forholdet til moren:

Jeg vil gerne have, at min mor er stolt, hvor hun kan se, at jeg arbejder, og jeg tager livet seriøst.

På produktionsskolen, hvor der ikke er mulighed for at arbejde med dyr, har Tanja arbejdet i træ- og malerværkstedet og som frisør. Mens arbejdet som frisør slet ikke appellerede til hende, så kunne hun godt tænke sig at arbejde inden for de andre to områder på et senere tidspunkt.

Tanja fik desuden mulighed for at få erfaringer med arbejde i detailhandlen i et lagerudsalg. Tanja synes, at det var en *rimelig god* oplevelse, men vælger dette arbejde fra på grund af kontakt til mennesker og manglende kontakt til dyr.

Da vi spørger, hvornår eller under hvilke forhold man kan have det sjovt på et arbejde, så refererer hun til morens arbejds erfaringer som ekspedient i et bageri:

Arbejdsklimaet skal være i orden, altså folk, man arbejder sammen med, de skal, man skal forstå hinanden, kunderne skal være venlige, fordi kunderne er nogle gange meget flabede, når man sælger, de er bare flabede, og man skal bare passe på, at man ikke selv bliver flabet, fordi ellers bliver man måske smidt ud, det er bare vigtigt.

Ifølge Tanja står opholdet i Danmark i modsætning til arbejdet på produktionsskolen. Hun tegner et positivt billede af arbejdsopgaverne på produktionsskolen. Ifølge Tanja er det hele *meget afslappet*. *Og vi arbejder i fred og næsten også med, hvad vi vil. Vi må selv bygge noget og selv male noget og så videre*. Opholdet i Danmark og beskrivelserne af arbejdsopgaverne i JUMP-projektet står i modsætning til beskrivelsen af arbejdet på produktionsskolen:

Her fortæller de os alt, hvad vi skal gøre... på en eller anden måde gik de mig på nerverne (griner), ja. Det passede mig ikke så godt, da jeg heller ikke kan få ro nogen steder.

Tanja beskriver ikke de aktiviteter, som JUMP-projektet tilbyder hende, som en mulighed for at lave kreativt og selvbestemt arbejde, som ellers var intentionen. Hun ser derimod arbejdsområderne i produktionsskolen som aktiviteter, hvor hun kan vælge at fokusere på alt det, som hun har lyst til eller er interesseret i. Arbejdet på produktionsskolen, hvor hun overvejende arbejder på kreativ- og kosmetik-

området, bliver i Tanjas fortælling til en slags beskyttet verden, som står i modsætning til en arbejdsrealitet, hvor andre dikterer og styrer, hvad hun skal arbejde med. Men Tanja er godt klar over, at hun også kommer til at møde denne form for realitet i fremtiden: *Jeg ved, at det også er sådan i den almindelige arbejdsverden.*

**Sigrid: *Jeg er kommet på d'Angleterre
i de beskidteste tømrersko der eksisterer***
Christine Revsbech Jensen og Finn M. Sommer

Sigrid er dansker, 19 år gammel. Hun går på en produktionsskole på Lolland i nærheden af, hvor hun bor. Sigrid har gået på produktionsskolen lige godt et år. Hun går på international afdeling på skolen, men skal snart i praktik som lastbilchauffør i en by, der ligger 115 km. væk i nærheden af København. Sigrid har fortalt sin livshistorie og om sit syn på uddannelse, praktik og arbejde to gange. Det første interview med Sigrid blev gennemført på en future camp i JUMP-projektet, hvor Sigrid deltog⁷. Det andet interview blev senere gennemført på den produktionsskole, hvor Sigrid går. Sigrids fortælling her er en sammenskrivning af hendes to fortællinger.

Opvækst: *Så blev vi enige om, at nu fjerner vi mig*

Sigrid er vokset op i en forstad til København, men hun *blev flyttet ned til et opholdssted* for børn og unge på Falster, da hun var 13-14 år. Sigrid boede sammen med sin far, sin stedmor og to *små djævla af stedsøstre, han havde fået med ind i familien*, og som *desværre fulgte med*. Sigrid og hendes far kunne ikke tale sammen, og hun havde det heller ikke godt med stedmoren.

Da Sigrid fortæller om sine søskende, så nævner hun 4 søskende og en halvsøster:

Den ældste, det er min storebror Patrick, han er vist 30, mener jeg, så har jeg en halv-storesøster på 25-26, en anden storesøster, hun er 21-22, mener jeg, og så har jeg en på 19. Der er kun lige 3 måneders forskel på os, og så er der mig, så er der min lillebror på de 16, og det er cirka. så mange vi er.

Sigrid har ikke kontakt med sine søskende: *Mine søskende er sgu ligeså dumme som altid. Der er ikke meget hjerne derinde*. Sigrid har også valgt, at hun ikke længere vil holde jul sammen med sin familie:

Min familie har gjort, jeg ikke gider holde jul mere. Det er sådan noget med at sidde i en sofa og se "fra alle os til alle jer", og så får man af vide, at man kan godt flytte sig, fordi du skal til at lave noget, og man er sådan lidt: Der er Disneys juleshow! Det går jeg aldrig glip af! Der er også så noget med, at man sidder og råber af hinanden. Hvis nu sovsen den lige er brændt lige på, så er der kæmpe kaos over det, og hvis ikke man lige har givet en julegave til ungerne, der i hvert fald har en værdi af 150 kroner, så skal man også høre på det. Så man bliver man sådan lidt, så trækker jeg julen fra.

Sigrid synes ikke, at det var hyggeligt at fejre jul sammen med sin familie. Som eksempler på, hvorfor hun ikke længere vil jul sammen med familien, nævner hun, at hun kan ikke få lov til at se det obligatoriske Disney-juleshow, som sendes hver juleaften, fordi hun skal hjælpe til, og familien råber af hinanden over, hvad Sigrid betragter som bagateller. Hun bliver også kritiseret, hvis de gaver, hun giver, ikke har mindst en værdi på 150 kroner.

I dag har Sigrid ikke kontakt med sine søskende og heller ikke med sin mor: *Jeg snakker ikke med*

⁷ Dette interview er gennemført af studerende Johan Fritze Neve og Caroline Christiansen fra den Humanistisk-Teknologisk Bacheloruddannelse, Roskilde Universitet.

min mor mere, jeg gider ikke at have en, der sviner mig til og ikke vil have mig. Sigrid har kun kontakt med sin far.

Sigrid blev voldtaget som barn. Hun turde ikke fortælle det til nogen, men en dag besluttede hun sig alligevel for at fortælle det til familien:

Det handlede også om, at som barn så blev jeg voldtaget, og det har jeg simpelthen ikke turde sige til nogen, fordi jeg havde så meget skyldfølelse over, hvad der var sket, så da jeg så engang sad en aften og snakkede med familien om, at det også var sket hos nogle af dem, så tænkte jeg... så kan jeg ligeså godt sige det nu, og så fortæller jeg min far det, og så kommer der kæmpe sag op fra politiet.

Sigrid har bevidst valgt at være åben omkring, at hun blev voldtaget som barn. Hun forklarer, hvorfor hun har valgt at være åben omkring det:

Jeg snakker åbent om det, fordi for mig, der er det at fortælle, hvem er jeg, hvad har jeg været igennem, sådan: Her er jeg på grund af det her. Sådan så de får med det samme: Sådan her er jeg. Det kan godt være, mange har det sådan, aaaah, måske skulle du holde det for dig selv, men så ved du ikke, hvorfor jeg er, som jeg er, og så ved du ikke, hvorfor jeg har de holdninger, jeg har. Og jeg har det også sådan, jeg gider ikke græde over spildt mælk mere, det er simpelthen det mest nederenste, altså, nu er der simpelthen så tørt i kanalerne, så nu kan jeg ligeså godt snakke om det, for jeg græder ikke anyway.

Sigrid har valgt at være åben om, hvad hun har været igennem, fordi hun mener, at det forklarer, hvorfor hun er, som hun er, og *hvorfor jeg har de holdninger, jeg har*. Hun har besluttet sig for *ikke at græde over spildt mælk*, og hun har grædt så meget, at tårekanalerne *simpelthen* er så tørre, at hun ikke *græder mere anyway*.

Sigrid beskriver sin tid i folkeskolen som *et helvede*. Hun blev moppet i folkeskolen. Kombinationen af både at have det dårligt hjemme og i skolen førte ifølge Sigrid til, at hun tidligt begyndte at ryge hash:

Jeg var 9 år, da jeg først startede, så jeg har været meget hurtig på den. Og mine venner, de har været omkring de 15-16 år. Så det var bare sådan, nu hænger jeg ud med her guys. Så besluttede vi os for at gå over og ryge hash hver dag. Jeg kunne ikke leve, hvis ikke jeg havde fået i hvert fald 10 bongs. Så blev det til, at jamen, hvis vi kedede os ekstra meget, så gik vi ud og fandt et eller andet sted og brænde ned, eller også gik vi over til nogle supermarkeder, så fik vi nogle venner til at stå og distrahere salgsmanden, og så gik vi bare ud med alle godterne... Jeg gik og brændte i hvert fald 12-13 gamle huse ned og stjal fra, jeg ved ikke hvor mange butikker, så det var på tide, jeg skulle væk derfra.

Sigrid reagerede meget voldsomt. Hun førte et stærkt destruktivt og kriminelt liv, røg meget hash, satte ild til huse og stjal fra mange butikker. Om familien i den periode, fortæller Sigrid:

Min far, han kunne simpelthen ikke magte mig. Jeg var gået fuldstændig i stå med udviklingen... så gik jeg simpelthen så psykisk ned af det.

Det førte til slut til, at Sigrid blev tvangsfjernet fra familien. Hun blev anbragt på et opholdssted for børn og unge.

Da Sigrید flyttede ind på opholdsstedet, stoppede hun med at ryge hash, og hun har ikke rørt det siden: *Jeg rører det ikke mere. Jeg tør simpelthen ikke, for jeg ved, jeg ryger tilbage.* Sigrید har heller ikke kontakt med de gamle venner fra ghettoen. Hun havde i en periode kontakt med en veninde fra den gang, men Sigrید afbrød forbindelsen med hende:

Jeg gad ikke og svare hende, fordi hun skrev til mig klokken lort om natten, og jeg skulle op på arbejde, så jeg kunne ikke magte, at hun skrev til mig, og jeg skulle ligge og svare hende, og det var typisk, jeg fik i hvert fald sådan 20 beskeder klokken 02 til 04, og der ligger jeg altså og bobler i min seng... Så er det sådan lidt, så er du ikke værd at samle på altså.

I folkeskolens sidste klasser gik Sigrید til psykolog:

Jeg blev tvunget til psykolog... Psykologen hjalp mig ikke ekstremt meget. Hun lavede bare et dukketeater over mit liv, og det havde jeg det ikke særlig godt med, så vi snakkede bare om farver til sidst: Hvad jeg tænker om farve, når jeg ser den, og hvorfor tænker jeg den farve. Jeg ved ikke helt, hvad hun havde gang i, det virkede sådan meget 5-års pædagog-noget. Så der bad jeg om at få det stoppet, for der skulle jeg til eksamen, og det var sådan lige lyketræf for mig, fordi jeg gad hende bare ikke.

Det var ikke Sigrیدs eget ønske, at tale med en psykolog. Sigrید giver udtryk for, at hun *blev tvunget til psykolog*. Sigrید synes ikke, at psykologen hjalp hende meget. Hun synes, at samtalerne med psykologen blev ført på et niveau, som var hun en 5-årig. Sigrید tog derfor initiativ til at få stoppet samtalerne med psykologen med den begrundelse, at hun skulle til eksamen. Sigrید beskriver det som et *lyketræf*, at samtalerne med psykologen hørte op.

Når Sigrید tænker tilbage på årene i København, så ville hun gerne have været de år foruden:

Kunne jeg bytte noget, så var det helt sikkert de år. Det var sådan noget med, at man kom i skole, og så blev man mobbet for alverdens ting, så kommer man hjem og får lige noget psykisk terror oveni, så, så havde man ikke rigtig den der pause. Jeg boede jo også i et ghetto-område, så jeg havde jo ikke det der, man kalder et frirum for et barn jo. Altså jeg startede ud med hash og sådan lidt som 9-årig, for jeg havde ikke nogen pauser overhovedet. Så kom der en kammerat og gav mig en joint og sagde: 'Prøv det her, det skulle løsne rigtig godt'. Og jeg gjorde det, fordi jeg også lige glemte, hvor jeg var henne, og så blev jeg afhængig af det til sidst, og så blev vi enige om, at nu fjerner vi mig.

Sigrید giver således udtryk for, at der var tale om en frivillig tvangsfjernelse af hende fra familien som 13-14-årig. Siden har hun boet på forskellige opholdssteder. I dag betaler Sigrید husleje på det opholdssted, hvor hun bor.

Med Sigrیدs fortælling om, at hun blev tvangsfjernet fra familien som 13-14-årig og anbragt på et opholdssted, slutter hun fortællingen om sin opvækst og sin familiebaggrund.

Erhvervspraktik i folkeskolen: *Det synes jeg var ret fedt*

I 9. klasse i folkeskolen var Sigrید en uge i praktik hos Dansk Retursystem, som er en virksomhed, der indsamler og genanvender brugte dåser og flasker. Sigrیدs far arbejder i Dansk Retursystem.

Sigrid var rigtig glad for at være i praktik i virksomheden:

Det, syntes jeg, var ret fedt, jeg var jo inde på d'Angleterre og det hele... Så jeg er kommet der på D'Angleterre i de beskidteste tømrersko, der eksisterer. Det beskidte arbejdstøj og lugten af gæret alkohol, sodavand, vand og vin, der er blandet ind i en god klump. Lige duften til det, når jeg siger: 'Dav, jeg kommer fra Dansk Retur, øh, gider I åbne op til bagi? [bagdøren]' Så kan man stå der, på det fineste hotel, der eksisterer, og se så snavset ud. Det var den fedeste oplevelse, jeg havde, ever.

Det, at komme ind på d'Angleterre, det fineste 5-stjernede hotel i København, i de beskidteste tømrersko, der findes, og lugte af gæret alkohol, sodavand, vand og vin i en god klump, og sige: *Gider I åbne op bagi*, var den fedeste oplevelse, Sigrid har haft i sit liv, ever. På det tidspunkt var Sigrid blevet tvangsfjernet fra sin familie og havde røget hash, siden hun var 9 år gammel, men boede nu på et opholdssted. Sigrid følte sig overhovedet ikke underdanig eller ydmyg over for personale og gæster på det fine hotel. Tværtimod gav arbejdet, og det snavsede arbejdstøj og de beskidteste tømrersko, og den lugt af gæret alkohol, sodavand, vand og vin, som hun bar med sig ind på hotellet, hende så stor stolthed og selvtillid, at hun uden videre kunne gå ind af hoveddøren og sige: *Gider I åbne op bagi?* og hvor lige duften følger med, når jeg siger det.

Sigrid ser forskellen mellem hende og "de fine folk" på d'Angleterre som en klasseforskel:

De så også noget sjove ud, de her rigmænd der kom gående forbi, sådan lidt: Hvad satan en middelklasse, hvad er det for noget!

Sigrids registrering af, at de rige mænd på d'Angleterre fik sjove udtryk i ansigterne og blev forargede over at se hende, en middelklasse, i det beskidte arbejdstøj og de beskidteste tømrersko på hotellet, var med til at give Sigrid den fedeste oplevelse... ever.

Ud over denne oplevelse, som står stærk for Sigrid, så fremhæver hun, at hun godt kunne lide medarbejderne i praktikfirmaet, især kunne hun egentlig godt lide deres arbejdsmoral og den måde, de ligger som holdt sammen på. Sigrid kunne lide den arbejdsmoral, medarbejderne lagde for dagen, og det sammenhold, der var mellem medarbejderne i firmaet.

Erhvervsuddannelse: Jeg var ikke klog nok, jeg var ikke social nok

I folkeskolens 9. klasse skulle eleverne vælge, hvilken uddannelse de ville begynde på efter folkeskolen. Sigrid valgte at søge ind på en erhvervsuddannelse, hvor de fleste elever i klassen søgte ind på gymnasiet. Sigrid blev moppet for at søge ind på en erhvervsuddannelse. Hun fortæller:

Altså den klasse jeg gik i, i 9., der havde jeg mange fordomme om gymnasieelever, fordi de knægte, jeg gik sammen med, de var umådelig onde. Der var det sådan noget med: Hvis ikke du var rig, jamen, så var du bare skrald, og så havde man det også sådan, at: 'Jeg vil vædde nærmest 100 millioner på, at jeg kan få et arbejde, når jeg er færdiguddannet, og det kan du ikke, fordi hvis du vil være bankrådgiver, så værsgo at prøve at finde et arbejde, det kan man næsten ikke, for der er computer over det hele'.

I 9. klasse oplevede Sigrid, at de knægte, som havde valgt at gå i gymnasiet, hånede hende for at vælge en erhvervsuddannelse. "Knægtene" hævdede, at de ved at starte på en gymnasieuddannelse kunne

få et arbejde, når de var færdiguddannet, mens andre uddannelser, som ikke var en gymnasieuddannelse, ville føre til arbejdsløshed, fordi computere ville overtage den type arbejde. Sigrid ser også deres ondskab og mobning som en nedvurdering af hende, fordi hun ikke *var rig*, og når man ikke *var rig*, så *var man bare skrald*.

Efter folkeskolen startede Sigrid på en erhvervsuddannelse på et erhvervsuddannelsescenter. Sigrid begyndte på et grundforløb inden for Byggeri og anlæg. Sigrid beskriver grundforløbet på følgende måde:

Jeg gik på 1. grundforløb som tømrer eller som alt-muligt-mand, som vi kalder det, for der var ikke rigtig var nogen decideret lære som tømrer, det var mere murerarbejde, beton og sådan lidt, der bare intet havde med tømrer at gøre.

Som Sigrid beskriver indholdet i grundforløbet, så er det tydeligt, at det var interessen for at få en uddannelse som tømrer, der fik hende til at starte på grunduddannelsen. Sigrid forklarer om årsagen til, at eleverne skal starte på en bred grunduddannelse inden for Byggeri og anlæg: *De ville være 100% sikre på, at vi ville, hvad vi ville.*

Men Sigrid kom ikke til at fortsætte på uddannelsen som tømrer efter grunduddannelsen, fordi hun blev smidt ud af skolen. Sigrid fortæller om årsagen til, at hun blev smidt ud af skolen:

Fordi de mente ikke, jeg var klog nok, at jeg var ikke social nok, og der var mange mennesker, der ikke forstod det, fordi jeg var den, der lå højest i klassen i karakterne, højere end hvad jeg nogensinde har præsteret i en folkeskole. Jeg fik jo 12 og 10 hele vejen igennem. Jeg fik for første gang i hele mit liv 12 i dansk. Jeg var sådan overlykkelig, og så snakkede jeg med alle 64 drenge, og vi var 65.

Sigrid har to forklaringer på, at hun blev smidt ud af erhvervsskolen: *Jeg var ikke klog nok, og jeg var ikke social nok.*

Sigrid forstår ikke, at hun ikke skulle være *klog nok*. Hun fik høje karakterer, og fik den højeste mulige karakter i dansk for første gang i sit liv, og var så *overlykkelig*, at hun som eneste pige på grunduddannelsen Byggeri og anlæg talte med alle 64 drenge om det. Sigrid fortæller også, at hun har udviklet sig gennem folkeskolen:

Jeg er kommet fra en specialklasse og så over i en normal klasse og så videre, og fik at vide, jeg var uddannelsesklar og alt lå perfekt timet, og så fik man lige sådan en smidt i hovedet.

Sigrid gik i folkeskolen i en specialklasse, men blev så overflyttet til en normal klasse, og da hun gik på grunduddannelsen, fik hun at vide, at hun var bedømt *uddannelsesklar*, det vil sige, at hun kunne begynde på en erhvervsuddannelse. For Sigrid viser den positive udvikling, hun var igennem i folkeskolen, at hun var dygtig nok til at kunne gennemføre en erhvervsuddannelse, og *alt lå perfekt timet* til, at hun kunne gennemføre en erhvervsuddannelse, men så fik hun *lige smidt* en udsmidning fra skolen *i hovedet*. Hun beskriver det som om, at det kom fuldstændig bag på hende, at hun blev smidt ud af skolen.

Sigrid mener også selv, at hun var meget social. Hun er uforstående over for, at hun ikke skulle være social nok:

Jeg snakkede med alt og med alle og gik rundt til alt og alle, når jeg kedede mig og sådan lidt, det mente de ikke var socialt nok.

Sigrid mener, at hun var social og *snakkede med alt og alle* på uddannelsen. Hun kan kun komme i tanke om en enkelt episode, hvor hun ikke var så social. Hun slog en anden elev. Hun fortæller om årsagen til det:

Jeg blev jagtet af en lille gnom, som ikke lavede andet end at svine mig til, fordi jeg var der, kvinde i et mandefag, og der valgte jeg til sidst at klappe ham en, fordi jeg blev simpelthen så sur. Jeg gik fra 1. august til og med midten af november og bare hørte at: Jamen, jeg var dum, og jeg var grim, og ja, hvad han ikke lige smed i hovedet på mig. Så fik jeg nok, og så gik jeg op i hovedet på ham og sagde: Hvis du siger det bare en gang til eller bare kommer i nærheden af mig, så slår jeg dig ned. Så sagde han: Hold kæft hvor er du grim. Så gav jeg ham en lussing. Det, synes jeg sgu, var fair nok.

Sigrid fortæller, at hun blev moppet af en anden elev gennem flere måneder, og da han ikke ville holde op med at genere hende, så gav hun ham en lussing. Sigrid synes, der var en grund til, at hun slog ham, og at *det var fair nok*. Det var en episode, som lå tilbage i tiden, og forklarer ikke for Sigrid, at hun ikke skulle være *social nok*.

Sigrid synes, det var dybt uretfærdigt, at hun blev smidt ud af skolen, selv om hun *snakkede med alt og alle* og klarede sig fagligt godt og fik de højeste karakterer og lå *højest i klassen*. Med henvisningen til, at hun *fik de højeste karakter* og lå *højest i klassen*, giver Sigrid udtryk for, at hun selv mener, at hun havde evnerne og motivationen til at kunne gennemføre erhvervsuddannelsen.

Sigrid blev meget vred over at blive smidt ud af erhvervsskolen. Det blev en meget uforsonlig afsked. Sigrid fortæller om afskeden med skolen: *Jeg endte med at true min vejleder og sagde: Hvis jeg nogensinde ser dig, så...* Sigrid fortsætter med at fortælle, hvordan hun i grove og højlydte vendinger ønskede det værste for den vejleder, som fortalte hende, at hun ikke kunne fortsætte på skolen. Sigrid forklarer undskyldende: *Jeg kommer også direkte fra en ghetto, så jeg har nogle ghetto-lignende ting, der kommer frem, når jeg bliver sur.* For nylig mødte hun vejlederen igen, da han havde et ærinde på produktionsskolen. Sigrid fortæller, at han ved den lejlighed *påstod... at han havde så ondt over, at han havde smidt mig ud*. Sigrid fortæller, hvordan hun reagerede på, at vejlederen fortalte, at han havde det *ondt over, at han havde smidt hende ud af skolen*: *Der havde jeg så meget lyst til at gå ind og hente et eller andet og ligesom slå ham.*

Sigrids fortælling om, at hun blev smidt ud af erhvervsskolen, og om, hvordan hun synes, det var dybt uretfærdigt, understreger, at det bestemt ikke var hendes egen beslutning at forlade erhvervsskolen. Hun ville gerne have fortsat, og mener selv, at hun både fagligt og socialt kunne have fuldført uddannelsen. Men andre, erhvervsskolen, tog beslutningen for hende. Sigrid fik ikke en forklaring på, hvorfor hun blev smidt ud af skolen, som hun kunne forstå og acceptere. Det endte med en meget uforsonlig afsked med skolen og på grund af den uforsonlige måde, som afskeden med skolen fandt sted på, så mener Sigrid ikke, at hun nogensinde kan vende tilbage til erhvervsskolen igen.

Produktionsskolen: Jeg elsker at være her

Da Sigrid blev smidt ud af erhvervsskolen, rådede uddannelsesvejlederen hende til at starte på produktionsskolen. Det var Sigrid ikke meget for. Sigrid fortæller, at kommunen stillede hende over for et hårdt valg: *Det var kontanthjælp eller produktionsskole!*

Sigrid ville ikke på kontanthjælp:

Kontanthjælp havde jeg ikke lyst til, fordi for mig, der er - jeg har mange tidligere bofæller, der er kontanthjælpsmodtagere, der egentlig bare sad derhjemme og brokkede sig over deres liv, så har jeg det sådan, at kontanthjælpsmodtagere, det er for det meste folk, der ikke rigtig gider, og jeg kender også nogen, der er på kontanthjælp og virkelig søger, men jeg har virkelig ikke lyst til det. Jeg synes, det er nedladende at få kontanthjælp. Jeg forbinder ikke noget godt liv med det, og heller ikke noget dårligt, det er svært at sige altså. Jeg har en kammerat, der er på kontanthjælp, fordi han kan simpelthen ikke finde nogen landmand, der vil have ham, og han har desværre en dyr hobby. Han spiller hardball, så han prøver at få dagen til at fungere med at gå ud og finde et arbejde og se, om der ikke er nogen, der gider have ham, og han kan ikke forlade Falster, for der er hans forældre, familie og hele moletjavsens, så han har ikke lyst til at forlade det.

Sigrid synes, det er nedværdigende at modtage kontanthjælp. Hun forbinder ikke det at modtage kontanthjælp som et *godt liv*, men *heller ikke noget dårligt liv*. Men hun kender mange tidligere bofæller fra opholdsstedet, som er endt på kontanthjælp. Hendes opfattelse er, at folk på kontanthjælp *det er for det meste folk, der ikke rigtig gider*. På den anden side kender hun også nogen, som ikke kan få det arbejde, de ønsker, for eksempel en kammerat som gerne vil være landmand, men som ikke kan finde arbejde på et landbrug. Sigrid havde *virkelig ikke lyst til* at være på kontanthjælp og søge arbejde. Så da Sigrid måtte vælge mellem de muligheder, kommunen stillede op: Kontanthjælp eller produktionsskolen, så valgte Sigrid ikke at tage imod kontanthjælp, men at starte på produktionsskolen mod sin vilje. Sigrid opfattelse er, at *det var et tvunget valg, jeg havde*.

Sigrid fortæller, hvorfor hun ikke ville på produktionsskolen:

Jeg fik at vide fra andre, at det var en spasserskole, som ikke kunne andet end at tage imod unge, som ikke gad noget. Og der tænkte jeg: Ej, det vil jeg fandeme ikke, jeg skal ikke derud, og så står jeg lige pludselig og er endt tilbage i rendestenen. Og det viser egentlig, at der er nogle ting, de egentlig godt kunne have ret i, men det er fandeme så minimalt, fordi jeg elsker at være her. Altså jeg ville ønske, jeg kunne være her for sådan resten af mit liv, fordi tempoet her er dejligt langsomt, og man kan egentlig bare sådan være.

Sigrid ville *fandeme ikke* på produktionsskolen. Dels havde skolen en dårligt ry. Andre sagde, at *det var en spasserskole*. Dels var Sigrid bange for at havne i et miljø, hvor kunne risikerede at *ende tilbage i rendestenen*, dvs. det liv med hash og kriminalitet som hun havde lagt bag sig.

Men Sigrids fordomme over for produktionsskolen blev gjort fuldstændig til skamme. Hun *elsker at være* på produktionsskolen, og understreger sin begejstring for skolen ved at sige: *Jeg kunne være her... resten af mit liv*.

I løbet af det års tid, hun har været på produktionsskolen, har hun været i forskellige værksteder og afdelinger på skolen. Hun startede i tømrerværkstedet. Så rykkede hun til musikværkstedet og så tilbage til tømrerværkstedet for så endelig at havne i international afdeling, som modtager og indsamler ting, som sættes i stand og sendes til udviklingslande i bl.a. Afrika.

Sigrid fortæller om grunden til, at hun gerne ville starte i træværkstedet:

Min interesse var til at starte med at bygge noget med træ, fordi jeg kan godt lide lugten af træ, og jeg kunne godt lide at bygge noget med mine egne hænder. Det, det har jeg altid holdt meget af.

Efter at Sigrid har arbejdet på træværkstedet, så fortæller hun om arbejdet, at:

Efter jeg kom der [på træværkstedet], så synes jeg, at det var meget interessant at bygge huse og være med til at bygge så noget til en lejlighed og spartle, fandt jeg meget interessant.

Derimod er hun ikke glad for ensformigt arbejde med maskinerne:

Men jeg fandt det ikke interessant, at der kunne gå ret lang tid, før der rent faktisk skete noget på mit værksted. Det var sådan noget med, at jeg er ikke så god til at lave den samme ting hele tiden. Det bliver jeg sådan lidt meget træt i hovedet af. Og det var sådan noget med, altså, at vi fik lov stå med den ene maskine i 3 ugers tid, så rykkede du videre til en ny maskine i nogle ugers tid, og sådan kørte den bare. Og det blev man sådan meget træt af.

Sigrid synes ikke, det er interessant at skulle lære en maskine at kende og arbejde ved den i nogle uger, før hun rykkede videre til den næste maskine for at lære at arbejde med den. Der skal ske *noget på mit værksted*, siger hun, og når man står ved den samme maskine i flere uger, så sker der ikke noget i værkstedet, og så det bliver hun *lidt meget træt i hovedet af*.

Men grunden til, at Sigrid så ville væk fra træværkstedet, havde ikke noget at gøre med, at hun ikke kunne lide arbejdet. Det skyldes derimod det sociale miljø blandt eleverne:

Så blev jeg simpelthen så træt af træ[værkstedet], fordi det var sådan noget med, at der hele tiden var drama. Vi havde et vennepar derovre, som var gået hen og blevet kærestes, så gik de fra hinanden, der var kæmpe drama, og jeg blev hevet ind i det herhjemme og her [på skolen].

Sigrid traf selv beslutningen om at forlade træværkstedet. Som det også var tilfældet på erhvervsuddannelsen, så giver hun ikke udtryk for, at hun ikke kunne klare arbejdet i træværkstedet rent fagligt. Det er derimod de sociale relationer og de følelsesmæssige stemninger, som påvirker Sigrid og læringsmiljøet i træværkstedet i en grad, så hun vælger at skifte fag. På erhvervsuddannelsen fik Sigrid at vide, at hun ikke var *social nok*, men her giver hun udtryk for, at hun blev *hevet ind* i den sociale konflikt, i et *kæmpe drama*. Produktionsskolen accepterede, at Sigrid skiftede over til at arbejde i et andet værksted med et andet fag. Det er en del af produktionsskolens pædagogiske grundlag, at eleverne, hvis der er tilstrækkelig grund til det, kan afprøve forskellige fagområder. Sigrid valgte at skifte fra træværkstedet til musik. Det var mere et fravalg af træværkstedet end et tilvalg til musikværkstedet. Sigrid havde lært sig selv at spille et musikinstrument og lært sig at arbejde med pc'ere. Det var hendes it-kompetencer, som fik hende til at overveje at skifte til netop musikværkstedet:

Vi har en musiklinje på min produktionsskole. Der prøvede jeg at gå hen og tænkte: Det kan være, jeg kan være her og lege med lidt it.

Sigrid forklarer om det videre forløb på produktionsskolen:

Så hoppede jeg over på musik, jeg får det der pusterum, og jeg finder ud af, at jeg kan ikke tage en uddannelse... så jeg skal på EGU. Så vi snakkede om, at jeg måske skulle rykke tilbage til træ, og det var jeg meget imod til at starte med, fordi jeg vidste godt, hvad der ventede mig.

Når Sigrid fortæller om skiftet til musikværkstedet, så fortæller hun ikke om det faglige indhold, eller om hvordan hun oplevede at arbejde med musik på musikværkstedet. Derimod giver hun udtryk for,

at musikværkstedet blev et *pusterum* for hende, det vil sige et *pusterum* fra de sociale belastninger, det var for hende at være i træværkstedet med det *kæmpe drama*, som udspillede sig der, og som hun *blev hevet ind i*.

Uddannelsen på produktionsskolen er erhvervsforberedende, og det fremgår af Sigrids fortælling om musikværkstedet, at der bliver talt om hendes uddannelses- eller beskæftigelsesmæssige fremtid. Sigrid fortæller, at hun selv finder ud af, at *jeg ikke kan tage en uddannelse, så jeg skal på EGU*. EGU var på det tidspunkt en individuelt tilrettelagt erhvervsgrunduddannelse, hvor hovedparten af uddannelsen består af praktikophold på forskellige virksomheder. Det fremgår ikke af fortællingen, hvorfor Sigrid ikke kan søge direkte ind på en erhvervsuddannelse, som hun jo kunne efter folkeskolen, og hvorfor hun *skal* på en grunduddannelse med et overvejende praktisk indhold. Det lyder ikke helt som om, det er Sigrids egen beslutning, at hun skulle starte på EGU: *så jeg skal på EGU*. Faglærerens opfordring til, at Sigrid skal vende tilbage til træværkstedet hænger sammen med, at hun skal starte på EGU. Sigrid fortæller, at *jeg var blevet lovet en læreplads*. Sigrid beskriver ikke skiftet tilbage til træværkstedet som frivilligt:

Da de så hørte, jeg havde prøvet at søge en EGU som tømrer, så blev jeg smidt væk derfra, fordi de mente ikke, at så skal jeg være der [på musikværkstedet].

Da faglærerne på musikværkstedet hører, at Sigrid allerede har søgt en læreplads og er blevet stillet i udsigt, at hun kan få en læreplads og påbegynde en erhvervsgrunduddannelse inden for træområdet, så mener lærerne, at så skal hun tilbage til træværkstedet. Lærerne ser det som en realistisk mulighed, at Sigrid kan få en uddannelse inden for et område, som hun dels har arbejdet med på erhvervsuddannelsesskolen og dels har arbejdet med på produktionsskolen. Men Sigrid betragter det som, at *hun blev smidt væk* fra musikværkstedet. Forløbet viser, at faglærerne mener, at Sigrid kan gennemføre uddannelsesforløbet i træværkstedet og viser måske også, at de ikke mener, at musik peger i retning af et fremtidigt arbejde for hende. Sigrid er *meget imod* at vende tilbage til træværkstedet, *fordi jeg vidste godt, hvad der ventede mig*. Igen er det ikke faget eller det faglige, der får hende til at være imod at vende tilbage til træværkstedet, men frykten for, *hvad der ventede hende*, hvis hun vendte tilbage. Her er det nok de sociale relationer og følelsesmæssige belastninger ved at vende tilbage til de andre elever, som skræmmer hende. Men da hun var blevet lovet en læreplads, og da hun efter Sigrids egen opfattelse *blev smidt væk* fra musikværkstedet, så havnede Sigrid tilbage på træværkstedet.

Future camp: Det var meget mere end hvad der blev beskrevet

Da Sigrid blev tilbudt at deltage i en Future camp i JUMP-projektet, så meldte hun sig til med det samme. Hun fortæller om motiverne for at melde sig til Future campen:

Det startede med, at jeg egentlig bare ville væk fra mit værksted. Der er lidt for meget drama lige nu, og så tænkte jeg, at det lød som en mini vacation, så det tænkte jeg, at det ville jeg da gerne prøve.

Da Sigrid blev tilbudt at deltage i Future campen, skete det på et tidspunkt, hvor der på træværkstedet, hvor Sigrid arbejdede, fandt et drama sted mellem et kærestepar, som var gået fra hinanden, og som Sigrid var blevet involveret i. Det ville Sigrid *bare væk fra*. Desuden lød Future campen i hendes ører som en miniferie, og det kunne hun godt tænke sig.

Da Sigrid så er på Future campen, så finder hun dels strategier for at håndtere undervisningssekvenser, hvor hun *skal sidde og lytte*, og dels finder hun ud af, at der også er meget mere spændende og

interessant undervisning, end hun havde forventet:

Skide være med, at jeg skal sidde og lytte og så noget, altså jeg sidder i en hytte for mig selv uden, der er pædagoger, der overvåger mig eller noget lignende. Det er meget befriende. Men det viste sig så, at det var meget mere, end hvad det blev beskrevet som, og det var meget spændende lige pludselig. Der er selvfølgelig nogen gange, man sidder med det tunge stof og tænker: Om lidt så falder jeg altså i søvn. Der er nogen tidspunkter, jeg har tænkt: Frem med telefonen ellers så sover jeg, så hellere lige få en skideballe, men ellers så er det spændende og se, hvad folk har fået ud af tingene og sidde og diskutere tingene, for eksempel den der negative fase, den synes jeg var interessant, fordi man kunne godt mærke stemningen, hvor sure folk de blev, når man bare fik lov at pumpe med alt det negative, man har.

Sigrid er ikke meget for undervisning, hvor hun skal *sidde og lytte*. Men det gjorde ikke noget, for den del af undervisningen kunne hun håndtere ved at gå ind i sig selv, *sidde i en hytte for mig selv*, og det kunne hun gøre uden, at der som i dagligdagen er lærere, som *overvåger* hende. Det oplevede hun som meget befriende. Selv om der på campen er undervisning, som er *tungt stof*, hvor hun er ved at *falde i søvn*, og hvor hun godt kunne tænke sig få fat i sin telefon, så oplever hun, at campen rummede *meget mere, end hvad der blev beskrevet på forhånd, og det var meget spændende lige pludselig*. Her fremhæver Sigrid især, at det var *spændende at se, hvad folk har fået ud af tingene* i de forskellige værksteder og *[at] sidde og diskutere tingene*.

Blandt positive oplevelser på Future campen, så fremhæver Sigrid kritikfasen i det fremtidsværksted, som blev gennemført på campen. I kritikfasen fik de danske og tyske elever muligheder for at komme frem med kritikker i forhold til værkstedets tema 'Det gode liv og det gode arbejde i regionen'. Kritikfasen blev fulgt af en visionsfase, hvor eleverne kunne komme med visioner i forhold til temaet 'det gode liv og arbejde i regionen', og denne fase blev fulgt af en realiseringsfase, hvor der blev arbejdet med realisering af de ideer, som de danske og tyske elever kom frem med. Men Sigrid fremhæver kritikfasen, hvor hun lægger mærke stemningen blandt eleverne, da de fik lejlighed til at komme frem med de kritikker, som de havde af deres aktuelle hverdagsliv, og *hvor sure de blev*. Sigrid registrerer, hvor meget (indestænget) vrede eller surhed, de danske og tyske elever havde i sig, da de fik lejlighed til at *pumpe ud med alt det negative*.

Sigrids egen kritik gik blandt andet på den nedskæring, som regeringen tidligere på året havde foretaget af den ydelse, som produktionsskoleelever modtager for at gå på produktionsskolen. Hun fortæller om de konsekvenser, det har haft for hende, at regeringen med et slag (næsten) halverede den ydelse, som produktionsskoleelever modtager for at gå på uddannelsen:

Hvis ikke jeg går på produktionsskole, så får jeg ikke penge til at overleve... så dykker man bare lige halvdelen af prisen [uddannelsesydelser]... Så de kan ikke give os flere penge end 1700 om måneden, og det er meget svært at få råd lige pludselig til tøj, i hvert fald i min branche fordi jeg er tømrer, og arbejdstøj det er ikke billigt, og specielt ikke hvis du har den størrelse, jeg har, og så har jeg nogle forsikringer, fordi jeg bliver ikke forsikret mere [gennem forældrenes forsikring]. Det koster desværre meget, når man er så ung... Så har jeg min knallert forsikring, og jeg skal selv sørge for, at jeg kan overleve. Det behøver ikke være madmæssig, for det får jeg fra kommunen, men så noget med: Har jeg lyst til en eller anden dag og tage ud i byen og hygge mig med nogle venner, så kan jeg ikke gå ud og købe mig, ja hvad fanden kan

jeg bruge [som eksempel]: Nu bruger jeg ikke noget makeup, men lad os tage det som eksempel: Jeg kan ikke købe en mascara, hvis det nogensinde var det, jeg ville. Det koster 400 kroner at få et lille stykke stof med farver til at brodere på, så jeg har ikke råd til mine hobbyer mere. Karate skulle jeg også selv betale, og det er altså 1000 kroner for et halvt år, det vil sige, det er en månedsløn. Jeg er eliteudøver, eller jeg er grøn bælte, så er det er ikke elite endnu, men jeg er tæt på at være elite, fordi at jeg træner så meget som jeg gør. Jeg stoppede for... der kollapsede alt min økonomi. Der kunne jeg simpelthen ikke betale min karate mere.

Sigrid fortæller, at den voldsomme nedskæring i den ydelse, som produktionsskoleelever modtager, når de går på uddannelsen, har haft store konsekvenser for hende. Det er blevet svært for hende *lige pludselig* at få råd til det arbejdstøj, som hun som tømrer går i. Hun skal betale til forsikringer, og hvis hun har lyst til at tage ud og hygge med venner i byen, så må hun give afkald på at købe andre ting. Hun har måttet opgive sine hobbyer, f.eks. at brodere, fordi hun ikke længere har råd til stoffet, og hun har måttet opgive at gå til karate, fordi det med den ydelse, hun modtager, nu koster en hel månedsløn. Nedsættelsen af ydelsen har haft store konsekvenser for Sigrids hverdagsliv, både økonomisk og socialt. Hun skal prioritere mellem at gå ud med vennerne eller købe arbejdstøj eller andet, hun brug for, og hun har måttet opgive at deltage i organiserede sportsaktiviteter som f.eks. karate. Det var regeringens nedskæringer og de konsekvenser, som nedskæringerne har haft for Sigrid (og de andre danske elever), som hun fik lejlighed til at give udtryk for i kritikfasen i fremtidsværkstedet på Future campen, og hvor hun oplevede, at ikke bare hun selv, men mange tyske og danske elever havde stærke kritikker af deres situation og aktuelle liv, og hvor hun hørte, *hvor sure folk de blev, når man bare fik lov at pumpe med alt det negative, man har*. Sigrid fortæller ikke om de andre faser i fremtidsværkstedet, hvor elevernes visioner om et godt liv og et godt arbejde, blev bragt frem i værkstedet, eller om fasen, hvor eleverne arbejdede med realisering af ideer og projekter, som kunne forbedre deres situation. Det er kritikfasen og de kollektive kritik, som kom frem i denne fase, som har gjort et stort indtryk på Sigrid.

På Future campen kunne eleverne vælge mellem at deltage i 3 forskellige praktiske værksteder: Et musikværksted, en cykelworkshop hvor eleverne arbejder med at bygge cykelhjul med forskellige typer opspændinger af eger samt et zentangle-værksted hvor eleverne introduceres til Zentangle-tegnemetoden og tegner mønstre og illustrationer. Sigrid valgte musikværkstedet. Sigrid synes, at det bedste ved Future campen, var at deltage i musikværkstedet:

Den fedeste aktivitet, det er musik. Det er fordi, jeg får lov at slå mig løs. Det kedeligste, det er sidde ned og lytte. Det kan jeg ikke, der har jeg for meget krudt i bagdelene, der vil jeg hellere: Kan vi ikke rejse os op og lave katten efter musen eller gå rundt om bygningen eller et eller andet, bare lidt mere gang i møget.

Sigrid synes, at musikværkstedet var *den fedeste aktivitet*, fordi hun her kunne slå sig løs. Hun understreger igen, at hun synes, det er kedeligt at *sidde ned og lytte*. Der skal ske noget fysik, *et eller andet, bare der lidt mere gang i møget*.

Sigrid har også et bud på, hvad man kan gøre, hvis det begynder at *blive lidt kedeligt* i værkstederne på future campen:

Der kunne man... bare peppe den op på max. Det var det, vi gjorde inde hos os [på musikværkstedet] til sidst. Der sagde vi: Så øver vi nu, og så giver vi den også bare

fuld skrald.

Sigrids holdning er, at hvis det begynder at *blive lidt kedeligt* i værkstederne, så må eleverne *peppe den op på max*, dvs. virkelig arbejde med tingene. Sigrid henviser til, at de gjorde de i musikværkstedet, hvor eleverne sagde til hinanden: *Så øver vi nu, og så giver den bare fuld skrald.*

Sigrid valgte musikværkstedet, fordi hun interesserer sig for musik, og fordi det var et værksted, hvor *jeg får lov til at slå mig løs*. Men hun er også opmærksom på, hvordan de andre elever har det på future campen, og da hun oplevede, at *der var nogen*, der ikke gad de tre værksteder, så synes hun, at der skulle have været flere praktiske workshops, som eleverne kunne vælge imellem:

Der kunne godt lige være 2 mere. Det kunne være sådan en idræts-svømme noget. Der kunne i hvert fald godt være lidt større udvalg, for der var nogen, der tænkte: Jeg gider ikke musik, jeg gider ikke lege med hjul, jeg gider ikke tegne, hvor har vi noget med at bygge?

Sigrid valgte musikværkstedet, men synes, at der *godt lige* kunne være 2 værksteder mere at vælge imellem. Hun peger på, at der kunne være et idræts-svømmeværksted, hvor de muligheder, der var på campen for at svømme både i havet og i svømmehallen blev udnyttet, eller der kunne være et værksted inden for byggeri.

Sigrid reflekterer over, hvad formålet med Future var, og hvorfor campen gennemføres på et feriecenter:

Det er nok at få os lidt væk fra vores normale hverdag. Nu mig som tømrer, jeg får ikke mulighed for at spille musik der, hvor jeg er, så kan det også være en mulighed for mig at komme væk og så lære noget om musik, noget om cykel eller noget om zentangle. Tegne kan jeg godt, men zentangle den kan jeg ikke. Det er simpelthen for mønstret til mig, jeg skal have lov at tegne efter et billede, jeg ser. Men med musik, der var det sådan for mig, at der fik jeg lov til at slippe mit tømrer-jeg og så bare stille mig til at spille, og det havde jeg bare trængt til længe, for jeg får ikke tid til det, når jeg kommer hjem fra arbejde. Der er jeg normalt bombet og skal til at gøre rent, og der er så meget, jeg skal se til, så jeg har ikke tiden mere, så det var sådan fedt, der er musikworkshop, så er det her, jeg melder mig til, så det var et dejligt pust at komme væk fra det, jeg er vant til.

Da Sigrid hørte om muligheden for at deltage i en Future camp gennem JUMP-projektet, så meldte hun sig til. Da hun så kommer på campen, så tænker hun over, hvad formålet med at gennemføre campen er. Hun tænker, at formålet er, at eleverne skal have mulighed for at komme væk fra deres *normale hverdag* på skolen, og at de skulle have mulighed for at *lære noget* andet. Blandt de tre værksteder, eleverne kan vælge mellem, så valgte Sigrid Zentangle-tegneværkstedet fra. Zentangle-tegninger var *simpelthen for mønstret* for Sigrid til, at hun ville vælge det værksted. Men musikværkstedet tiltalte Sigrid. Hun har i en periode arbejdet på skolens musikværksted, og hun har tidligere spillet musik derhjemme i sin fritid. Sigrid siger, at det at spille musik, havde hun *bare trængt til længe*, fordi hun hverken orker eller har tid til at spille musik i sin fritid. Musikværkstedet gav Sigrid mulighed for at slippe sin identitet som tømrer, sit *tømrer-jeg*, for en stund. Sigrids synes, at det var *et dejligt pust at komme væk fra det*, hun var vant til, tømrer-identiteten og træværkstedet på skolen, og at *lære noget om musik*.

Sigrid synes, at hun på campen har fået nogle *fede, faglige kompetencer* i forhold til musik:

Jeg har fået nogle fede, faglige kompetencer angående musik. Jeg har egentlig lært at spille en Volbeat sang [dansk metalband], så nu kan jeg gå hjem og så spille den derhjemme og sige: Prøv og se hvad jeg kan. Det, synes jeg, er fedt.

Sigrid ville ønske, at Future campen ikke kun varede en uge, men varede en uge mere:

Jeg ønsker ærlig talt, at den her camp varede i hvert fald en uge mere, også fordi så havde man lært de andre tyskere lidt bedre at kende og var begyndt at snakke med dem.

Sigrid fortæller, at det først var den næstsidste dag på campen, at *vi rent faktisk alle sammen snakker sammen*, og så er der kun en dag tilbage, *inden vi rejser herfra*. Sigrid fortæller, at der er nogen, der savner at komme hjem:

Jeg ved godt, at der måske også er nogle lærere, der savner deres familie, men mange af os ønsker lige at blive her lidt mere, fordi det er så hyggeligt. Vi kan også godt mærke, vi er trætte, fordi vi er så meget på med hinanden, men der kan man jo altid bare sige: Nu er det lørdag, nu ligger jeg bare i sengen.

Sigrid erkender, at der er nogen, der savner deres familie, *også lærere*, men hun giver udtryk for, at der også er mange af eleverne, der *ønsker lige at blive her lidt mere, fordi det er så hyggeligt*. Sigrid erkender også, at der er mange af eleverne, som den næstsidste dag er trætte, fordi eleverne har så meget kontakt med hinanden hele tiden: *Vi er så meget på med hinanden*. Men trætheden bekymrer ikke Sigrid. Når man er kommet træt hjem fredag, så man kan man jo blive liggende i sengen om lørdagen og sige til sig selv: *Nu er det lørdag, nu ligger jeg bare i sengen*.

Sigrid nævner endnu en personlig kompetence, hun har fået på campen:

Så har jeg fået en personlig kompetence med, at selvom jeg ikke har snakket så meget tysk igennem halvandet år, to år nu, jamen, så kan jeg stadig godt finde nogle af gloserne frem, snakke med dem.

Sigrid opdagede på campen, at selvom det var 2 år siden, hun har haft tysk i skolen, så kunne hun *stadig godt finde nogle af gloserne frem og tale med dem*, de tyske elever. Det havde Sigrid ikke regnet med, at hun kunne.

Sigrid havde heller ikke regnet med at få et venskab, men det fik hun:

Jeg har alligevel fået skabt mig et venskab med en altså. Vi er endda lige blevet venner på Facebook, skriver lidt sammen nu, så det, synes jeg, er fedt, for det plejer jeg aldrig at gøre. Jeg plejer ikke bare sådan at gå hen og blive venner med folk. Jeg ser dem altid lige an, ser sådan: Er du noget, jeg skal være venner med, og hvis du er det, så fair nok, så lad os da være venner, og her der gik der ikke meget mere end to dage, så snakkede vi jo fandeme sammen, som kunne vi aldrig slippe hinanden igen.

Sigrid fortæller, at hun ikke plejer at få venner. Hun plejer at skulle skal se folk an, men her *gik der ikke mere end to dage*, så var de venner, også på Facebook, og *så snakkede de sammen*, som kunne

de aldrig slippe hinanden igen.

Da Sigrید meldte sig til Future campen, var der tale om et fravalg af træværkstedet med dets sociale dramaer samt et ønske om en miniferie. Men Future campen viste sig så at være *meget mere, end hvad det blev beskrevet som, og det var meget spændende lige pludselig*. Sigrید fik *fede, faglige kompetencer* inden for musik. På de få dage på campen lærte hun bl.a. at spille en sang, som hun også spiller derhjemme, og som hun er stolt af at kunne spille: *Prøv og se hvad jeg kan*. Sigrید var glad for at kunne slippe sit *tømmer-jeg'et* for en stund og lære nogle andre ting. Det gik også op for Sigrید, at hun stadig kan nogle tyske gloser og kunne snakke med de tyske elever. Desuden fik hun etableret et venskab, hvad hun heller ikke forventede eller plejer at gøre. Endelig gjorde hun sig den erfaring, at de danske og tyske elever havde mange og stærke kritikpunkter i forhold til det hverdagsliv, dvs. det skole- og fritidsliv, som de levede. Hun oplevede *hvor sure folk de blev, når man bare fik lov at pumpe med alt det negative, man har*.

Sigrید ville ønske, at Future campen havde varet i dobbelt så lang tid, og hun havde også forslag til, hvilke ekstra værksteder, der kunne etableres på campen.

Praktik i Tyskland: Væk fra Danmark og se hvad der var af muligheder

På Future campen, hvor Sigrید var sammen med både danske og tyske elever, blev hun præsenteret for muligheden for at komme i praktik i Tyskland. Hun fortæller om de overvejelser, hun gjorde sig:

Og der tænkte jeg: Ja, det kunne jeg jo egentlig godt prøve. Tænkte, nu kommer jeg væk hjemmefra og prøve lige at klare mig selv på egen hånd i et fremmed land, hvor jeg ikke kan snakke med nogen, bare væk fra Danmark og se, hvad der var af muligheder.

Da Sigrید bliver præsenteret for muligheden af at komme i praktik gennem JUMP-projektet, vækker det umiddelbart hendes interesse: *Ja, det kunne jeg jo egentlig godt prøve*. Hun giver tre grunde til at tage i praktik i Tyskland. For det første giver det Sigrید mulighed for at komme *væk hjemmefra og væk fra Danmark*. For det andet vil Sigrید *prøve lige at klare mig selv på egen hånd i et fremmed land, hvor jeg ikke kan snakke med nogen*. For det tredje vil hun gerne se, hvilke muligheder der er i Tyskland, og hermed mener hun formentlig hvilke uddannelses- og jobmuligheder, der er i Tyskland.

Sigrید har haft tysk i folkeskolen, men behersker ikke længere tysk, for, som hun siger, *når man ikke rigtig bliver ved med at bruge det, så dør det bare lidt til sidst*. Hun forklarer, at hun støder ind i tyskere, men *det sker ikke så tit, og når de kommer herop, så har de noget med noget engelsk at gøre... [og] så svarer jeg pænt tilbage på engelsk*. Sigrید får ikke øvet sit tyske, bl.a. fordi hun kan noget engelsk, og de tyskere, hun tilfældigt møder, også kan tale engelsk. Selv om hun blev overrasket over, at hun kunne tale med de tyske elever på Future campen, så synes hun ikke, at hun lærte noget tysk, som hun kunne bruge under et praktikophold i Tyskland.

Selv om Sigrید beskriver Tyskland som *et fremmed land*, hvor hun *ikke kan snakke med nogen*, så har hun ingen betænkeligheder ved at tage til Tyskland, hverken fagligt eller socialt. Hun har selvtillid og mod på at *prøve lige at klare sig selv på egen hånd i et fremmed land*, hvor hun *ikke kan snakke med nogen*.

Sigrیدs interesse for at komme i praktik i Tyskland endte med en aftale om, at hun kunne komme i praktik i en uge på træværkstedet på en tysk produktionsskole.

Inden Sigrid skulle i praktik på skolen, besøgte hun den sammen med 3 andre elever. Det, Sigrid umiddelbart lagde mærke til, var, at skolen ikke var så stor:

Der var ikke så mange elever, der var 70. Og så gå fra 200 til lige omtrent de 70-90, det var sgu underligt.

Sigrid er ryger. Hun registrerede, at der var et rygeskur på skolen i Tyskland:

Det kunne jeg meget godt lide, at der havde man ét skur på skolen, du gik ud og røg på. Der var ikke flere steder, der var ét. På en eller anden form så kunne vi også godt her i Danmark for eksempel lave sådan nogle rygeskure, hvor vi allesammen blev samlet ét sted.

Sigrid kunne godt lide, at rygerne havde et sted, hvor de kunne mødes. Sådan et fælles mødested for rygere, kunne Sigrid godt tænke sig på skolen i Danmark.

Da Sigrid skulle begynde i praktik, blev hun kørt i bil ned til skolen i Tyskland:

Kjell fra træ [faglærer], øh og 2 af eleverne derfra ville med ned og se, så jeg blev kørt derned, og det var meget fedt. De var med helt henne og få rundvisning og det hele, fordi Kjell har jo aldrig været der, så han vil rigtig gerne se det.

Sigrid var glad for, at hendes faglærer og to andre elever fra træværkstedet kørte hende ned til produktionsskolen i Tyskland. Men Sigrid var også meget nervøs for at begynde på skolen:

Kjell kunne jo også godt se på mig, at jeg var rigtig bange, for jeg kan ikke lide nye mennesker, øhm, så han måtte også ind og sige til mig: Du skal nok overleve, bare rolig.

Faglæreren på værkstedet havde på forhånd bestemt, at Sigrid i løbet af de 5 dages praktik skulle fremstille en bænke: *Jeg fik at vide, at den skulle jeg lave.* Sigrid var nysgerrig på, hvad hun skulle lave efter, at hun havde lavet bænken:

Og så spurgte jeg jo så, hvad nu hvis jeg er færdig? Faglæreren svarede: Det blev jeg aldrig. Så tænkte jeg: Ja, ja, øh, og så spurgte jeg ham så: Hvad nu hvis jeg bliver færdig, skal vi vædde for sjov? Ej, det havde han ikke lyst til, men han ville love mig, at jeg blev ikke færdig. Okay, 2 dage efter der stod bænken færdig. Det eneste, jeg sådan set lige manglede, det var at hamre 1 søm i – SMOK, så sad den der!

Sigrid fortæller, at der *egentlig ikke* var nogle faglige udfordringer for hende i forhold til at lave bænken. Hun forklarer også, at grunden til, at hun fremstillede bænken på to dage, var, at hun ikke kunne tale med de andre elever:

Jamen også fordi at, jeg kan jo ikke snakke med nogen. Havde jeg nu kunnet snakke med dem, så havde jeg fandeme også været 5 dage om den, men her koncentrerer du dig simpelthen om at lave den der bænke, fordi der var jo ikke så meget andet, jeg kunne.

At Sigrid mod forventning fremstillede bænken på kun 2 dage, gav ifølge Sigrid nogle problemer i forhold til arbejdet i træværkstedet. Sigrid fortæller:

Efter to dage så var jeg færdig med den bænke, og han [faglæreren] kunne ikke rigtig sætte mig til mere. Så mente han, at jeg skulle slibe videre på det her stykke træ. Og jeg prøvede at forklare på engelsk, at 'nej, for jeg vil gerne have, at det er rough'. Det skal være dejlig rough, sådan at jeg har noget at kunne glæde mig over. Og så siger han: 'Men så skal du male den i hvert fald', og så siger jeg: 'Nej, den er flot nu'. Så fik jeg at vide, at 'nej, du skal male den', og så besluttede jeg mig bare for at gå

ud og male den i funky farver, så der er orange, der er sort, og der er blå og sådan lidt på.... Og så står der på dansk oven på den. Så kiggede han længe på mig og spurgte: 'Hvad står der?'. Og så står der, sagde jeg: 'Slå dig bare ned'.

Sigrid har sine meningers mod. Hun accepterer ikke uden videre alt, hvad den tyske faglærer beder hende om. Sigrid ville gerne lave en bænk, men da faglæreren beder hende om at slibe træet, så argumenterer hun for, at hun gerne vil have, at træet fremstår *dejlig rough*. Da faglæreren så i stedet beder hende om at male bænken, så er hun heller ikke med på det. Men her får hun så i utvetydige vendinger at vide, at det skal hun. Sigrids reaktion er (lidt rebelsk), at hun så maler bænken *i funky farver* og skriver en sætning på dansk på bænken, som faglæreren ikke kan gennemskue betydningen af. Sigrid vil gerne arbejde med træ, og hun ville gerne have haft en ny opgave for de resterende 3 dage, men slibe- og malearbejdet var hun ikke meget for.

Sigrid giver i det hele taget udtryk for, at det meget svært at kommunikere med faglæreren, når hun havde brug for hjælp:

Fordi hvis nu jeg stod og skulle lave en bænk i træ. Det var fandeme svært at kommunikere med ham chefen, for det var sådan lidt 'I need help'!

Sigrid synes i det hele taget, det var svært at kommunikere med nogen på værkstedet:

Ud over de små gloser tysk jeg kan, og øh det engelsk jeg kan, og det var virkelig svært bare at finde nogen, der kan engelsk, der hvor jeg var.

En dag fandt Sigrid ud af, at der var en anden pige på værkstedet, som kunne dansk. Sigrid fortæller:

Det var meget chokerende, fordi jeg troede, hun kun kunne tysk, så kigger hun på mig og siger: 'Nej, jeg kan også dansk sådan lidt.' Fuck, kan du dansk? Det tog mig lige by surprise det der. Der var vi halvvejs igennem forløbet. Det var sådan lidt: Gud, ej hvor sjovt!

Det betød, at Sigrid kunne få lidt hjælp af den anden pige på værkstedet, når der var sprogvanskeligheder. Sigrid fandt så ud af, at der også var andre elever på skolen, som kunne tale dansk: *Jeg var så heldig, der var 5, der kunne snakke dansk.*

Uden for skolen, i fritiden, fandt Sigrid dog ikke nogen, som hun kunne tale med, heller ikke på det kollegium, som hun boede på. Det gjaldt også de pædagoger, der var på kollegiet:

Fordi jeg bryder mig sgu ikke helt om at være dernede, også fordi de der, øh pædagoger, der var der, de kom hverken og snakkede til mig eller noget. Man sad bare ved et bord for sig selv. Der var ikke nogen, der ville snakke med dig. Det var ligesom i de der highschool film, man engang imellem ser, hvor der sidder ham der nørdenovre i hjørnet for sig selv og det, han er for nørdet. Det var virkelig sådan, man havde det, og man tænkte bare, okay highschool musical is on, altså.

Sigrid følte ikke, at der var nogen, der ville tale med hende, heller ikke det personale, som var på kollegiet. Hun sammenligner sig med *ham nørden* i en *highschool film*, som sidder *ovre i hjørnet for sig selv*, og som ingen vil tale med, fordi *han er for nørdet*. Hun brød sig ikke helt om at være dernede i Tyskland, og forventede tydeligt, at personalet på kollegiet ville komme og tale med hende. Sigrid kontaktede ikke selv det personale, der var på stedet.

Sigrid savnede sin far og Danmark, mens hun var i praktik: *Fordi det var sådan lidt med, at jeg savnede min far, så det var sådan lidt. Sigrid ringede til sin far: Han kunne godt høre, at jeg savnede Danmark utåleligt meget, jeg savnede det helt sikkert.*

Sigrid holdt sig tilbage med at ringe, fordi det var dyrt at ringe til Danmark:

Fordi det der internet der, det havde jeg ikke lyst til selv at betale for. Jeg har allerede en telefonregning på plus i hvert fald en 150 kroner for det forbrug, jeg havde i Tyskland, da jeg skulle ringe rundt. Og køkkenet, det havde ikke signal til, at jeg kunne ringe hjem.

En uge inden Sigrid tog til Tyskland, ringede hun til sit telefonselskab for at ændre sit abonnement:

Jeg tænkte, at T [telefonselskabet] nok kunne hjælpe mig, så jeg ringede jo om fredagen og siger: Kan I ikke lige gøre det på det her abonnement: Næh, der er en uge tilbage, og det gider vi sgu ikke hjælpe dig med. Nå, men fuck da jer.

Sigrid var vred over, at hendes telefonselskab ikke ville ændre abonnementet, så hun kunne ringe billigere fra Tyskland i den uge, hun var i praktik.

Sigrid synes, det var dårligt, at der kun var begrænset internetforbindelse på kollegiet:

Når du så boede på Wohnheim, du kan ikke noget af sproget, der er ikke nogen, der kan snakke dansk, engelsk til dig eller sådan gebrokkent tysk og forstå, og man kun har sin computer uden internet.

Sigrid havde forventet, at sprogveskkeligheder kunne blive en udfordring. Men Sigrid havde ikke forventet, at der var så begrænsede muligheder for bruge internettet:

...i hvert fald to årtier, de stadig er bagud (griner). Det er simpelthen så skide komisk, fordi for mig for eksempel der er sådan et årti, det er jo meget, hvor far, han er sådan lidt, det er jo lige lidt altså. Det er ikke. Jeg er opvokset i den generation, hvor sådan noget her [mobilen], det skal man have i hånden hele tiden, ellers så dør baby. Selvfølgelig så har de [eleverne] jo den helt nyeste Samsung, den helt nyeste øh Apple og hele moletjavsens, men kom det til internet, så var der ikke free wifi overalt, som vi har i Danmark. I Danmark for eksempel, der har de her free wifi, så længe du bare kender koden, så skal du ikke betale for det. På diverse restauranter der kan du bare sige: Duk – internet. Så det var meget sjovt at se, hvordan wifi-forskellen var.

Sigrid fik lejlighed til at sammenligne priserne på telefon og internet med en elev, Oskar, som var Sigrids jobpartner på værkstedet:

Han gav, jeg tror, det var lige omkring 300 kr. om måneden for sit internetforbrug på telefonen, og jeg tænker: Orh ja, hold da lige op mand. Jeg giver 250, ja 200 kroner for 100 gigabyte net, øh Facebook gratis, YouTube gratis, øh fri ring og sms og mms, og nu skifter jeg ned til 120 i stedet for i prisen, så har jeg fri wifi overall, altså. Det er sygt, deres internetforbrug dernede, hvis det kommer op på de 300.

Sigrid var blevet advaret om hjemmefra, at internettet ikke var så godt:

Jeg kan godt huske, at min lærer sagde noget om, at de var stadig lidt bagud, men jeg havde ikke regnet med, at de var så langt bagud... Jeg tænkte: Skide være med

det, fordi altså, jeg skal kun læse, og der har jeg ikke så meget imod, at det er lidt dårligt. Men jeg fik ikke noget at vide om, at der ikke var noget internet... Der var der kun internet et sted. Det var i køkkenet. Det vil sige, når du så skulle have aftensmad og morgenmad og frokost, så var det der, du kunne få internet, og kun der. Og med 5 film liggende på, så bliver det edderperkeme en lang uge, fordi når klokken rundede 5, og man har spist aftensmad, så var der 6-7-8-9-10-11-12, og hvis man lige var lidt længere oppe, så man sad bare til sidst: Det, det bliver en lang aften nu.

Sigrid kedede sig om aftenen og mener, at hendes skole skulle havde advaret hende tydeligere om, at der slet ikke var noget internet, så hun kunne forberede sig bedre på, hvad hun skulle lave om aftenen i Tyskland:

Sådan nogle ting skal, altså, skal man simpelthen have i orden på forhånd og vide det. Det er jo fint nok, at der ikke rigtigt er noget internet, fordi vi skal også kunne leve uden internet, men nogen advarsler om, at du skal nok have noget med til at underholde dig, specielt hvis ikke du kan det tyske sprog, så havde det også været helt fint for mig.

Sigrid skulle ikke selv sørge for aftensmad:

Jeg skulle slet ikke sørge for mad selv, det var inkluderet. Der var ikke noget, jeg skulle betale overhovedet.

Men det var ikke alt den mad, som blev serveret, som Sigrid kunne lide:

Deres mad, det var fint, det var spiseligt men... Vi fik altid rester fra frokosten af, så hvis ikke jeg kunne lide frokosten, så kom jeg ikke ned... Og man kunne godt mærke det der, også fordi hvis man skulle i byen og sådan noget og have noget mad, så var der i hvert fald et kvarters gågang. Der var sådan en 12 minutters gågang til Edeka, deres supermarked, det var sådan lidt, jeg er ærlig talt sulten nu, hvad er der til aftensmad, for jeg gider ikke gå.

Men Sigrid fik også erfaringer med at spise retter, som smagte anderledes end i Danmark:

Jeg er normalt ikke kræsen med mad, men det var bare det, den havde sådan en underlig smag, og det var meget underligt i forhold til, hvad er det for en smag, vi er vant til herhjemme. De havde sådan en form for lasagne, hvor i stedet for kød, så var det sådan noget tofu eller sådan noget lignende, eller der var i hvert fald ris i, opdagede jeg, og der sad jeg også bare sådan lidt, det er en meget underlig smag for mig det her, det smager okay, lad os fortsætte... Altså det havde også bare sådan en grufuld lugt. Det havde jeg oplevet en af dagene, der havde vi mad, der bare havde sådan en grusom lugt, og jeg tænkte: Nå, det får jeg aldrig ned, det der, og der måtte jeg til sidst sidde og tænke: Det er jordbær, og det smager da godt, men det bare lugter så klamt.

Sigrid fik nogle nye erfaringer med mad. Hun fik mad, som indeholdt andre ingredienser, havde en anden smag eller lugtede anderledes, end hun var vant til hjemmefra. Hendes konklusion på madoplevelserne i Tyskland var: *Det var fint, det var spiseligt, men.*

Sigrid var stillet i udsigt, at hun måske kunne få den bænke med hjem, som hun lavede. Men hun måtte opgive at få bænken med hjem: *Jeg havde ikke plads til den i toget.* Muligvis vil nogle af lærerne på produktionsskolen tage bænken med fra Tyskland til produktionsskolen. Sigrid siger, at *så kan jeg komme ud og hente den, eller også så kan den blive stående her på skolen og hygge sig.*

Sigrid synes, at elevgruppen på skolen i Tyskland var som på skolen i Danmark:

Der var de samme jackass, de samme søde mennesker, og de samme almindelige mennesker, så der var sgu ikke så meget til forskel.

Derimod oplevede Sigrid, at der var stor forskel på forholdet mellem lærere og elever på skolen i Danmark og i Tyskland:

Du sagde jo ikke hinanden ved fornavn, det var jo ved efternavn, øhm, der sagde du jo ikke bare for eksempel Sasha eller Marie eller sådan noget, så hedder det jo Fru Jørgensen eller... Hos ham jeg var hos, der hed det Hr. Carlin, det var fandeme sjovt... Man har respekt for hinanden... Der var også nogle gange, hvor de, det var øh den sidste dag, jeg var der, der holdt vi lige et møde med mig og Carlin, øhm og der var nogen, de ville allerede gå til frokost, og der står han [faglæreren] og siger: 'I kan godt gå tilbage, kom, tilbage nu', og det var sådan lidt, havde det været os [i Danmark], havde vi bare skredet, altså: Vores frokostpause den ligger nu, så vi skal gå. Her der ventede man bare på, at han gav sagde ja, gav lov, og så da man stod sådan lidt: Men vi har frokost. 'Ja ja, men jeg har ikke sagt, I må - smut!' - De er nok lidt mere vant til, at eleverne gør, hvad de siger dernede.

Sigrid registrerede mange forskelle mellem, hvad der er tilladt på skolen i Danmark, og hvad der er tilladt på skolen i Tyskland, og forskelle på forholdet mellem lærer og elev. Hun konstaterer at *der er mere respekt for hinanden* i Tyskland: Man kalder ikke læreren ved fornavn, men skal sige hr. og fru og kalde læreren ved efternavn. Sigrid fortæller, at hun *2 gange* kom til at kalde læreren ved fornavn. Resultatet var: *Han kiggede lidt på mig, så ignorerede han mig. Det var sådan lidt, nå okay.*

Det overraskede også Sigrid, at læreren skal give lov til, at eleverne går til frokost, også selv om frokostpausen er begyndt. Sigrid fortæller, at havde det været på skolen i Danmark, så var *vi bare skredet*. Sigrid gør den erfaring, at lærerne, *de er nok lidt mere vant til, at eleverne gør, hvad de siger dernede.*

Sigrid lagde også mærke til, at eleverne ikke måtte bruge mobiltelefonen i timerne:

Og det var sådan noget med telefonen, der gjorde du ikke bare sådan her [kiggede på telefonen] midt under timen, fordi så ville den blive taget lige med det samme. Men det var en sjov ting, så ligeså snart de [eleverne] så forlod lokalet, så stod de også bare med telefonen lige med det samme.

Sigrid ser, at konsekvensen af, at eleverne ikke måtte bruge mobiltelefonen i timen, var, at de så kastede sig over mobilen, så snart der var pause.

Sigrid reflekterer også over forskellene på træværkstedet på produktionsskolen i Danmark og træværkstedet på produktionsskolen i Tyskland. Her er hun især imponeret over, at selv om lokalet i Tyskland var lidt mindre, så havde eleverne i Tyskland deres egne arbejdsbænke:

Det var lidt mindre, og det var også vildt at tænke over, at de havde deres egne work benches. Det, syntes jeg, var ret fedt i stedet for, at man havde et samlet lokale, hvor man gik rundt oven i hinanden.

Sigrid bemærkede også, at rummet var indrettet, så det var meget fleksibelt i forhold til at arbejde sammen:

Der havde man én bænk. Der stod man. Blev man så sat i grupper, så rykkede man lige rundt på benene og siger: Jamen, gider du stille dig herover, fordi nu skal du være sammen med ham.

En anden forskel, som Sigrid registrerer og fortæller om, er sikkerheden i værkstedet. På værkstedet i Tyskland var der hængt sikkerhedsforskrifter op på væggen. Selv om der ikke var billeder på forskrifterne, så kunne Sigrid læse dem, og hun kan gengive, hvad der stod på dem:

Det var sådan noget med, 'ingen smykker, intet langt hår med mindre det blev sat op, intet fikumdik på tøjet, og stemmejernet må du ikke stå sådan her med, og lad nu være at lægge hånden under saven, når du saver'.

Derimod er Sigrid ikke imponeret over den måde, som eleverne i praksis håndterede sikkerheden på i værkstedet. På skolen i Danmark var der ikke så omfattende sikkerhedsforskrifter sat op på væggene, men Sigrid registrerede en forskel på, hvordan sikkerheden blev håndteret i praksis:

Men det var også sjovt at se forskellen på sikkerheden, fordi her [i Danmark] er det sådan noget med, at når du kører igennem en mekanisk høvl, så holder du fingrene sådan her. Der [i Tyskland] stod de bare og rykkede i træet og stod og pjattede, og jeg tænkte bare: Lige om lidt, så er der en af jer, der kommer til skade.

Sigrid kunne også godt lide, at tiderne for pauser stod på tavlen. Der var mere faste arbejdstider og pauser på værkstedet i Tyskland.

It- kompetencer: For en 100-lap, så skal jeg nok gøre det

På den Future camp i JUMP-projektet, som Sigrid deltog i, viste det sig, at Sigrid havde gode it-kompetencer, som hun udnyttede og bidrog med på campen. Blandt andet oprettede Sigrid en Facebook-gruppe for eleverne, både danske og tyske, på campen. Sigrid fortæller, at Facebook-gruppen stadig eksisterer:

Det er mig, der står for den jo. Hvis jeg lige keder mig lidt, så poster jeg bare et eller andet ind, så kommer der lige en kommentar på den.

Sigrids kompetence inden for it-området, er ikke noget, som hun har lært på træværkstedet på produktionsskolen. Sigrid fortæller om, hvordan hun har lært at bruge it:

Det er noget, jeg har lært fra diverse mennesker. Så har de vist mig en måde ligesom at gøre det her på, og så har jeg bare kopieret ned til mig selv og gjort det samme og prøvet at huske det, så godt jeg kunne. Der er mange af mine kammerater, der tit har kommet og spurgt, om jeg ikke lige kunne hjælpe dem med at hente det her program eller lige kunne hjælpe med at få rensat computeren. Så siger jeg: Jo for en 100-lap, så skal jeg nok gøre det. Mine søstre ringer en gang i mellem og siger: 'Sigrid, så er den gal igen' – Ja, så gå på Teamspeak, så skal jeg redde den.

Sigrid fortæller detaljeret om, hvordan hun via programmet Teamspeak får adgang til sine søstres PC'er og kan rense for virus og finde ud af fra sin egen computer, hvad problemet er. *Så sidder jeg og fjerner filer og prøver at redde, hvad jeg kan af alt, hvad hun har af filer, der kan blive ødelagt. Dem hiver jeg over på min computer, hvis jeg nu ikke kan nå at redde det.*

Sigrid havde overvejet at tage en uddannelse som it-supporter, da hun ikke længere skulle være på musikværkstedet på produktionsskolen. Sigrid fortæller om de overvejelser, hun gjorde sig sammen med faglæreren:

Så snakkede vi om, at jeg er meget god til computere, og om jeg måske skulle tage en it-supporter, fordi jeg er også rigtig god til engelsk, og så blev jeg i tvivl og tænkte: Det kunne sgu da være meget sjovt at finde ud af det.

Men Sigrid var på det tidspunkt blevet lovet en læreplads som tømrer, og *vi skulle finde en hurtigst mulig løsning*, så Sigrid valgte at gå tilbage til tømrerværkstedet. Men Sigrid vidste også, at for at tage en uddannelse som it-supporter, så skulle hun ind på den erhvervsskole igen, som hun var blevet smidt ud af, og det, mener hun, var udelukket efter den stormfulde afsked, hun tog med erhvervsskolen, da hun blev smidt ud: *Jeg må ikke komme ind på erhvervsskolen.*

Demonstration: Jeg blev mega sur på politikerne

Som led i besparelser på finansloven skar den danske regering voldsomt ned på den ydelse, som produktionsskoleelever modtager, når de møder op på produktionsskolen. Sigrid var med til at arrangere en demonstration mod besparelserne. Hun fortæller:

Jeg blev mega sur over det, politikerne vil blande sig ind i øh omkring produktionsskolen, og så tænkte jeg: Fandeme nej, det gider jeg ikke mere, og så hørte jeg, at vi samler en lille demonstration, YES!... ikke fordi jeg ville ud og så tæve en politimand eller noget lignende, for det har jeg slet ikke til hensigt, men jeg vil bare gerne vise politikerne, jeg har altså også... Vi lever her, vi er nutidens unge, vi skal have den løn, vi allerede har, den er lille nok i forvejen, fordi jeg kan knap og nap klare mig med den.

Sigrid deltog sammen med andre elever i en demonstration i København mod besparelserne. København ligger godt halvanden times kørsel fra produktionsskolen. Sigrid siger om sin rolle i, at eleverne tog til demonstrationen i København:

Jeg var bare med til at sige: Jeg vil rigtig gerne med, så vi snakkede også rigtig meget om det.

Sigrid blev interviewet til lokalavisen om elevenes aktion. Hun fortæller om oplevelsen med at komme i pressen:

Jeg er blevet famous. Det øh, det har jeg ikke prøvet før. Det var underligt. Der var nogle gange, jeg var i byen sådan en uge efter og lige skulle ned og shoppe og sådan lidt til noget jul, og så kommer der en hen og siger: 'Har du ikke været i avisen?' Så står jeg sådan lidt: Joo, det har jeg. 'Du var med til den demonstration i København for produktionsskoleelever, ikke?' Joo. 'Neej hvor er det godt at høre, det der. Ej I unge, I skal altså også bare have hjælp. Vi har jo kun ventet på, I rejste jer op.' Det er sådan lidt, det er et fremmed menneske, der bare kommer hen og siger: 'Nej, hvor

er du da et godt menneske, puha, jeg får så godt et hjerte for dig.' Så det var virkelig underligt at få den der walk of fame noget.

Sigrid beskriver det som en *virkelig underligt* oplevelse at blive kendt og få anerkendelse af *et fremmed menneske* for at have været med til at arrangere en demonstration mod regeringens nedskæringer på produktionsskolerne og ydelserne til eleverne.

Fremtid: Træ, jeg er for dyr, og jeg er for gammel

På musikværkstedet blev det aftalt, at hun skulle vende tilbage til træværkstedet for at hun tage en erhvervsgrunduddannelse (EGU) som tømrer. Hovedparten af uddannelsen består i praktikophold på virksomheder, så Sigrid fortsatte med at søge praktikpladser for at komme i gang med uddannelsen. På det tidspunkt, hvor Sigrid deltog i Future campen i JUMP-projektet, var hun optimistisk i forhold til at finde en virksomhed, hvor hun kunne starte som led i en EGU:

Jeg har 3 tømrere, der er ved at finde ud af, om de kan have mig som EGU. Jeg skal til møde på fredag med dem, i hvert fald den ene af dem, og så venter jeg svar fra 2 af dem, og de skulle gerne ringe mig op en gang i næste uge.

Men selv om Sigrid var til møde med tømrerfirmaer og søgte meget bredt over det meste af landet efter en praktikplads, så lykkedes det ikke for Sigrid at finde en praktikplads:

Lige meget hvor jeg søgte, jeg søgte endda helt op til Jylland på et tidspunkt, men der ville de sgu heller ikke have mig.

Sigrids opfattelse er, at grunden til, at hun ikke kunne få en praktikplads var, at hun var for gammel. Arbejdsgiverne ville have elever, der var under 18 år, fordi de var billigere. Sigrid synes ikke, det var rimeligt, at arbejdsgiverne afviste at tage hende i praktik, fordi hun er over 18 år og skal have mere i løn end en elev, der er under 18 år:

Det var jeg meget uenig med dem om, fordi alderen har sgu ikke noget at skulle sige. Tværtimod, jeg har et kørekort. Det har en 16-årig måske ikke. Og ja, det kan da godt være, at jeg måske koster det samme som en fuldvoksen i løn og sådan lidt, men jeg har stadig kørekort til, at jeg kan køre rundt, hvis der mangler et eller andet.

Sigrid mener, at selv om hun skal have mere i løn, så vil arbejdsgiveren få andre fordele ved at give hende en praktikplads. Her peger Sigrid på, at hun har kørekort, og det kan være en fordel for virksomheden.

Konklusionen for Sigrid blev, at hun måtte opgive at tage en erhvervsgrunduddannelse inden for træområdet:

En EGU som træ, det kan du sgu ikke, jeg er for dyr, og jeg er for gammel.

Fremtid: Hvad kan jeg egentlig rigtig godt lide?

Efter skuffelsen med at finde en praktikplads og få en erhvervsgrunduddannelse som tømrer måtte Sigrid tænke over, hvad hun så ville. Hun fortæller, at hun stillede sig selv spørgsmålet:

Hvad kan jeg egentlig rigtig godt lide? Jeg kan rigtig godt lide at køre. Nå, men så er det måske noget med noget kørekort, vi skal kigge lidt på, og så tænkte jeg Dansk Retur, der har jeg været før.

Sigrid kom i tanke om, at hun i folkeskolen var i praktik i Dansk Retursystem, og at hun var glad for at være i praktik der. Da Sigrids far arbejder i Dansk Retursystem, så Sigrid besluttede at spørge sin far, om han ville have noget imod, at jeg var på hans arbejdsplads, om det ville blive for meget for os begge.

Men det mente faren ikke. Faren støttede hende og sagde: *Jeg synes sgu, du skal gøre det*, og desuden *hørte jeg fra min far, at de vil meget gerne have lærlinge selv i firmaet.*

Sigrids beslutning om at opgive at få en uddannelse, hvor hun kunne arbejde med træ, for i stedet at blive chauffør, har ført til, at Sigrid nu skal i praktik i 4 uger i Dansk Retursystem. Da Sigrid fra sin far fik at vide, at firmaet gerne vil have lærlinge, så har hun besluttet sig for at søge en læreplads i firmaet. Aftalen er nu, at der efter praktikforløbet skal tages beslutning om, hvorvidt hun kan komme i lære som lastbilchauffør i virksomheden. Sigrid er spændt på, om hun får en læreplads i virksomheden.

Spændende hvis jeg får lærepladsen, for så skal jeg arbejde 6 dage, og så har jeg fri 7 dage. Men det er, fordi jeg arbejder 12 timer jo. Der står, jeg skal være der klokken 6 og til klokken 6 om aftenen. Og så har jeg arbejdet for 14 dage jo. Og så får jeg lige en uge fri. Så det kan man ikke brokke sig over.

Sigrid får nogle lange arbejdsdage, hvis hun kommer i lære. Men 12-timers arbejdsdage i 6 dage i træk bekymrer hende ikke, for det betyder 7 fridage bagefter, og det kompenserer for de lange arbejdsdage: *Det kan man ikke brokke sig over.*

Sigrid tror ikke, at hun og faren kommer til at se meget til hinanden under hendes praktik:

Vi kommer jo ikke til at se hinanden så meget. Det kan godt være, jeg kommer i lære ved ham på et tidspunkt, hvis der er noget, jeg skal lære eller sådan noget, så kan det godt være, at jeg er heldig at komme under ham.

Sigrid fortæller, at det går bedre mellem hende og faren i dag:

Nu, nu er jeg voksen, og han skal ikke komme og opføre sig, som om han er bedre end mig... Så er det vores gnidninger, de går i gang igen.

Sigrid betragter sig selv som voksen og vil betragtes som ligeværdig med faren. Hun siger endda, at hvis hun får en læreplads i firmaet, så kan hun måske være *heldig at arbejde under ham* i læretiden.

Sigrid er ikke så bekymret for, at praktikpladsen ligger 115 km. fra, hvor hun bor: *Det er jo bare en god biltur på en 50 minutter*, siger hun.

Sigrid skal flytte hjem til sin far i en måned for at spare penge sammen. Med den uddannelsesydelse, hun modtager som produktionsskoleelev, har hun ikke råd til både at betale husleje og have en bil: *Kun hvis jeg var så heldig, at jeg ikke skulle betale husleje jo, så kunne jeg måske godt lige fifle en bil ind*, siger hun, men tilføjer, at det gider hun ikke, fordi det med at fifle med systemet er lidt svært.

En lang og snoet vej

Sigrid haft en hård opvækst. Hun fortæller om voldtægt, mobning i skolen, *psykisk terror i familien*, kriminalitet, hashrygning og misbrug fra 9-års alderen. Men efter at hun blev tvangsfjernet fra familien

og anbragt på et opholdssted for børn og unge, lagde hun sit gamle liv bag sig. Det begyndte at gå bedre i skolen. Hun skiftede fra en specialklasse til en normal klasse, og hun afsluttede folkeskolen med eksamen efter 9. klasse.

Trods sine kun 19 år har hun haft et omskifteligt uddannelsesforløb. Hun startede efter folkeskolen på et erhvervsuddannelsesforløb, men selv om hun klarede sig fagligt godt og fik de højeste karakterer, så blev hun smidt ud af skolen. Sigrید synes, det var dybt uretfærdigt, at hun blev smidt ud af den erhvervsuddannelse, som hun var godt i gang med. Hendes opfattelse af sig selv og sine egne evner stemte ikke overens med den bedømmelse af hende, som erhvervsskolen gjorde.

Sigrید blev anbefalet at søge ind på produktionsskolen, hvad hun var meget imod: Hun betragtede produktionsskolen som *en spasserskole*. Men det viste sig, at hun blev meget glad for at gå på produktionsskolen. Hun *elsker at være på produktionsskolen og kunne være der resten af sit liv*.

På produktionsskolen har Sigrید prøvet at være på tre forskellige værksteder. Hun har været på træværkstedet det meste af tiden, men var en periode på musikværkstedet og er nu på International afdeling. Det er ikke kun den faglige interesse, der har styret Sigrیدs valg af uddannelsesretning. Derimod har det sociale miljø og relationen til andre haft afgørende betydning for hendes valg og de skift, hun har måttet foretage. Ifølge eget udsagn blev hun smidt ud af erhvervsskolen, fordi *ikke var klog nok og ikke var social nok*. Hun valgte selv at skifte fra træværkstedet til musikværkstedet, fordi hun blev involveret i et *kæmpe drama*, hvor hun ikke følte socialt godt tilpas. Men ifølge Sigrید blev hun efter et stykke tid i musikværkstedet smidt tilbage til træværkstedet, fordi hun allerede var i gang med at søge en erhvervsgrunduddannelse (EGU) og der var forventning om, at hun kunne få en praktikplads. Sigrید var *meget imod* at vende tilbage til træværkstedet, fordi hun var bange for, *hvad der ventede* hende. Men det endte det med, at Sigrید vendte tilbage til træværkstedet.

Sigrید ville gerne have haft en grunduddannelse inden for træområdet, men her fik hun en ny skuffelse, da hun ikke kunne finde en praktikplads, heller ikke selv om hun søgte praktikplads i det meste af landet.

Trods sin baggrund og trods ikke at kunne gennemføre de uddannelser, som hun gerne ville tage, og på trods nederlag og at have fået prædikaterne *ikke klog nok, ikke social nok, for gammel og for dyr*, så har Sigrید ikke været bange for at kaste sig ud i nye og udfordrende ting.

Sigrید valgte at tage en grunduddannelse inden for Byggeri og anlæg på et erhvervsuddannelsescenter, selv om hun vidste, at det langt overvejende var drenge, som søgte den grunduddannelse. Det viste sig, at hun var ene pige ud af de 65 elever, og at hun blev muppet af den grund. Men det fik hende ikke til at forlade uddannelsen.

Da Sigrید fik muligheden at komme i praktik i Tyskland gennem JUMP-projektet, så valgte hun uden videre at gennemføre et praktikophold i Tyskland, selv om det var *et fremmed land*, hvor hun *ikke kunne tale med nogen*.

Sigrید har heller ikke haft betænkeligheder ved at søge en praktikplads i Jylland eller i nærheden af København, selv om det betyder, at hun må flytte til en by, hvor hun ikke kender nogen.

Sigrید har stor selvtillid og tiltro til egne evner. Hun mener, at hun både fagligt eller bogligt har kunnet klare de udfordringer, som hun er blevet stillet overfor. Hun har også selv på egen hånd tilegnet sig gode kompetencer inden for it, arbejde med computer og har lært sig selv at spille musik.

Men Sigrid har det svært med følelsesmæssigt og socialt belastende (arbejds-)miljøer, som i et par tilfælde har fået hende til at skifte uddannelsesretning. Hun er ikke bange for at udtrykke sin mening eller udfordre faglærere eller andre, hvis hun har en anden mening. Hun er overbevist om, at hun trods flere nederlag og skuffelser undervejs kan klare udfordringerne – også selv om omgivelserne af og til er af en anden mening.

Jette: *Et eller andet skal der nok blive ud af mig*

Christine Revsbech Jensen og Finn M. Sommer

Jette er 21 år. Jette har en tysk far og en dansk mor og taler både tysk og dansk. Hun går på en Kombineret Ungdomsuddannelse (KUU) på en produktionsskole i Danmark. Blandt de retninger, som man kan vælge på en KUU-uddannelse, har Jette valgt retningen Turisme og handel. Gennemfører Jette KUU-uddannelsen kan hun betegne sig selv som erhvervsassistent. KUU er en 2-årig uddannelse for unge, som ikke har forudsætningerne for at komme ind på en erhvervsuddannelse eller en gymnasial uddannelse. KUU-uddannelsen giver adgang til at læse videre på en anden ungdomsuddannelse⁸.

På produktionsskolen er Jette i International afdeling, som bl.a. modtager og indsamler ting, som sættes i stand og sendes til udviklingslande i bl.a. Afrika. Som led i uddannelsen og arbejdet i forbindelse med skolens internationale projekter laver Jette bl.a. udkast til plakater, visitkort, vejledninger og brochurer samt udarbejder referater og oversætter fra dansk til tysk og engelsk.

Jette bor på landet i et hus, som hun har lejet. Jette flyttede ind sammen med en kæreste og en hund, men kæresten, der var musiker, brød sig ikke om at bo på landet. Drømmen om at stifte familie gik derfor ikke helt, som Jette havde ønsket. Jette bor nu alene med sin hund. Jettes mor er død, og hun har ikke kontakt med sin far og sine søskende.

Interviewet med Jette blev gennemført under hendes praktikophold på en dansk virksomhed som et walk-and-talk interview, hvor Jette viste rundt på praktikstedet sammen med praktikværterne og fortalte om virksomheden og om hendes arbejdsopgaver som led i praktikken.

Uddannelse: *Lige inden prøverne lukkede uddannelsen*

Jette ville oprindeligt være dyrepasser. Hun har gennemført det meste af grundforløbet til dyrepasser, men uddannelsen blev lukket kun et par måneder før, Jette skulle til afsluttende eksamen. Jette fortæller om lukningen af uddannelsen:

Så de lukkede det ned hernede, og skulle jeg have fortsat, så skulle jeg have taget op til Roskilde. Og der er er lidt langt. Selve grundforløbet, der varer 20 uger... Jeg følte så selv, at jeg havde glippet en masse ting, øh, som jeg ikke helt havde fået nær så meget indblik i, som jeg gerne ville have haft. Så jeg valgte at tage 40 uger i stedet for, og så var det lige inden prøverne, en måned eller to inden, tror jeg det var... cirka. Men øh, jeg ville til gengæld have en fordel, hvis jeg tog op til Roskilde, fordi at hovedforløbet ligger også deroppe... Jeg kan få merit.

Jette valgte at tage det lange 40-ugers grundforløb på uddannelsen, men uddannelsen blev lukket kort før afsluttende eksamen på den skole, hun gik på. Hvis Jette skal bestå grundforløbet nu, skal hun skulle starte forfra - i Roskilde, en by 125 km. fra Jettes bopæl. Hun kan dog få meritoverført dele af den uddannelse, hun har gennemført. Hvis Jette skal forfølge sin drøm om at arbejde med dyr, er det nødvendigt, at hun flytter til Roskilde i nogle år for at fuldføre hele uddannelsen. Men det at flytte til Roskilde hænger ikke umiddelbart sammen med hendes ønsker om, hvor hun vil bo. Jette lejer et hus

⁸ KUU er i dag blevet slået sammen med andre ungdomsuddannelser til uddannelsen Forberedende Grunduddannelse, FGU.

på Lolland, hvor hun gerne vil blive boende, selv om økonomien er stram, når hun ikke har en kæreste, som kan bidrage til huslejen. Jette kan lide at bo landet, hvor hun både har så meget plads og også en imødekommende udlejer, så det vil være muligt for hende få sin drøm om at få flere dyr opfyldt her.

Tolkearbejde: *Jeg var på det rigtige sted, hvor jeg kunne bruge min tyske og danske baggrund*

Da Jette beherskede både dansk og tysk, blev hun opfordret til at fungere som tolk på JUMPs start-up konference i Lübeck. Jette havde aldrig prøvet at tolke før, men påtog sig uden videre opgaven. Om den erfaring fortæller hun:

Det var første gang, hvor jeg følte, at jeg var på det rigtige sted, hvor jeg kunne bruge min tyske og min danske baggrund. Det kunne have værdi for andre - og for mig selv.

Jette syntes, det var en lidt svær opgave at fungere som tolk, men hun fik samtidig muligheden for at lade sine særlige kompetencer som tosproget komme til udtryk. Hun havde ingen betænkeligheder ved at påtage sig opgaven, fordi tolkearbejdet kunne *have værdi for andre – og for mig selv*. Det var det meningsfulde i arbejdet, der fik hende til at påtage sig opgaven med at tolke til konferencen.

Praktik: *Det kræver tilvænning at flytte ind hos en fremmed familie*

Da Jette taler både dansk og tysk kunne hun have valgt at gennemføre et praktikophold i Tyskland som led i JUMP-projektet. Men Jette valgte af forskellige grunde at gennemføre et praktikophold på en af de danske virksomheder i JUMP-projektet. Praktikvirksomheden var en familievirksomhed, bestående af Thomas og Lotte, som udlejer kajaker og mindre sejlbåde, reparerer sejl samt driver et bed and breakfast og en mindre restaurant. Familievirksomheden omfatter også Thomas og Lottes søn, som har en espressobar i den nærliggende by. Espressobaren fungerer også som turistbureau.

Jette gennemførte to ugers praktik i virksomheden. Jette arbejdede i weekenden mellem de to arbejdsuger, hvor der var mere travlt i virksomheden, og havde så fridage i løbet af ugen. Jette boede på et af bed and breakfast-værelserne, mens hun var i praktik. Praktikfamiliens private hjem lå i tilknytning til bed and breakfast-værelserne. Jette blev derfor en integreret del af familien. Hun spiste alle måltider sammen med familien og deltog i familiens arbejde som et familiemedlem samtidig med at være praktikant.

Da Jette skulle i praktik, accepterede hun at bo på praktikstedet. Efter at Jette er startet i praktikken forklarer hun, hvorfor hun synes, det er en fordel og en nødvendighed at bo på praktikstedet:

Det er en fordel at bo her, fordi for mit vedkommende, hvis jeg havde været hjemme og skulle være taget herud hver dag, så kunne Lotte eller Thomas have ringet til mig: "Ja Jette, der er gæster, der skal serviceres". Det tager mig 2 timer at komme herop! Men det kan lade sig gøre, for eksempel hvis du har en bil... Jeg har ikke kørekort og bil.

Jette har *ikke kørekort og bil*, og med offentlige transportmidler, som var meget begrænset i området, ville det tage Jette 2 timer at komme fra sit hjem til praktikstedet. Jette betragter det derfor som en fordel at bo på praktikstedet. Dels på grund af afstanden til praktikstedet, men også på grund af arbejdets karakter, hvor der er tale om gæster, som skal serviceres, når gæsterne har behov for det.

I starten var Jette meget tilbageholdende. Hun giver udtryk for, at det krævede tilvænning at skulle flytte ind hos praktikfamilien:

Det har været meget spændende for mig. Princippet i fra den ene dag til den anden at flytte ind i en fremmed familie, det kræver tilvænning. Til at starte med synes jeg, det er gået meget godt. Jeg for mit vedkommende faldt faktisk meget hurtigt ind i det. Det er da også, hvad var det, på femtedagen der var jeg begyndt at tø op (griner)... Jeg er meget tilbageholdende over for fremmede mennesker for lige at se sagen an: OK, hvordan er personen, og hvordan skal jeg opføre mig... fordi jeg vil indrømme, at jeg har selv en meget speciel form for humor, det er ikke altid den passer ind.

Jette giver udtryk for, at det både var *meget spændende* og udfordrende at flytte ind hos praktikfamilien, *en fremmed familie*. Det kræver *tilvænning*, som hun siger. Jette forklarer det med, at hun generelt er *meget tilbageholdende over for fremmede mennesker* og lige skal se dem an og finde ud af, *hvordan jeg skal opføre mig*. Desuden giver hun udtryk for, at hun har *en meget speciel form for humor*, som hun har erfaret *ikke altid passer ind*. Selv om hun først begyndte *at tø op på femtedagen*, så synes hun, at *det er gået meget godt*, og at hun *meget hurtigt faldt ind i det*. Lotte, praktikværten, bekræfter Jettes udsagn, og fortæller, at efter at Jette "var tøet op", så *snakkede hun næsten i ét væk*.

Der er ikke nogen rigtig tidsplan

Jette accepterede at bo på praktikstedet, fordi hun kunne se, at det var nødvendigt at være fleksibel i arbejdet: *Der er gæster, der skal serviceres*, som hun siger. Dette med, at det er vanskeligt at tilrettelægge arbejdet og forudsige, hvad dagens arbejde består i, har ikke været et problem for Jette, tværtimod:

Det har været meget spændende det der med, at der er ikke nogen rigtig tidsplan. Vi kan sagtens sidde om aftenen og planlægge til dagen efter eller gøre det om morgenen, og så ser dagen helt anderledes ud i den anden ende. Så nogle gange så står man og maler, "jamen Jette, vi kører om 30 sekunder!", "ja, jeg kommer!" (griner). Så skal man være meget fleksibel og skynde sig at smide tingene fra sig. Jeg har hverken været for eller imod det, jeg har taget det, som det kom, og tilpasset mig situationen.

Jette giver udtryk for, at *det har været meget spændende*, at der ikke var *nogen rigtig tidsplan* for arbejdet, og at det var nødvendigt for både Jette og praktikværterne at tage tingene, som de kommer, og være fleksible i arbejdet. Men selv om det var spændende for Jette, at der ikke var en fast tidsplan for arbejdet, så krævede fleksible arbejdstider, som bl.a. var tilpasset gæsternes behov, også tilvænning for Jette:

Det er også det, jeg har haft mest svært ved at vænne mig til til at starte med. For det første, der er ikke et fast tidspunkt, man skal stå op om morgenen. Nogen dage er det klokken halv 7, eller nogen dage er det klokken halv 9. Du har ikke dine faste pauser, for de kommer løbende. Når du har tid til en pause, så holder du en pause, og du har ikke faste sluttider, hvor du har fri. Det kan være lige fra kl. 6 om eftermiddagen til klokken 24 (griner)... Jeg er, øh, rigtig, rigtig dårlig til at holde pause.

Det sværeste for Jette var at vænne sig til, at der ikke var en fast starttid for arbejdet om morgenen, ingen fastlagte pauser i løbet af dagen og intet sluttidspunkt for arbejdsdagen. Når der var gæster, så var kravet til Jette, at hun enten skulle deltage i arbejdet eller stå til rådighed. Det sværeste for Jette var at huske og give sig tid til at holde pause i løbet af dagen: *Jeg er rigtig, rigtig dårlig til at holde pause.* Men Jette havde ikke problemer med at give sig i kast med mange forskellige arbejdsopgaver, og hun havde heller ikke problemer med, at arbejdsdagen kunne være lang, selv om det kunne være svært selv at skulle administrere pauserne undervejs.

Det var praktikværterne, som besluttede, hvilke fridage, Jette skulle have i løbet af de to uger som følge af, at hun arbejdede i weekenden mellem de to praktikuger. Men selv på fridagene, kunne det være svært for Jette at holde helt fri. Praktikværten Thomas forklarer, at *der er aldrig intet at gøre på en plads som her.*

Praktikværterne lægger også vægt på, at deres praktikanter, både danske og udenlandske, får set lokalområdet og får gode oplevelser. Lotte forklarer:

...og gode oplevelser, fordi vi kører også rundt, altså du kan spørge Jette, altså vi har været på klinten [Møns klint] og kørt til Stege [by på Møn] og vise nogle ting. Det er ikke sådan et eller andet med, at du arbejder fra morgen til aften, altså du bliver taget med i familieoplevelsen. Men du kan også få din fritid, hvor du kan låne en cykel.

Praktikværterne har valgt at vise deres praktikanter interessante steder i lokalområdet, så de også får kendskab til lokalområdet og får nogle andre oplevelser end at være på praktikstedet og deltage i arbejdet. Men praktikanterne får også stillet en cykel til rådighed, så de kan bruge deres fritid på egen hånd.

Jette har i løbet af praktikken fået øjnene op for, hvor fleksible og løsningsorienterede Lotte og Thomas er i forhold til de behov, som gæsterne har. Det giver Jette direkte udtryk over for dem:

I er meget, meget fleksible, altså er der et eller andet ønske, som en gæst har, altså jamen, så prøver I virkelig at se, okay på en eller anden vis, så kan vi få det her til at lade sig gøre.

Lotte generaliserer dette som en tilgang, som de har til (service)arbejdet i virksomheden:

Men det er også en måde at tænke på, ikke også. Vi tænker ikke problemer. Vi tænker i løsninger.

Jeg har jo fået et fantastisk indblik i, hvordan det hele foregår

Under walk-and-talk-interviewet på praktikstedet viste Jette de forskellige afdelinger i virksomheden og forklarede, hvad hun havde arbejdet med. Jette forklarede, at hun de første dage arbejdede i den espressobar i den nærliggende by, som er en del af den samlede familievirksomhed. Her skulle Jette bl.a. lære at lave en cafe latte. Fordi der ikke var så mange kunder uden for højsæsonen, så kunne det være svært at få det lært. Men sådan så Jette ikke på det. Hun forstod, at det var en del af virkeligheden i en sæsonbetonet virksomhed, og giver udtryk for at have lært meget af at se, hvordan hverdagene forløber for familien:

Jeg har det sådan, at selv hvis jeg sidder på langsiden, ser jeg jo samtidig, hvad de går og laver... og det kan jeg jo stadig lære noget af.

Jette giver udtryk for, at hun generelt er meget åben og glad for at lære:

Jeg er meget åben og glad for at lære... Altså der er mange forskellige ting og sager, jeg har lavet undervejs, hvor jeg egentlig bare har suget viden til mig, og jo mere erfaring, jo bedre.

Jettes åbenhed og glæde ved at lære, f.eks. ved at "stjæle" med øjnene, når hun sidder på langsiden, og bare suge viden til sig, var med til at gøre praktikopholdet til en god og lærerig oplevelse for Jette. Hun var fleksibel i forhold til arbejdet og åben over for at afprøve de forskellige jobfunktioner i familievirksomhedens afdelinger og lære af dem. Jette startede i espressobaren. Derefter arbejdede hun med bådene i virksomheden. Jette fortæller: *Og så har jeg lige brugt 4-5 dage på at slibe og male, renovere og restaurere både.*

Jette peger på en katamaran, som er virksomhedens "instruksbåd", hvor lejere af bådene kan få instruktion i at sejle:

Jeg har været ude og lege lidt med den (griner). Jeg startede med at vaske den og så slibe ned, male, nyt slidlag på og... ansigtet er stadig i arbejde. Den har, øh, hval-ansigt i den ene ende. Det er en kaskelothval. Den ligger på hovedet lige nu. Det øje og finnen, det har jeg siddet og malet i går, og så skulle jeg lige vente på den røde maling fra munden, den tørrede så. Resten af munden bliver lavet i dag (griner).

I virksomhedens både-afdeling har Jette arbejdet med vedligeholdelse af bådene, slebet, malet, m.m. Men Jette afslørede også, at hun var god til at tegne, og så fik hun lov til at tegne øje, finne og mund på båden, så katamaranen blev dekoreret med en kaskelothval på skibssiden. Selv om hvalen er knap færdig, så er Jette tydeligvis stolt af resultatet.

Jette har også arbejdet på virksomhedens sejloft. Jette viser sejloftet frem:

Det er heroppe, vi sidder og laver sejl, reparerer sejl, og jeg har simpelthen brugt et godt stykke tid på at lave ny betræk til nogle stole til CC (espressobaren). Der har jeg jo lavet betræk af nogle gamle kaffebønnesække, vasket dem, skyllet dem.

Jette syede dobbeltklæbende tape på kaffebønnesækkene for at omsy dem til stolebetræk, men det var ikke helt let, så Jette har overvejet, om det kunne gøres nemmere:

Tøjrelateret kunne jeg forestille mig, det ville gøre det meget nemmere at sy, blandt andet at strække med, fordi det har en tendens til at strække sig, når du sidder og syr det på.

Jette fortæller begejstret om indretning af lokalerne og om detaljer, som hun synes, er interessante. Om sejloftet fortæller hun for eksempel:

Sjov detalje med den her port. Den går hele vejen ned til jorden, så da de renoverede herovre, så har de valgt at lade det sidste stykke blive [port], fordi så kan de hive det op, når de får store sejl, som ikke passer ind igennem døren, så tager de dem op igennem der.

Tilsvarende fortæller Jette om bed and breakfast-værelserne, hvor hun får gjort opmærksom på, at alt er lavet af praktikværterne, og at der er:

...små detaljer ved værelserne, det er blandt andet sengehovederne... Alle værelser er principielt ens, størrelsesmæssigt og formmæssigt lige, [men] alting har en lille charme.

Jette har arbejdet i både bed and breakfast-afdelingen og i restaurantkøkkenet foruden at være med til svømmeundervisning. Jette har således arbejdet i alle afdelinger i virksomheden. Jette opsummerer arbejdet på denne måde:

Altså, jeg har jo fået et fantastisk godt indblik i, hvordan det hele foregår. Og så er der det meget brede perspektiv, altså ikke kun bed and breakfast, men hvordan man fikser en båd for eksempel, øhm, står ovre i CC (espressobaren) og servicerer gæster, og hvordan man laver en perfekt latte (griner).

Jette er glad for at have været rundt i alle afdelinger af praktikvirksomheden. Hun har fået et indblik i, hvordan det er at drive en alsidig, familieejet virksomhed med forskellige mindre afdelinger inden for turisme, sejlmaskeri og restaurationsvirksomhed, og det anerkender hun: *Jeg har fået et fantastisk indblik i, hvordan det hele foregår* og nævner i flæng bed and breakfast, reparation og vedligeholdelse af både, servicering af gæster og med et glimt i øjet: *Hvordan man laver en perfekt latte.*

Praktikværten Thomas tog Jette med til et møde i den lokale handelstandsforening, som for familien også hører med til at drive en lokal virksomhed inden for turisme og handel. Mødet handlede om et projekt med det formål at tiltrække flere kunder til byen. Jette fortæller om sin opfattelse af mødet:

Den første halve time var interessant, og den næste time det var gentagelser, fordi så faldt de samme spørgsmål sådan 25 gange.

Jette reflekterer over, hvad hun kan bruge deltagelsen i mødet i handelstandsforeningen til:

Ja, det er sådan nogle ting der, for eksempel, for mig personligt, der er der jo ikke så super meget igen, jeg kan bruge det til, men, øh, rent skolerelateret kan jeg bruge en masse, fordi igen, det har noget med den uddannelsesretning, som jeg er i gang med, at gøre, det vil sige den information, jeg får der, kan jeg bruge til opgaver.

Jette tænker ikke, at hun personligt kan bruge det til så meget at få indblik i, hvordan en lokal handelstandsforening diskuterer, hvordan butikker og byen kan tiltrække flere kunder. Men i forhold til den uddannelse som erhvervsassistent inden for handel og turisme, som hun er i gang med, der tænker hun, at hun kan *bruge en masse* af den information, som hun har fået på mødet, i forhold til opgaver på sin uddannelse.

Jeg er blevet "inventar", jeg gør et eller andet rigtigt

I praktikken er der ikke kun fokuseret på Jettes tilegnelse af faglige kompetencer inden for de forskellige arbejdsområder i den alsidige virksomhed. Praktikværterne har valgt også at fokusere på Jettes personlige, sociale og kommunikative kompetencer. I starten af praktikperioden var Jette meget tilbageholdende: *På femtedagen der var jeg begyndt at tø op.* Praktikværtinden, Lotte, har støttet Jette i forhold til at blive bedre til at udtrykke sine behov. Lotte har gjort det til en del af praktiklæringen ved at definere det som en opgave for Jette: Hver gang Jette har bedt om noget, hun havde brug for, skulle hun sætte en streg i et regnskab, så hun kunne se, at hun faktisk har gjort noget, hun syntes var svært. Jette forklarer med et smil, at opgaven var et resultat af, at *vi havde en meget psykologisk morgensnak (griner).* Men selv om hun synes, det var *meget psykologisk*, så gik hun med på opgaven, fordi hun var

enig i, at hun ville trives bedre, hvis hun blev bedre til at udtrykke sine behov og påtage sig vanskelige opgaver. Også for praktikværterne har det haft stor betydning at støtte Jette, ikke kun fagligt men også som helt menneske. Det har også haft betydning i forhold til Jettes opfattelse af sin rolle i virksomheden, at værtsfamilien har sagt, at Jette var blevet "familie-inventaragtig" i modsætning til "personale eller gæst". Det betragter Jette som en stor kompliment:

Alt i alt har jeg jo indtil videre været meget glad for at være her. Og jeg er personligt også meget glad for, at jeg sådan... er blevet "inventar". Det er et stort kompliment at få, synes jeg. Det er ligesom et tegn på, at man gør et eller andet rigtigt.

At blive mødt, set og støttet personligt på denne måde har fået Jette til at føle, at hun er mere end "blot" praktikant. Hun opfatter at være blevet en del af familieforetagendet, og at det er lykkedes hende at falde ind på en måde, så hun ikke stikker ud eller er som et fremmedlegeme, men derimod er som et stykke "familie-inventar". Det tager Jette som et stort kompliment, og som et udtryk for, at hun har gjort et eller andet rigtigt.

Praktikværterne har valgt at være med i JUMP-projektet og har valgt at modtage praktikanter, som skal bo i virksomheden og indgå i familien. Dermed har praktikværterne valgt at have en meget tæt relation til praktikanterne. Praktikanter som Jette kommer tæt på familiens hverdag, både i arbejdstiden og i fritiden. Praktikværterne havde lagt en plan for Jette arbejde i virksomhedens forskellige afdelinger for at give Jette mulighed for at afprøve forskellige arbejdsfunktioner i virksomhedens afdelinger. Den tætte relation til praktikanterne betyder, at praktikværterne kan være fleksible i forhold til praktikantens ønsker, behov og faglige formåen, og de kan fremme eller opmuntre praktikantens arbejde med forskellige arbejdsopgaver, som praktikanten har interesse i eller ønsker at arbejde med. Et eksempel er, at Jette fik mulighed for at male en kaskelothval på en katamaran, da hun viste at have evner og lyst til det. Men den tætte relation til praktikanten giver også praktikværterne mulighed for at komme tæt på praktikanternes personlige, sociale og kommunikative kompetencer og kan vælge at arbejde med dem. Det kræver bl.a. empati og omsorg for praktikanten samt et mentalt overskud. Og det kræver et gensidigt tillidsforhold mellem praktikværter og praktikant. Eksemplet her er praktikvært Lottes opgave til Jette, som havde til formål at fremme Jettes evne til at give udtryk for sine behov og påtage sig "svære" opgaver, som hun måske var tilbageholdende med at påtage sig. Jette opfattede praktikvært Lottes forsøg på at udvikle disse kompetencer hos hende som *meget psykologisk*, men fordi Jette kunne se formålet med det og kunne se, at det kan gavne hende, så påtog hun sig også denne opgave som led i læringen i praktikperioden.

Men at tage praktikanter ind i familievirksomheden og etablere tætte relationer med dem så at sige døgnet rundt betyder også, at praktikværterne kan komme ud for at skulle tage sig af og løse helt uforudsete problemer for praktikanterne. Det skal vi se et eksempel på i det følgende.

Det så faktisk ud som om, at jeg skulle tage hjem

Undervejs i praktikken fik Jette problemer. Jette kunne ikke tage sin hund med i praktik, så venner og ekskæresten skulle passe hunden på skift i de to uger, hvor Jette var i praktik. Men helt uventet for Jette, kom hendes hund i løbetid. Jette fortæller:

Hun er så lige 14 dage for tidligt på den med løbetid... Jeg fik et opkald klokken halv 11 om aftenen: "Hvornår kan du komme og hente din hund?"... Ej, så skulle jeg jo lige pludselig begynde det ene og det andet og det tredje og det fjerde. Når jeg spørger: "Jamen jo, jeg vil gerne passe din hund", og "Jamen, hun er i løbetid" -

"Øhm, ved du hvad, jeg havde faktisk lige glemt, at jeg skulle til fødselsdag"... Det første [opkald] fik jeg jo klokken halv 11 om aftenen, så, øh hvad var klokken, halv 7 næste morgen, fik jeg en sms: "Nå, men hvad har du fundet ud af?"

Jette forklarer, hvorfor hendes venner pressede voldsomt på for, at Jette skulle hente sin hund med det samme:

Problemet var jo så med det vennepar, jeg havde, at de har en hanhund for det første, og for det andet så har de gulvtæppe i hele lejligheden, hvilket også opsuger diverse, så de ville bare gerne af med hende så hurtigt som muligt.

Jette var presset og stresset over ikke at kunne finde en hurtig løsning på problemet med at få passet sin hund, der var kommet i løbetid. Jette havde ikke råd til at sætte sin hund i pension, mens hun var i praktik, så hun så for sig, at hun måtte afbryde sin praktik:

Så det, det så faktisk ud som om, at jeg skulle tage hjem... Jeg vil gerne gå i praktik!

Det, at Jette var presset over at skulle finde en løsning på pasning af hunden, set i sammenhæng med at hun skulle lære at sige frem og udtrykke sine behov, førte til, at hun valgte at betro sig til sine praktikværter:

Så i går morges der tænkte jeg, okay, inden vi begynder at arbejde, og alle mulige mennesker er over det hele, og jeg ikke kan finde nogen mere, og der ikke er ro til lige at snakke, så tager vi den lige med det samme, så, øh, måtte jeg i går morges under morgenmaden sige til ham [Thomas]: "Jeg skal lige snakke med dig en gang"... fordi jeg, jeg kunne ikke finde nogen til de kommende dage, fordi hun er i løbetid, så folk... Øh, jeg har virkelig prøvet at udskyde den der samtale mere og mere og mere i håb om, at der måske ville være en eller anden der lige, aaah, ville komme og melde til, at det [hundepasningen] vil jeg gerne overtage, men...

Det var ikke nemt for Jette at måtte fortælle praktikværterne Thomas og Lotte, at hun havde fået et akut problem med pasning af sin hund. Hun prøvede at *udskyde den der samtale mere og mere og mere i håb om*, at problemet blev løst, og fortæller også på en abrupt måde, hvordan hun fremlagde sit problem for dem under morgenmaden. Praktikværternes respons var, at de ikke havde plads og mulighed for, at hun kunne tage sin hund med på praktikstedet, men de mente ikke, at hunden skulle stå i vejen for, at Jette kunne koncentrere sig om sin praktik og sin uddannelse. Praktikværterne var meget indstillede på at hjælpe med at finde en løsning på problemet. Det lykkedes da også at finde en løsning, hvor hunden blev anbragt på en hundepension, så Jette kunne gennemføre den sidste uge af praktikken. Jette udtrykker dyb taknemmelig til Thomas og Lotte for deres hjælp til at løse Jettes problem: *Jeg er meget taknemmelig for jeres hjælp!*

Thomas kommenterer på det at skulle hjælpe Jette med hunde-problemet: *Men det er sjovt, at man også får den der opgave med i praktikværtsskab*. Og Lotte supplerer: *Det er sjovt, både dig [Jette], og os, ikke også, vi får begge lært af det*.

Det følger til dels af det, at praktikværterne har valgt at tage praktikanter ind i en mindre familievirk-somhed og på det nærmeste ind i familien, at de også er indstillet på at håndtere de problemer, der måtte opstå med praktikanterne. Men praktikvært Thomas giver alligevel udtryk for, at det *er sjovt* som *praktikværtsskab* at måtte bruge tid og energi på håndtering af Jettes problem med at få passet sin hund "derhjemme". Det havde han ikke forventet. Lotte bidrager med den konklusion, at løsningen af Jettes problem med sin hund, er noget som *begge* parter har *lært af*, både Jette og praktikværterne.

Jeg vil gerne åbne en pension for mishandlede dyr – Vi skal løse en hundeopgave i dag

Jettes problem med pasning af hunden, mens hun var i praktik, viste sig at føre til en bredere samtale mellem Jette og praktikværterne om Jettes fremtid, uddannelse og erhvervsønsker. Jette forklarer:

Aftentimerne har jeg tit brugt i telefonen her: "Jamen øh, du kan ikke lige passe min hund mere"... og det var jo så derfor, vi kom ind på pensionsemnet faktisk.

Jette fortalte praktikværtsparret, at hun havde en drøm om at blive selvstændig og drive en hundepension, og at hun havde gået på en dyrepasseruddannelse, som blev lukket kort tid før, hun skulle til eksamen. Thomas fortæller om samtalerne med Jette:

Undervejs har vi talt om, hvordan vi kom til det her [egen virksomhed], og så fortalte Jette om hendes drøm, at det skulle være noget med dyrepasning.

Jette supplerer:

Ja, jeg vil gerne åbne en pension for mishandlede dyr, for at de kan komme i re-, hvad er det, det hedder, rehabilitering, og ligesom finde tilbage til mennesketryghed og sådan noget... Det har været en drøm rigtig længe, til at starte med helt fra lille af, at have noget med dyr at gøre. Så jo mere jeg havde at gøre med dyr, jo mere begynde jeg at læse op på tingene, og så var det, den her lillebitte drøm begyndte at forme sig mere og mere jo.

Jette fortæller, at hun tidligere har taget sig af en hund, som havde problemer:

Jeg har førhen taget en hund til mig, som var hunderød for trafik og fremmede mennesker, øhm, hvis jeg var ude og gå med ham, så rev han snoren ud af hånden på mig, og så var han ellers forsvundet, eller hvis jeg fik gæster, så sad han i den anden ende af huset og kravlede ikke ud af hjørnet, før at de var gået igen, og det er endt med, at han gik uden snor ved siden af mig, når vi var ude og gå, eller var den første henne ved døren, når det bankede på. Det gjorde ligesom, at lysten blev det større, også fordi man undervejs kan se udviklingen i dyret, at de faktisk får det bedre og bedre og har glæde ved det, så snart det ligesom har genvundet trygheden. Han blev solgt videre for, jeg tror, det er 2-3 år siden til en ung dame, som boede i Næstved. Hun var lige gået fra sin kæreste og flyttet i ny lejlighed, og følte sig lidt alene, manglede noget tryghed.

Jette har haft succes med at tage en hund til sig, som var hunderød for trafik og fremmede mennesker, og hvor det lykkedes hende at rehabilitere hunden, som hun kalder det, så den får det bedre og bedre og blev en tryk hund til sidst, og hvor det lykkedes hende at sælge hunden videre til en dame, som var blevet alene og ønskede sig en hund. Denne succes har nærret Jettes drøm om at blive selvstændig og åbne en hundepension.

Da Jette fortalte praktikværterne om sine drømme om at blive selvstændig og etablere en dyrepension, så lyttede de til Jettes drømme, og hjalp hende med at gøre dem mere håndgribelige. Thomas fortæller om de tanker, han gjorde sig, da Jette fortalte om sine drømme:

Der var selvfølgelig mine erfaringer, hvor jeg med det samme tænkte på: øhm, du har ideer, du har ønsker, og jeg har erfaringer, og så tænkte jeg: Vi skal løse en

hundeopgave i dag. Og så har vi kigget med det samme, er det ikke noget, der kunne passe til dine drømme, ønsker, og så videre, øhm, og så har vi stablet op en, øh, virksomhedsplan på 10 minutter.

Praktikværtsparet lyttede til Jettes drømme og ønsker op om at etablere en hundepension og betragtede dem som så seriøse, at de med det samme valgte at diskutere ideen nærmere: *Vi skal løse en hundeopgave i dag.* Udgangspunktet var, at Jette havde *drømme, ønsker og så videre*, og praktikværterne havde *erfaringer* med at etablere en selvstændig familievirksomhed fra bunden. Det endte med, at praktikværterne og Jette fik nedskrevet *en virksomhedsplan*.

Jette fortæller om elementer af virksomhedsplanen:

*Med pension, et hunde-katte hotel, som betaler for alt, og så ved siden af et dyre-
asyl, hvor du kan passe de der, u-, hvad hedder det, utilpaskomne dyr.*

Som led i planen blev det diskuteret, hvor pensionen skulle placeres geografisk. Jette fortæller om de overvejelser, hun gjorde sig om placering af en hundepension:

Som jeg fandt ud af, jeg ligger 12 minutter, eller der hvor jeg bor, det ligger 12 minutter fra en pension. Det er lidt dumt, så er der meget, meget tæt på noget konkurrence, øhm, at det ellers gerne skulle ligge i nærheden af motorvej. Jeg personligt, igen for dyrenes skyld, ville så sige, landliv er nok lidt bedre, så kommer du ikke i karambolage med stor trafik.

Som led i konkretisering af Jettes drøm om en hundepension, stillede praktikværtsparet en række spørgsmål til ideen, som gjorde, at Jette måtte tænke nærmere over en række spørgsmål, f.eks. spørgsmålet om, hvor hundepensionen skulle ligge. I den forbindelse finder Jette ud af, at der ligger en anden hundepension kun 12 minutter fra, hvor hun bor. Hun overvejer adgangsveje til pensionen og tænker umiddelbart, at den skal ligge i nærheden af en motorvej, men det forkaster hun igen, fordi hun tænker, at en sådan placering ikke ville være så god for dyrene.

Jette blev også spurgt om, fra hvilket område og geografisk afstand kunderne skulle komme fra, og fik stillet spørgsmålet: *Hvad kunne friste københavnere til at bruge dig som virksomhed?* Andre spørgsmål var: *Går du ind i service, f.eks. hente dyr fra folks hjem? - Når folks ferie er overstået, bringer du så også dyret hjem igen?*

Jette fortæller om overvejelserne om, hvilken service hundepensionen skulle levere:

For vi snakkede så om at gøre det attraktivt for mennesker og ligesom have lyst til at aflevere deres dyr der, øhm, skulle gerne være, øh ja, enten via service, afhentningsservice, udbringningsservice - det lyder som pizzabud (griner).

Jette bidrog også til konkretisering af den service, som hundepensionen skulle levere:

Akti-, som jeg ser det, aktivitetsniveau [for dyrene i pensionen] er tilpasset racen.

Thomas var imponeret over Jettes beskrivelse af, hvordan hun ville håndtere de dyr, som hun skulle tage sig af i sin hundepension:

Jette har i dag været omkring: Hvordan skal jeg håndtere de dyr, jeg får som gæst, sådan at jeg tænkte: Wow, det mangler kun et sted!

Jettes beskrivelse af, hvordan hun ville håndtere de dyr, som hun skulle tage sig af i hundepensionen, imponerede Thomas så meget, at han udbryd: *Wow, det mangler kun et sted.*

Thomas fortæller, hvad han selv primært bidrog med i diskussionen:

Jeg kiggede så på det erhvervsmæssige, og hvordan man godt kan gøre folk til at blive kunder, hovedsageligt.

Jettes problem med at få passet sin hund, mens hun var i praktik, førte til, at hun valgte at fortælle om sin drøm om at åbne en hundepension. Praktikværtsparet negligerede ikke Jettes drøm. Tværtimod tog de Jettes drøm så alvorligt, at de med det samme valgte at bruge tid på at hjælpe Jette med at konkretisere ideen og udarbejde en første virksomhedsplan sammen med Jette.

Jeg er ikke 100 procent sikker på, at du skal have uddannelsen

Som led i diskussionen mellem værtsparet og Jette om hendes drøm om en hundepension, blev det også diskuteret, hvilke kompetencer det kræver at drive en selvstændig virksomhed. Praktikværterne forklarer, at de begge har en uddannelse, men at de har ikke en uddannelse, som er rettet mod det at drive en virksomhed som den, de har nu:

Vi har ikke en hotel-, restaurant-, caféuddannelse. Det har vi ikke. Vi har ingen sejl-mageruddannelse... I princippet er vi ikke uddannede i det, hvad vi gør, i gæstgiveri... Og meget af det er instinkt og livserfaring og lytte til, hvad folk siger, ikke også, og prøve at uddanne sig videre og læse. Du gør det ikke, når du er 21, så et firma, som vi har her, det kan du ikke magte, når du er 21.

Jette overvejer, om det mon er nødvendigt med en uddannelse for at drive en hundepension:

Jeg er ikke 100 procent sikker på, at du skal have uddannelsen til det, øhm, men mit bedste bud er, at man skal, fordi at jeg gennem erfaring ved, at for eksempel dyre-handlere, dem der sælger foder og alt sådan noget, de må ikke sælge dyr, medmindre der er en dyrepasser ansat, så derfor vil jeg skyde på, at man nok også skal have det, hvis man skal lave et projekt som det.

Jettes overvejelser over, hvorvidt det er nødvendigt med en dyrepasseruddannelse for at drive en hundepension, munder ud i den konklusion, at *man nok også skal have det*, hvis man skal drive en hundepension.

Thomas fortæller om de barrierer, de havde, da de etablerede deres virksomhed, fordi han ikke havde de formelle kompetencer, som var nødvendige. Thomas fortæller bl.a., at han måtte *hyre en kaptajn i det første år, fordi jeg ikke måtte sejle selvstændigt med mine papirer*. I løbet af det år tog Thomas uddannelsen, så han derefter kunne sejle selv. Så anbefalingen til Jette er: *Det er vigtigt, at du får chancen for at blive færdig med din uddannelse*⁹.

Jette synes selv, hun har prøvet lidt af hvert. Hun har prøvet en række forskellige uddannelser og job:

Jeg har både gået som IT-tekniker, teknisk designer, konditor, dyrepasser, øh, guld-

⁹ I Danmark tager det 3½ år at uddanne sig til dyrepasser.

smed, øh, hvad har der mere været, servicemedarbejder i lokal Fakta... Jeg er i forvejen uddannet boligstylist og dekoratør, selvstudie-uddannelse, hvor du får tilsendt opgaverne på mail, og alt sådan noget, så laver du opgaven, sender det retur igen.

Bortset fra selvstudiet til boligstylist og dekoratør har Jette ikke fuldført nogen af uddannelserne. Jette har ikke arbejdet som boligstylist og dekoratør. Det skyldes vanskeligheder med at finde arbejde eller ansættelse:

Rent privat set, at tage ud til en eller anden kunde og indrette deres hus og alt sådan noget, det har mange mennesker hernede ikke interesse eller råd til, og butikskæderet, de større kæder, for eksempel sådan noget som Imerco og alt sådan noget, deres opsætninger i vinduerne [og] grunden til, at det stort set altid ligner hinanden, det er fordi, at de har fastansatte, og chancen for, at de bliver skiftet ud, er ikke altid lige stor.

Jette forklarer problemerne med at finde arbejde som boligstylist og dekoratør med, at private i det område, hvor Jette bor, ikke er interesseret i at få hjælp til boligindretning, og butikskæderne har fastansatte dekoratører, som der er lille udskiftning blandt. Derfor er der kun få jobmuligheder som boligstylist og dekoratør på det lokale arbejdsmarked.

Ud over boligstylist og dekoratør-uddannelsen, så er dyrepasseruddannelsen, hvor Jette var motiveret af en livslang drøm om at passe og rehabilitere dyr, den eneste uddannelse, som Jette ikke selv er sprunget fra.

Fremtid

Jettes samtaler med praktikværterne om hendes ønsker, ideer og fremtidsforestillinger aktualiserede Jettes drøm om at uddanne sig til dyrepasser og åbne sin egen hundepension. Det var en drøm, som var bristet for hende, fordi dyrepasseruddannelsen blev nedlagt på den produktionsskole, som Jette gik på, og fordi hun ikke var indstillet på at flytte til den by, hvor hun kunne fortsætte uddannelsen.

I samtalen med praktikværterne overvejer Jette, om det er nødvendigt med en dyrepasseruddannelse for at åbne en hundepension, men ender overvejelserne med, at det er nok nødvendigt. Praktikværtsparret anbefaler Jette at gennemføre uddannelsen og peger også på - med henvisning til deres egne erfaringer med at etablere en selvstændig virksomhed som deres - at det kræver livserfaring.

Jette overvejer sine fremtidsmulighederne efter samtalen med praktikværterne. Hun vil gerne åbne en hundepension, men hun er også bekymret for, hvad hendes fremtid vil blive, hvis det ikke lykkes at få sin egen hundepension. Hun når frem til, at det vil være godt med en eller anden form for uddannelse, som hun kan falde tilbage på, hvis hendes drøm om en hundepension ikke lykkes:

Øøh, det kan godt være, at jeg uddanner mig som konditor, jamen, så har jeg i det mindste noget at lave, indtil - hvis det pension ikke skulle blive til noget.

Jette siger pludselig, at det kan være, at hun vil uddanne sig som konditor. Jette har lidt kendskab til uddannelsen, men har ikke tidligere talt om, at hun var interesseret i at uddanne sig til konditor, så udsagnet er nok mere et signal om, at hun mener, at det vil være godt i det mindste at have noget at lave, indtil hun får sin hundepension. Men hun er også usikker. Hendes usikkerhed om, hvorvidt det vil lykkes hende at få sin drøm om en hundepension opfyldt, viser sig ved, at hun først siger indtil, for straks efter at ændre det til hvis hundepensionen ikke skulle blive til noget. Udsagnet 'indtil - hvis', det

bliver til noget, viser, at Jette på den ene side tror på, at hun kan realisere sin drøm om en hundepension (*indtil*), men på den anden side også er usikker på, om hun kan realisere drømmen (*hvis*).

At Jette gerne vil have en uddannelse, så hun har noget at lave, indtil hun får sin hundepension, eller noget falde tilbage på, hvis det ikke lykkes, bekræftes af, at hun også siger, at det kan være hun tager en gymnasieuddannelse på et handelsgymnasium:

Nå ja, og så har jeg altid haft den filosofi, altså, det kan godt være, at jeg så tager handelsgymnasiet, men så har jeg i det mindste gymnasie.

Jette går på en uddannelse, hvor hun uddanner sig til erhvervsassistent inden for handel og turisme. Set i forhold hertil kan det være en relevant målsætning for Jette efter at have afsluttet erhvervsassistentuddannelsen at tage en studentereksamen på et handelsgymnasium. Men på samme måde som med udsagnet om, at hun måske vil tage en konditoruddannelse, så er det nok mest et udtryk for, at Jette *altid har haft den filosofi*, at hun gerne vil have en uddannelse, som hun kan falde tilbage på, hvis hendes fremtidsdrøm om en hundepension ikke lykkes: *så har jeg i det mindste gymnasie[uddannelsen]*.

Jette ender sine overvejelser med at konkludere:

Ja, ja, jeg har ingen ide om, hvor jeg ender henne, men et eller andet skal der nok blive ud af mig.

Efterskrift

Jette endte med at tage til Roskilde for at færdiggøre sin KUU-uddannelse der.

Publikationer fra JUMP-projektet

Christine Revsbech Jensen (2020): *Social bæredygtighed og social forandring: Stabil og mobil med JUMP*. I: Katia Dupret, Luise Li Langergaard: *Social Bæredygtighed - begreb, felt og kritik*. Frydenlund Academic.

Beatrix Niemeyer, Sebastian Zick, Jan Willem Dreier, Lena Nielsen, Antonia Wiesbach, Finn M. Sommer, Christine Revsbech Jensen (2020): *Arbeitswelten. Lebenswelten. Gespräche mit Jugendlichen am Übergang in den Beruf*. Europa-Universität Flensburg og Roskilde Universitet. <https://forskning.ruc.dk/da/projects/jobs-gennem-uddannelse-mobilitet-og-praksis-jump-projektet/publications/>

Beatrix Niemeyer, Finn M. Sommer, Christine Revsbech Jensen, Sebastian Zick (2020): *Mobil mit schwerem biografischem Gepäck. Auslandserfahrungen benachteiligter Jugendlicher in der Berufsvorbereitung*. Wbv Publikation, Bielefeld. <https://www.wbv.de/artikel/6004622>.

Beatrix Niemeyer, Christine Revsbech Jensen, Finn M. Sommer, Sebastian Zick (2021): *På vej – fortællinger om mobilitet, læring og livshistorie. Eleverfaringer med praktik og ophold i udlandet mellem ungdomsuddannelse og arbejde*. Frydenlund Academic.

Sebastian Zick (2018): *Mobilitetsmuligheder og mobilitetsmodeller i JUMP*: <http://www.jump-projekt.eu/cms/wp-content/uploads/2019/02/2018-12-Mobilit%C3%A4tsphasen-d%C3%A4nisch-2.pdf>

Yderligere publikationer fra JUMP-projektet kan findes på følgende hjemmesider:

<http://www.jump-projekt.eu>

<https://forskning.ruc.dk/da/projects/jobs-gennem-uddannelse-mobilitet-og-praksis-jump-projektet/publications/>

Forfattere

Beatrix Niemeyer, Prof., Dr.

Professor i Voksen- og videreuddannelse ved Institut für Erziehungswissenschaften, Europa-Universität Flensburg. Beatrix Niemeyer er leder for uddannelsen: *Bildung in Europa*. Beatrix Niemeyer forsker i uddannelse i Europa samt nationale og internationale projekter om uddannelse i Europa, herunder især vedrørende overgang fra skole til erhvervsliv.

Kontakt: niemeyer@uni-flensburg.de

Christine Revsbech Jensen, ph.d., cand.pæd. i pædagogisk antropologi.

Post.doc. ved Institut for Mennesker og Teknologi, Roskilde Universitet. Christine Revsbech Jensen forsker i socialøkonomi, socialt entreprenørskab, samt ungdoms- og voksenuddannelse, herunder i ikke-institutionelle læreprocesser og uddannelse. Medlem af The International Research Group for Psycho-Societal Analysis.

Kontakt: crevsbech@ruc.dk

Finn M. Sommer, Cand.mag., Ph.d.

Lektor i Voksenuddannelse og arbejdsmarked ved Institut for Mennesker og Teknologi, Roskilde Universitet. Finn M. Sommer forsker i livslang læring, livshistorie og forholdet mellem uddannelse og arbejdsmarked, herunder med udgangspunkt i erhvervsuddannelser og forberedende grunduddannelser.

Kontakt: sommer@ruc.dk

Sebastian Zick, Diplom-Pädagoge.

Sebastian Zick er forskningsassistent ved Institut für Erziehungswissenschaften, Europa-Universität Flensburg. Sebastian Zick forsker i (uddannelses-)mobilitet og europæisering af voksenuddannelser i Europa.

Kontakt: sebastian.zick@uni-flensburg.de



Roskilde Universitet



Europa-Universität
Flensburg

Institut für Erziehungswissenschaften
Abteilung Erziehungswissenschaft



Interreg
Deutschland - Danmark



Arbejde – fortællinger om læring i, om og til arbejde – eleverfaringer fra de forberedende grunduddannelser

I denne bog fortæller 8 danske og tyske elever på de forberedende ungdomsuddannelser. Eleverne fortæller om læring i, læring om og læring til et lønarbejde ud fra et livshistorisk, et aktuelt og et fremadrettet perspektiv.

Fortællingerne giver et indblik i elevernes livsverden. De giver et unikt indblik i orienteringsprocesser hos unge, som har en tung livshistorisk bagage med sig ind i ungdomslivet ved overgangen til et arbejde eller en kompetencegivende uddannelse.

Eleverne fortæller åbent og hudløst ærligt om deres ofte meget hårde og svære opvækst. De fortæller om deres udfordringer, håb og usikkerheder i forhold til kvalificere sig til et arbejde eller en kompetencegivende uddannelse.

I elevernes fortællinger træder en række dimensioner af arbejde frem, som de tager sig ud set fra socialt udsatte unges aktuelle livssituation. Eleverne fortæller om arbejdets mening og betydning for dem. De fortæller om deres erfaringer med arbejde. De fortæller om deres forventninger til et arbejde. De fortæller om, hvad de ser som vigtige indhold og kvaliteter ved et arbejde.

Fortællingerne gør det tydeligt, i hvor høj grad forestillinger om arbejde og fremtid er forbundet med elevernes identitetsdannelse og mentalitet. Fortællingerne viser, hvordan elevernes opfattelse af og orienteringer mod et arbejde er dybt præget af familie, rollemodeller, faglærere og den uddannelse, de er i gang med.

Elevernes fortællinger viser, hvordan deres opvækst og uddannelsesforløb på godt og ondt præger deres forståelse af arbejde og deres fremtidige uddannelses- og beskæftigelsesmuligheder. Fortællingerne viser, hvordan deres baggrund influerer på deres valg, handlinger og handlemønstre.

Eleverne fortæller om strukturelle hindringer, for eksempel at de ikke kan finde en læreplads, og om krav, bedømmelser af dem og om selektioner i uddannelsessystemet. Elevernes fortællinger åbner et rum for refleksion over arbejdets individuelle, sociale og strukturelle betydning og over tilrettelæggelser af læreprocesser i ungdomsuddannelserne.

Alle der interesserer sig for social ulighed i uddannelse, ungdomsuddannelse og overgang mellem uddannelse og arbejde vil her finde værdifulde bidrag til et subjektorienteret, livshistorisk og elevcentreret tilgang til udvikling af de forberedende ungdomsuddannelser – og ungdomsuddannelser generelt.

Eleverne har alle deltaget i aktiviteter i JUMP-projektet. JUMP-projektet er et EU-finansieret udviklingsprojekt, som har til formål at fremme socialt udsatte unges kompetenceudvikling og integration på arbejdsmarkedet i Danmark og Tyskland. I JUMP-projektet er elevfortællinger benyttet som led i efteruddannelsesaktiviteter for danske og tyske undervisere på de forberedende grunduddannelser. Desuden er fortællingerne benyttet i undervisning på Europa-Universitet Flensborg og Roskilde Universitet, som er partnere i projektet. Bogen vil kunne anvendes som lærebog på de forberedende ungdomsuddannelser, erhvervsuddannelser og videregående uddannelser.